Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

ISSN No. : 2717-5049

अभिलेख
ABHILEKHA

वर्ष ३९ २०७८ पूर्णाङ्क ३९

राष्ट्रिय अभिलेखालय

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

अभिलेख
ABHILEKHA

वर्ष ३९ ❀ २०७८ ❀ पूर्णाङ्क ३९

प्रधान सम्पादक
सौभाग्य प्रधानाङ्ग

सम्पादक
राजु रिमाल
मनिता न्यौपाने
रज्जु हाडा

दुई शब्द

देशकै लिखित सम्पदाको संरक्षणार्थ स्थापना भएको राष्ट्रिय अभिलेखालयमा देशकै पुराना ऐतिहासिक सम्पदाहरू रहेका छन् । यस्ता सम्पदाको संरक्षणका लागि यस कार्यालयले विभिन्न क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । हाल राष्ट्रिय अभिलेखालयले अभिलेख संरक्षण ऐन २०४६ तथा अभिलेख संरक्षण नियमावली २०६३ को अधिनमा रही देशभित्रका अभिलेखहरूको संकलन, संरक्षण, व्यवस्थापन लगायतका दैनिक कार्यहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ ।

अभिलेख संरक्षण तथा संम्बर्द्धनका लागि दैनिक कार्य सञ्चालनका अतिरिक्त राष्ट्रिय अभिलेखालयले विभिन्न प्रदेशहरूमा प्रदेश स्तरिय अभिमुखिकरण कार्यक्रम, अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि सम्झौताको प्राप्तिका लागि अन्तर्क्रिया कार्यक्रम, सम्पादन, प्रकाशन, लिप्यन्तर, भाषान्तर, तालिम सञ्चालन जस्ता कार्यहरू समेत गरिरहेको छ यसका साथै अभिलेखहरूको माइक्रोफिल्म, डिजिटाइज्ड गर्ने र डिजिटल गरिएका अभिलेखहरूलाई विभिन्न स्थानमा सुरक्षित भण्डारणका कार्यहरू पनि गर्दै आएको छ । देशका विभिन्न कार्यालयहरूबाट सिर्जना भएका राष्ट्रिय महतत्वका दस्तावेजहरूलाई संकलन र संरक्षण गरी भावी दिनमा एकद्वार प्रणालीबाट अनलाईन सेवा प्रवाह गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

देशभर छरिएर रहेका अभिलेखहरूलाई सुरक्षित गर्न, सार्वजनिक कागजात व्यवस्थापन गर्नको लागि नीतिको मस्यौदा तयार गर्ने कार्य भएको छ त्यसैगरी अभिलेख संरक्षण ऐन २०४६ तथा अभिलेख संरक्षण नियमावली २०६३ समेत संशोधनका लागि संघिय संसदमा पेश भैसकेको छ । समग्रमा अभिलेखालयको बृहत्तर विकासमा राष्ट्रिय अभिलेखालय निरन्तर लागि परिरहेको छ ।

राष्ट्रिय अभिलेखालयले विगत लामो समयदेखिनै अभिलेख सम्बद्ध विभिन्न अनुसन्धानमूलक लेखहरू तथा अभिलेखालयका वार्षिक गतिविधिहरूलाई समेटी आफ्नो वार्षिक मुखपत्रका रूपमा अभिलेख पत्रिका प्रकाशन गर्दै आएको छ । हरेक वर्षजस्तै यो वर्षपनि मूलाछेफल्चाको शिलालेख, लिच्छविकालका शिलालेखहरूको वर्तमान अवस्था, भूमि विर्ता सम्बन्धी लालमोहर, ललितपुरको ढल उत्खननमा प्राप्त शिलालेख जस्ता विषयमा लेखिएका लेखहरू यो अंकमा समेटिएका छन् ।

अन्तमा, यस वर्षको अभिलेख पत्रिका प्रकाशनका लागि अनुसन्धानमूलक लेखहरू उपलब्ध गराई सहयोग पुऱ्याउनुहुने सम्पूर्ण विद्वान्हरूलाई हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । साथै अभिलेख पत्रिका प्रकाशनमा खटिनुभएका कर्मचारी साथीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु । अभिलेख पत्रिकाका पाठकहरूले यस अंकमा देखिएका त्रुटिहरू औंल्याई हामीलाई मार्गनिर्देशन गर्नुहुनेछ भन्ने आशा लिएको छु । आगामी वर्षहरूमा समेत यस्तै किसिमका सहयोगको अपेक्षा गर्दछु ।

सौभाग्य प्रधानाङ्ग
महानिर्देशक

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

प्रकाशक	:	राष्ट्रिय अभिलेखालय फोन नं. : ०१- ४२००८५६, ४२००८४५, ४२००८४६ Website : narchives.gov.np E-mail: mail@narchives.gov.np
प्रकाशन मिति	:	वि. सं. २०७८
प्रकाशित प्रति	:	५००
मूल्य रु.	:	१००/-
मुद्रक	:	कोशी प्रिन्टिङ्ग प्रेस, बबरमहल, काठमाडौं फोन नं. : ४२२५६९६, ४२५१८३३

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

विषय-सूची

विषय	लेखक	पृष्ठ संख्या
इतिहासका कुरा मूलाछैँफल्चाको शिलालेख	- प्रा.डा. पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ	१
ग्रहण सम्बन्धी हिन्दू विश्वास र ग्रहणमा दिइएका भूमि विर्ता सम्बन्धी ऐतिहासिक लालमोहरहरू	- सह प्रा. डा.महेश कुमार आचार्य	६
मन्थलीका घिमिरेहरूको लालमोहोर	- सह प्रा. डा. भूपहरि पौडेल	२१
लिच्छवि अभिलेखको वर्तमान अवस्था	- प्रकाश दर्नाल	६४
हालै प्राप्त पाटन भीमसेन मन्दिर निकटको लिच्छविकालका अभिलेख	- श्याम सुन्दर राजवंशी	७६
राणाशासनकालमा भएका शिलापत्र सम्बन्धीकार्य	- रमेशजङ्ग सिजापति	९३
कौसी तोषाखानाबाट प्राप्त लालमोहर		९७
आर्थिक वर्ष २०७७/०७८ को वार्षिक गतिविधि		१२०

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

इतिहासका कुरा मूलाछेँफल्चाको शिलालेख

– प्रा.डा. पुरुषोत्तमलोचन श्रेष्ठ*

भक्तपुर भोलाछेँटोलको चौबाटोमध्येको पश्चिमतिर लाग्ने मूलबाटोको दक्षिणमा उत्तराभिमुख पाटी छ । सो पाटी 'मूलाछेँ फल्चा' नामले स्थानीय लोकजीवनमा चर्चित रहिआएको छ (चित्र संख्या १) । भक्तपुर नगरपालिकाद्वारा हालै सो फल्चाको जीर्णोद्धार भएको छ ।

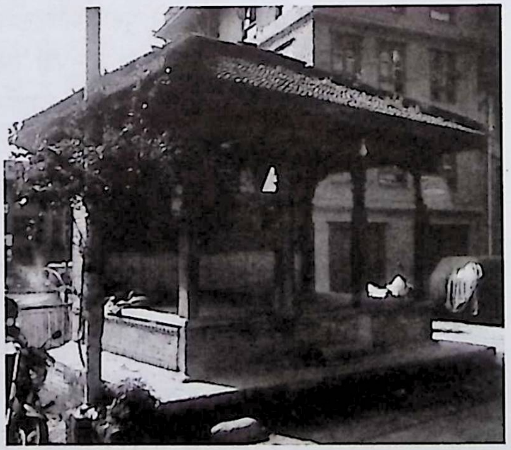

(चित्र संख्या १) : मूलाछेँ फल्चा ।

सो पाटीको भित्तामा एक शिलालेख (१५X२२ से.मि.) छ । लिपि : नेपाललिपि । भाषा : नेपालभाषा । मूलपाठ यस प्रकार रहेको छ (चित्र संख्या २) :

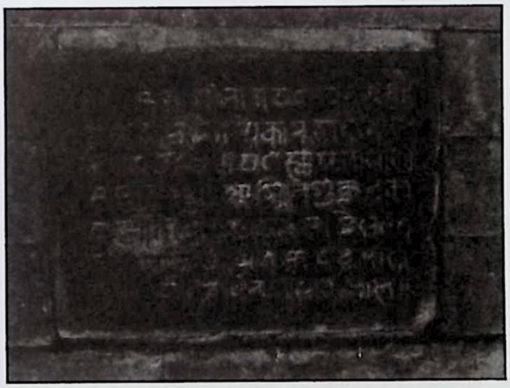

चित्र संख्या २ : मुलाछेफल्चाको शिलालेख ।

मूलपाठ

१. ॐस्वस्ति : ।। श्रीनारायणाय नमः ।।
२. यंछेटोर, शिल्पिकार, हाकुन फ-
३. ले दयकं, नारायण स्थापना याङा
४. सम्वत ७६८ आश्विनि शुक्ल, एका-
५. दस्यां तिथौ ।। थ्व फलेस खिप्वत त-
६. याव मालज्या यातसा पचं माहा-
७. पातक पञ्चनं विचार याके माल ।।

अनुवाद : कल्याण होस् । श्रीनारायणलाई नमस्कार । याछेँटोलका शिल्पकार हाकुले नेपालसंवत् ७६८ (वि.सं.१७०५) आश्विनशुक्ल एकादशीमा यो पाटी बनाई नारायणको मूर्ति स्थापना गरेको हो । यो पाटीमा फोहर गरेमा (दिसा गरेमा/गुहु पोका

*प्राध्यापक

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

पारेर राखेमा ?) पञ्च महापाप लाग्नेछ । पञ्च समुच्चयले यस पाटीको सँभार गर्नु पर्ने छ ।

व्याख्या : अभिलेख विगतका कुराको यथार्थ जानकारी दिने, इतिहासको अकाट्य प्रमाण हो । यस कुराको एक उदाहरण यो अभिलेख पनि हो । याछैँटोलका शिल्पकार हाकुले ने.सं.७६८ (वि.सं.१७०५) मा पाटी बनाउन लगाई उक्त पाटीमा नारायणको मूर्ति (चित्र संख्या ३) स्थापना गरेका थिए भन्ने कुरा उनले राख्न लगाएको यो अभिलेखबाट थाहा पाइन्छ ।

चित्र संख्या ३ : शिलाभिलेखको दायाँपट्टि चतुर्बाहु नारायणको मूर्ति छ । सो मूर्तिको तलतिर गरुड र मूसो छ ।

यस अभिलेखमा आएको 'खिप्वत तयाव मालज्या यातसा ' विशेष महत्त्वको छ । एउटै शब्दले पनि अनेक अर्थ निकाल्ने र कुनै पनि खास कुरा अभिव्यक्त गर्नाका लागि खास शब्द रहेको, अथाह शब्दभण्डारले सबैभन्दा सम्पन्न रहिआएको भाषा विश्वमा कुनै छ भने एकमात्र नेपालभाषा नै रहेको प्रतीत हुन्छ । त्यसमा पनि भाषाविद्हरूले भक्तपुरको नेपालभाषालाई प्रौढ भाषाको रूपमा मान्छन् । मलाई त यस भन्दा पनि एक कदम अगाडि बढेर भन्न मन लाग्छ : भक्तपुरको नेपालभाषा सारा नेवा:हरूको जननी भाषा हो । यस कुरालाई पुष्टि गर्ने अनगिन्ती उदाहरण छन् । त्यसमध्येको एउटा दृष्यन्त 'खिप्व' पनि हो ।

कुनै पनि परम्परा, चालचलन, लौकिक व्यवहारका खास कुरालाई बुझाउने खास शब्दहरू त्यस्ता परम्परा, चालचलन लोप भएर गए संगसंगै हराएर जाने हुन्छ । अति उन्नतिशील रहिआएको नेपालभाषाको यस्तै एक शब्द 'खिप्व' पनि हो भनी मान्न सकिन्छ । आजभोलि यो शब्द व्यवहारमा देखिन्न, समयको प्रवाहमा हराइसकेको विदित हुन्छ । यो शब्दले खास के कुरा जनाउन खोजेको हो, त्यो कुरा भाषाविद्हरूले निरूपण गर्लान् । मलाई लाग्छ, यस शब्दले फोहर वस्तुलाई जनाएको छ जुन तत्कालीन समाजमा अमान्य, तर अपरिहार्य रूपमा प्रचलित रहिआएको, आजको सन्ततिलाई अनौठो लाग्ने एक प्रकारको दिसा-संस्कृतिलाई सम्झाएको छ ।

भक्तपुर शहर आज नेपालकै सबभन्दा सफा, नमुना शहरको रूपमा प्रसिद्ध छ । आजभन्दा आधा शताब्दीअघिसम्म आजको भक्तपुर शहर अर्कै रूपमा थियो । परम्परागत शहर पारिका खुला स्थानहरू 'ख्य:' अर्थात् खुला आकासमुनिको पुरुष-शौचालयका रूपमा थिए । पुरुषहरू दिसापिसाब गर्न जानुपर्दा 'ख्यले वानेगु' भन्थे । त्यसैगरी शहरवारिका खास पर्खालले घेरिएका शौचालयहरू महिला शौचालय अर्थात् 'मला' भनिन्थ्यो । शहरका महिलाहरू दिसापिसाब गर्न 'मला वानेगु' भनी 'मला' मा जान्थे । यस प्रकारको दिसा-संस्कृति कान्तिपुर, ललितपुर लगायत अन्यत्रका नेवा:बस्तीहरूमा पनि प्रचलनमा थियो । कान्तिपुर ललितपुरतिर यस्ता सार्वजनिक शौचालयलाई 'खिखांमुग' भन्ने चलन रहेको र त्यसैगरी थिमितिर भने महिला शौचालयलाई 'मिसा मला' र पुरुष शौचालयलाई 'मिजं मला' भन्ने चलन रहेको विदित हुन्छ ।

म सम्झन्छु, त्यतिखेर खासगरिकन खुला शौचालयका रूपमा रहेका यस्ता मला र ख्य: हरूमा बथानका बथान सुँगुरहरू मान्छेका आची खान तँछाडमछाड गरी दौडेर आउँथे । दिसाले च्यापेर दगुर्दै वा हतार हतारमा ईजार फुकालेर सुरुवाल खोल्दै, लँगौटी फुस्काउँदै आएका मानिस देख्नासाथ आची खान पल्केका अनुभवी सुँगुरहरू पनि ती हगुवा मानिसका पछि पछि, ठूटे पुच्छर हल्लाउँदै

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

हुत्तिँदै दौडँदै आउँथे । हगुवाले टुक्रुक्क बसेर हग्दा हग्दैको, कहिलेकाहीँ त हग्ने आसन जमाएर बस्नै नपाउँदै झरेको वा जमिनमा झर्नै पनि नपाउँदैको आची घम्साघम्सी गर्दै बीचैमा क्वाप्लाक्कै खाएर, ती उन्मत्त सुँगुरहरूले सफाचट् पार्थे । यस्तो प्रतीत हुन्थ्यो मानौं, प्राकृतिक एवं वातावरणीय दृष्टिले पनि असलमा सहर सफा गर्ने असली सफाई कर्मचारीहरू त तिनै सुँगुरहरू थिए। तर केही उटपटाङे हगुवाहरूले त हग्न जाँदा टिम्मुरको धूलो पनि लिएर जान्थे र सो टिम्मुर हगेको आचीमा छर्कन्थे । टिम्मुर छर्केको आची खाएपछि त ती सुँगुरहरूलाई के कस्तो प्राणघातक दुष्प्रभाव पर्ने हो कुन्नि, उत्लिखैरै घ्वाँर घ्वाँर गरी कराउँदै चिच्याउँदै, आकासै फाट्ला जस्तो गरी गर्जना गर्दै, आत्तिएको बहुलाजस्तै यताउति दौडेर बडो उपद्रव मच्चाउँथे । त्यस्तो अद्भूत दृश्य देखेर वरपरका हगुवाहरू र बाटो लागेका मान्छेहरू उदेक मान्दै, पेट मिचि-मिचि हाँस्थे । आची खान पाउनु त सुँगुरको स्वभावसिद्ध अधिकार हो नि ?? जे होस्, बिचरा बेहाल सुँगरले बिना कसुर त्यसरी पाएको सास्तीले भने सबैलाई सित्तैमा खूब मनोरञ्जन मिल्थ्यो । त्यस्तो उटपटाङ गरी मस्तीले हाँस्ने काइदा भने भक्तपुर बाहिरका बस्तीहरूमा पनि थियो । मलाई त्यसबखतका मेरा कान्तिपुर, ललितपुरका साथीहरूले सुनाएको सम्झना अझै ताजा छ । र, मलाई यो पनि सम्झना छ, मान्छेको आची खाएर मोटाएका, पेट डम्म फुलेका ती छाडा सुँगुरहरू बाटोभरी जतातत्तै प्याट्ट-प्याट्ट गरी मल त्याग गर्दथे । अनि परम्परागत शहरीबस्ती छेउछाउका पराले छाना र काँचो ईँटाले बनेका झुप्रो जस्तै लाग्ने घरका मानिसहरू, विशेषगरी महिलाहरू राँगो/भैँसीका एकजोडी करङका हाडले सुँगुर, भैँसी, गाईगोरूका मल सोहरेर झुपडीमय घरका भित्तामा गुइँठा बनाएर सुकाई बिहान बेलुकीको खाना पकाउने इन्धनका रूपमा प्रयोगमा ल्याउँथे । अहिले यो कुरा केही अपत्यारिलो, अनौठो कथा जस्तो र फोहरी एवं घिनलाग्दो कुरा जस्तो लाग्न सक्छ । तर प्रकृति, पर्यावरण र वातावरणको दृष्टिले यो निःसन्देह आजको प्रदुषित विश्वको लागि एक अनुपम उदाहरण हो भनी मान्न सकिन्छ । हाम्रा पुर्खाहरू प्रकृति र पर्यावरणसित मानवीय क्रियाकलापलाई सन्तुलनमा राखेर जीवनयापन गर्नमा समेत खप्पिस थिए भन्ने कुराको एउटा विरलाकोटि उदाहरण यो पनि हो भन्ने मलाई लाग्छ ।

त्यतिखेर मानिसहरू पोखरीका किनारमा पनि दिसा गर्थे र पोखरीकै पानीले चाक धुन्थे । त्यति गर्न पनि अल्छि मान्नेहरू चाहे बूढा होस् वा बालक, ईँटा वा ढुङ्गाको टुक्राको कापले चाकमा अड्केको आची पुछेर फाल्थे, पाटीको पर्खाल वा थामको काप त चाक पुछने साझा चौतारी जस्तै नै थियो । हाम्रो मुलाछेँफल्चा पनि यस्तै स्थानमा थियो । यसो हुँदा पाटीमा 'खिप्वहरू' राखेर आची नगरून्, पाटीको भित्ताका कापमा, काठको थामको कापमा चाक घिस्रेर आची नपुछुन् भनी शिल्पकार हाकुले, धार्मिक आस्था र भावनामा चुर्लुम्म डुबेको लौकिकजीवनलाई धार्मिक डर देखाई यदि कसैले यो पाटीमा त्यस्तो काम गरेमा वा भनौं दिसा पुछेमा वा उनकै त्यतिबेलाको प्रचलित भाषामा भनौं 'खिप्वत तयाव मालज्या यातसा' पञ्च महापाप लाग्नेछ भनी धार्मिक डर मात्र देखाएनन्, पाटीलाई पवित्र तुल्याईराख्न भगवान् नारायणको मूर्ति पनि त्यहाँ स्थापना गर्न लगाएका थिए भन्ने कुरा बुझिन्छ । यसरी यस प्रकार सबैले मान्ने पुज्ने देवताको मूर्ति भएको पवित्र स्थलमा आची गर्ने, खिप्व राख्ने, पुछने कुरा त परै जाओस्, पाटीको पेटीमा पाइला टेक्न पनि पाटी बाहिरै जुत्ता फुकाल्न करै लाग्दथ्यो । यसरी एकसाथ यस्तो काइदाको जुक्ति निकालेका थिए हाम्रा हाकुले । सार्वजनिक महत्त्वका यस्ता पाटी सत्तल सधैँ पवित्र भइरहोस्, फोहर वस्तु कसैले पनि नफालुन्, नराखुन्, फोहर नगरुन् भन्नाका लागि पनि देवताका मूर्ति राख्ने चलन रहिआएको कुरा जानिन्छ ।

उक्त प्रसङ्गमा अर्को कुरा, 'खिप्व:' ले हामीलाई

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

गुहुको पोका भन्ने कुरालाई पनि सम्झाएको छ । कसैले कसैलाई विरोध गर्नु परेमा, अपशकुन देखाउन परेमा उसको घरको मूलढोकामा गुहुको पोका झुण्डुयाएर विरोध गर्ने चलनलाई पनि यसले प्रकारान्तरमा सम्झाएको छ ।

खिप्वःले हामीलाई साना-साना बालिकाहरू लगायत केटीहरूले लाउने एकप्रकारको सुरुवाललाई पनि सम्झाएको छ जसलाई 'खिप्वः सुरूवाः' भनिन्छ । यस्तो सुरूवालको पछाडिपट्टि मुजा-मुजा परेर पिँडौलाभन्दा केही तलसम्म झरेर एक प्रकारको भुक्क उठेको पोका भएर झुण्डिएको हुन्छ जसलाई ' खिप्वः' भनिएको बुझिन्छ । यस्तो बेग्लै छाँटछन्दको (विशेषता) भएकोले यसलाई 'खिप्वः सुरूवा' भनिएको हो भन्ने कुरा जानिन्छ । त्यसैगरी यस्तो सुरुवाल लगाएर हिँड्दा ≈वाङ्ताङ्-≈वाङ्ताङ् हुने गरी सो खिप्वः हल्लिने हुँदा यस्तो सुरूवाललाई '≈वाङ्ताङ् सुरूवाः' पनि भन्ने चलन छ । विशेषगरी साना बालिकाहरूले लाउने यस्ता खिप्वः सुरूवाःको खिप्वःमा हगेको आची सजिलै सो खिप्वःमा खसेर जम्मा हुने हुन्छ । त्यस्तो सुरूवाललाई इनारको पानीले धोएर सुकाउने चलन पनि विगतमा रहेको बुझिन्छ । हाम्रो मुलाछेँफल्चाको सामुन्नेमा पनि इनार छ । यस्तो खिप्वः सुरूवाः पाटीमा झुण्ड्याएर राखेमा पनि पञ्चमहापाप लाग्नेछ भनेका हुन् कि भन्ने अनुमान पनि हुन्छ ।

आजभन्दा झण्डै चार दशक अघिसम्म नेपालमण्डलका विशेषगरी किसान समुदायमा लोकप्रिय यो खिप्वः सुरूवा आधुनिक पहिरनको आगमन र लोकप्रियतासंगै विस्मृतिको गर्भमा सुस्ताउन पुगेको विदित हुन्छ । खुसीको कुरा छ, आजभोलि हाम्रा नयाँ पुस्तामा सांस्कृतिक पहिचानको मोह पुनर्जागृत भएको आभास हुन्छ । मौलिक पहिरन/पहिचानमा गौरवान्वित हुन पुगेका पुस्ताले खोजी खोजी कम्तिमा आङ्नो सांस्कृतिक पहिचान मिल्ने पहिरन भेषभूषालाई महत्त्व दिन थालेका छन् । र, फेसनकै रूपमा अँगाल्न पुगेको देखिन्छ । खिप्वः सुरूवा पनि यस कुराको एक सुन्दर दृष्टान्त भएर आएको छ । यसको निमित्त हाम्रा नयाँ पुस्तालाई धन्यवाद दिनै पर्छ ।

प्रसङ्गवश यहाँ 'खिप्वः'को अघिल्तिर आएको 'खि' र त्यसैगरी त्यसको अघिपछि लागेर आउने अक्षरले अर्थ्याउने केही नेपालभाषाका शब्दहरू बारेमा चर्चा गर्नु पनि उपयुक्त होला । 'खि' ले गुहुलाई जनाउँछ । लामो छोटो बेग्लै कुरा हो । आखिर गुहु पनि त डोरी जस्तै लाम्चो परेको एक प्रकारको डोरी नै त हो । यसो हुँदा नै यसले 'खि' नाम पाएको बुझिन्छ । 'खि'को पछिल्तिर 'पः' जोडेपछि सो 'खिपः' शब्दले डोरीलाई बुझाउँछ । अनेक प्रकारका खिपः वा डोरीलाई बुझाउने अनेक शब्द छन् जस्तै **नलखिः** सालमी/मानन्धरहरूले तेल निकाल्ने कोलमा प्रयोग गर्ने डोरी, **गुईंखि** : मानन्धरहरूले पिना निकाल्न प्रयोगमा ल्याउने डोरी, **नालुखि** : नालुमाया खिपः/जुटको डोरी, **लाखि** : मोटो, बलियो डोरी (जस्तै इनारमा पानी लिन प्रयोगमा ल्याइने डोरी, **वलः/वलःखि** : हात्तीलाई बाँध्ने डोरी, देवताको रथ तान्ने डोरी, विस्काः जात्रा, इन्द्रजात्राको यःसिं/यवसिं (लिङ्गो) तान्ने डोरी, **सःखि/सःखिया खिपः** : कुचो बाँध्ने एक प्रकारको घाँसको डोरी, मृत्युसंस्कारका बेलामा प्रयोगमा ल्याइने एक प्रकारको डोरी '**काचि खिपः**', **चिखि** : खल्तिको डोरी/एक प्रकारको इजार, तुना, **गाखि** : थैली खोल्न र बन्द गर्न हुने गरी प्रयोगमा ल्याइने धागोको झिनो डोरी आदि । जसरी शब्दको पछिल्तिर जोडेर आउने अक्षर 'कं' ले तरकारी/सागविशेषलाई बुझाउँछ । जस्तै **च्वाकं, इकं, बकं, म्हुकं, फाकं, न्हायूकं** । त्यसैगरी 'खि' को अघिल्तिर जोडेर आएका शब्दविशेषले खास प्रकारका डोरीहरूलाई अर्थ्याउने कुरा जानिन्छ ।

मुलाछेँफल्चालाई आँखीझ्याल मानेर त्यहाँबाट नेपालमण्डलका कान्तिपुर, ललितपुर लगायत आसपासका नेवाः बस्तीहरूमा रहेका मला र ख्यः एवं तिनका आसपासमा रहेका फल्चाहरूलाई चियाएर हेर्दा तिनीहरूको नियति पनि मुलाछेँफल्चाको जस्तै थियो भन्ने आभास हुन्छ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri

'मूलाछैँ' नाम कुन आधारमा रहन गयो होला भन्ने कुराको उत्तर प्रकारान्तरमा हामीलाई माथि उल्लेखित 'थ्व फलेस खिप्वत तया मालज्या यातसा' बाट मिल्छ। 'मालज्याच्व' ले मलत्याग गर्ने कुरालाई बुझाएको स्पष्ट लाग्छ । यताबाट आजको मूलाछैँफल्चा रहेको इलाका विगतमा विशेषगरी महिलाहरूको सार्वजनिक शौचालय 'मला' थियो । त्यसो हुँदा त्यसैको आजको परवर्ती रूप मूलाछैँ रहन गएको दृष्टिगोचर हुन्छ ।

अहिले भक्तपुर शहर सफा छ। हाम्रो मुलाछैँफल्चाको मुहार पनि फेरिएको छ । शहरका अन्य फल्चाहरू लगायत मुलाछैँफल्चामा विहान स्थानीय बूढापाकाहरू भजनकीर्तन गर्छन् । त्यसरी भजन गाउँदै गरेका बूढापाकाहरू र भजन सुन्दा मनलाई अद्‌भुत शान्ति र आनन्द मिल्छ । यस्ता फल्चाहरूमा आज पनि प्रायः जसो बूढापाकाहरू भेला भएको देख्न सकिन्छ । भक्तपुरकै सुजमाह्री फल्चाहरू लगायत यस्ता फल्चाहरूमा बूढापाकाहरू जम्मा भएनन् भने कलियुग लाग्छ भन्ने स्थानीय लोककथन पनि छ ।

टोलवासीलाई एकै ठाउँमा ल्याएर एकता र आत्मीय भाव जागृत गराउन, आङ्खना मन मिलेका मित्रजनसित मनका कुरा पोख्न, कसिचा पायँ, बाघचाल जस्ता मनोरञ्जनात्मक खेल खेलेर, बालबालिकाहरूलाई कथा सुनाउन, सुस्ताउन, भजनकीर्तन गरेर मानसिक शान्ति पाउन आदि अनेक दष्टिले यसले नेवाः लौकिकजीवनमा खेल्दै आएको भूमिका अद्धितीय छ । यसरी हेर्दा सानो र सामान्य जस्तो लाग्ने फल्चाहरूको महत्त्व अनेक दृष्टिले विशिष्ट रहिआएको ज्ञात हुन्छ । देवस्थल आसपासमा पोखरी, पाटी, ईनार, ढुङ्गेधारा, जलद्रोणी अपरिहार्य रूपमा रहनु नेवाः वास्तुकलाको एक अनुपम विशेषता हो । यस कुराको पनि एउटा सुन्दर उदाहरण मुलाछैँफल्चा पनि हो ।

अहिले गल्लीको बाटो झैँ लाग्ने मूलाछैँफल्चाको मूलबाटो विगतमा बाहिरी संसारसित भक्तपुर शहरलाई जोड्ने पथिकहरूको आवागमन भइरहने एक व्यस्त मूलमार्ग थियो । यसो हुँदा पनि हाकुले पथिकहरूलाई लक्षित गरी उनीहरूले थकाई मार्न, सुस्ताएर आराम गर्नका लागि पनि लोकहितको भावनाले ओतप्रोत भई बनाउन लगाएका हुन् भन्ने कुरा जानिन्छ । र, अहिलेको सफा शहरलाई देखेर, आफूले बनाएको मुलाछैँफल्चालाई सफा, सुन्दर अवस्थामा पाएकोमा, उहिल्यै आफूले बनाएको फल्चालाई अहिलेको स्थानीय जनप्रतिनिधि सरकार लगायतका स्थानीय बासिन्दाहरूले आफूले आशा गरे झैँ मरम्मत सँभार गरिदिएकोमा स्वर्गवासी शिल्पकार हाकुको आत्मालाई शान्ति मिल्यो होला र उनले शायद आङ्खनो पालाका पञ्चहरू सदृश आजको भक्तपुर नगरपालिका र समस्त लोकवासीलाई धन्यवाद र आशीर्वाद पनि दिए होलान् । र, अन्त्यमा दिसा-संस्कृतिको कुरा चल्दा तल प्रस्तुत लोकप्रचलित कथन पनि याद आउँछ (साभार : संस्कृति शिरोमणि हरिराम जोशी)

हे भैल
द्यः तुइल
खिफातां जुया
प्यं हिल
(हे भैरव
उज्यालो भयो
हग्न हतार भएर
चाक पोल्यो)

सन्दर्भस्रोत

स्थलगत अध्ययन

अन्तर्वार्ता : विनोदराज शर्मा (६७, इपाछैँ) ।

आशाकुमार चिकंबन्जार (५५,टिबुक्छेँ-चासुख्यः) ।

रास जोशी (४७, बालकोट, भक्तपुर) ।

सुधादेवी श्रेष्ठ, (६१, इनागाः १, ख्वप) ।

नेपालभाषा केन्द्रीय विभाग, एमफिल-पीएचडी ने.सं. ११४१-०४२ समूहका शोधार्थीहरू ।

चित्र : लेखक ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

ग्रहण सम्बन्धी हिन्दू विश्वास र ग्रहणमा दिइएका भूमि विर्ता सम्बन्धी ऐतिहासिक लालमोहरहरू

- सह-प्रा. डा.महेश कुमार आचार्य *

लेखसार : ग्रहण एक खगोलीय प्रकृतिक घटना हो । एक निश्चित बाटोबाट सूर्यलाई पृथ्वीले परिक्रमा गर्ने तथा पृथ्वीलाई चन्द्रमाले परिक्रममा गर्ने प्रकृतिक नियम रहेको र यस क्रममा सूर्य र चन्द्रमाको बीचमा पृथ्वी पर्न जाँदा सूर्यको प्रकाश पृथ्वीले छेकेर चन्द्रमामा पृथ्वीको कालो छायाँ पर्ने घटनालाई चन्द्र ग्रहण भनिने तथा सूर्य र पृथ्वीको बीचमा चन्द्रमाको उपस्थिति हुँदा चन्द्रमाले सूर्यको प्रकाश छेकेर पृथ्वीबाट सूर्यमा कालो छायाँ देखिने घटनालाई सूर्य ग्रहण भनिन्छ । यो खगोलीय तथ्य प्रकाशमा आउनु अघि मानिसले यसलाई आश्चर्यजनक, अनिष्ट सूचक र डरलाग्दो घटनाको रूपमा लिने गर्दथे । यसै सुन्दर्भमा प्रचीन हिन्दूहरूको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास तथा विगतका नेपालका हिन्दू शासकहरूले ग्रहणको अवसरमा गरेका कृयाकलापहरूको गहिरो खोजी हुन नसकेको अवस्थालाई एक महत्वपूर्ण शोध समस्याको रूपमा स्वीकार गरी ग्रहण सम्बन्धी ऐतिहासिक अध्ययनको रूपमा यो आलेख तयार परिएको हो । त्यसैले ग्रहण सम्बन्धमा विगतमा विकसित हिन्दूहरूको विश्वास के हो ? ग्रहणको विषय समेटिएका ऐतिहासिक दस्तावेजहरूबाट विगतका नेपाली शासकहरूको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास कस्तो रहेको देखिन्छ ? उनीहरूले ग्रहणका अवसरमा के कस्ता अनुष्ठानहरू गर्दथे भन्ने प्रश्नलाई यस अध्ययनको क्रममा विशेष शोध प्रश्न बनाइएको छ । त्यसैले ग्रहण सम्बन्धी हिन्दू विश्वासको खोजी गर्नु, ग्रहणको विषय उल्लेख भएका ऐतिहासिक सामग्रीहरूको अन्वेषण गर्नु र त्यस्ता ऐतिहासिक सामग्रीहरूबाट देखिने प्राचीन हिन्दू शासकहरूको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास र उनीहरूले त्यस अवसरमा गर्ने कृयाकलाप वा अनुष्ठानहरूको खोजी र समीक्षा गर्नु यस अध्ययनको मुख्य उदेश्य रहेको छ । यस शोध उदेश्य पूरा गर्नको लागि ऐतिहासिक र गुणात्मक शैलीको शोध विधि अपनाइएको छ । शोधका लागि आवश्यक तथ्यहरू प्राथमिक स्रोत अन्तर्गतको ग्रहण सम्बन्धी विषय उल्लेख भएका अप्रकाशित पुरालेखन सामग्रीहरूको खोजी र त्यसको उपयोग गरिएको छ । यस बाहेक द्वितीय स्रोत अन्तरगतका ग्रहण सम्बन्धी प्रकाशित पुस्तक तथा लेखहरूबाट पनि तथ्यहरू संकलन गरिएको छ । यी दुवै तथ्यहरूलाई वर्णनात्मक शैलीमा प्रस्तुत गरेर यो आलेख तयार पारिएको छ । यस शोधकार्यबाट हिन्दू समाजले वैदिककाल देखिनै ग्रहणको घटनालाई कुनै राक्षसी शक्तिबाट उत्पन्न घटना मान्ने गरेको, उत्तर

सह-प्राध्यापक, नेपाली इतिहास, संस्कृति तथा पुरातत्त्व केन्द्रिय विभाग, त्रि.वि.

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

वैदिककालदेखि यसलाई राहु र केतु जस्ता छायाँ ग्रहले सूर्य र चन्द्रमालाई कब्जामा लिदाँ उत्पन्न हुने घटना हो भन्ने विश्वास गर्दै आएको , यो घटना अनिष्ट सूचक घटना हो त्यसैले यसबाट बच्न स्नान, श्राद्ध तथा दान गर्नुपर्छ भन्ने विश्वास रही आएको, नेपालका हिन्दू शासकहरूमा पनि ग्रहण सम्बन्धी यस्तै विश्वास रही आएको तथा शाहा राजा राजेन्द्रमा पनि ग्रहण सम्बन्धी यस्तै विश्वास रहेको कारणले उनले ग्रहणको अवसरमा संकल्प गरी उचित समयमा विशेष व्यक्तिको समुपस्थितिमा सूर्य र चन्द्र ग्रहणको अवसरमा व्राह्मणहरूलाई पाँचवटा भूमिदान सम्बन्धी लालमोहर गरिदिएको तथ्य यस अध्ययनबाट प्रकाशमा आएको छ ।

शब्द कुञ्जिका : ग्रहण सम्बन्धी विश्वास, सूर्य ग्रहण, चन्द्र ग्रहण, राहु , केतु , भूमिदान

१.विषय परिचय :

आधुनिक विज्ञानले ग्रहणलाई खगोल सम्बन्धी सामान्य परिघटना मान्दछ । सूर्यलाई पृथ्वीले परिक्रमा गर्ने र पृथ्वीलाई चन्द्रमाले परिक्रमा गर्ने प्राकृतिक चक्र चलिरहने क्रममा सूर्य र र चन्द्रमाको बीचमा पृथ्वी पुगेको अवस्थामा सूर्यको उज्यालो प्रकाशलाई पृथ्वीले छेकेर चन्द्रमामा पृथ्वीको कालो छाँया देखिने घटनालाई चन्द्रग्रहण भनिन्छ । त्यसै गरेर यही परिक्रमाको क्रममा सूर्य र पृथ्वीको बीचमा चन्द्रमा पुगेको अवस्थामा सूर्यको प्रकाशलाई चन्द्रमाले छेकेर पृथ्वीमा चन्द्रमाको कालो छाँया पर्ने र छायाँ परेको क्षेत्रबाट सूर्यलाई हेर्दा सूर्यमा कालो छाँया देखिने प्रकृयालाई सूर्य ग्रहण भनिन्छ । यी दुवै ग्रहणहरू पूर्ण र आंशिक प्रकृतिका हुन्छन् । पूर्ण ग्रहणलाई खग्रास र आंशिक प्रकृतिको ग्रहणलाई खण्डग्रास ग्रहण भनिन्छ । दुवै किसिमका सूर्य र चन्द्र ग्रहणहरू सौर्य परिवारको उत्पत्ति भए देखिनै हुँदै आएको हो । त्यसैले यो खगोलीय परिघटना मानव उत्पत्ति भन्दा पहिले देखिनै घट्दै आएको थियो ।

मानवले ज्योतिष शास्त्र तथा खगोल शास्त्रको क्षेत्रमा विशेष उपलव्धि हासिल गर्नु अघि भने यी घटना मानव जातिका लागि विश्मयकारी र आश्चर्यजनक घटना थियो । उज्यालो पूर्ण चन्द्रमा अचानक कालो वा अध्यारो हुँदै जाने तथा दिउसोको समयमा सूर्यको प्रकाश कम हुँदै जाने वा अन्धकार हुने घटना आदिम युगमा पक्कै पनि डरलाग्दो र आश्चर्य जनक थियो । यस्तो घटनाबाट पृथ्वीका मानिसहरूले यसलाई आ-आफ्नो तरिकाले बुझ्ने र व्याख्या गर्ने गरेको पाइन्छ । प्रस्तुत आलेख ग्रहणको वैज्ञानिक र आधुनिक व्याख्या तथा विश्लेणमा केन्द्रित हुने छैन । ग्रहण सम्बन्धी पुरातन मान्यता वा विश्वासहरू के थिए र यस्ता विश्वासबाट उत्पन्न गतिविधिहरू के हुने गरेका थिए भन्ने खोजीमा यस अध्ययनलाई सीमित गरिएको छ । अर्को शब्दमा ग्रहणको सांस्कृतिक मान्यता र कृयाकलापको खोजीमा यो आलेख केन्द्रित गरिएको छ । यसै प्रसँगमा प्राचीन हिन्दूहरूको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास तथा विगतका नेपालका हिन्दू शासकहरूले ग्रहणको अवसरमा गरेका कृयाकलापहरूको गहिरो खोजी हुन नसकेको अवस्थालाई एक महत्वपूर्ण शोध समस्याको रूपमा स्वीकार गरी ग्रहण सम्बन्धी ऐतिहासिक अध्ययनको रूपमा यो आलेख तयार परिएको हो । त्यसैले ग्रहण सम्बन्धमा विकसित हिन्दूहरूको विश्वास के हो ? ग्रहणको विषय समेटिएका ऐतिहासिक दस्तावेजहरूबाट विगतका नेपाली शासकहरूको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास कस्तो रहेको देखिन्छ ?,उनीहरूले ग्रहणका अवसरमा के कस्ता अनुष्ठानहरू गर्दथे भन्ने प्रश्नलाई यस अध्ययनको क्रममा विशेष शोध प्रश्न बनाइएको छ । त्यसैले ग्रहण सम्बन्धी हिन्दू विश्वासको खोजी गर्नु, ग्रहणको विषय उल्लेख भएका ऐतिहासिक सामग्रीहरूको अन्वेषण गर्नु र त्यस्ता ऐतिहासिक सामग्रीहरूबाट देखिने प्राचीन हिन्दू शासकहरूको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास र उनीहरूले त्यस अवसरमा गर्ने कृयाकलापहरूको खोजी र समीक्षा गर्नु यस अध्ययनको मुख्य उदेश्य रहेको छ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

अध्ययनको उदेश्य अनुसार ग्रहणका विषय उल्लेख भएका पुरालेखन सामग्री खोजी गर्ने क्रममा विगतमा हिन्दू धर्मावलम्बी शाह शासकहरूले ग्रहणको अवसरमा ब्राह्मणहरूलाई जग्गा दान वा विर्ता गरिदिएको घटनालाई समेटिएका लालमोहरहरू फेलापरेका छन् । वि.सं. १८८० देखि १८८८ बीचको आठ वर्षको अवधिमा घटेका सूर्य ग्रहण तथा चन्द्र ग्रहणको अवसरमा तत्कालीन राजाले ब्राह्मणलाई भूमि दान दिएको व्यहोरा समेटिएका पाँचवटा लालमोहरू प्राप्त हुन आएको छ। राष्ट्रिय अधिलेखालयको सँग्रहमा रहेका यस्ता लालमोहरबाट ग्रहण सम्बन्धी मान्यता, यस अवसरमा दिइने भूमि दान र दानको संकल्प गर्दा अपनाउने गरेको प्रकृया के कस्तो रहेको हुन्थ्यो भन्ने विषयमा खोजी गर्न यी सामग्री निकै उपयोगी भएका छन् । यी पाँचवटा ऐतिहासिक लालमोहरलाई आधार मानेर विगतका राजाहरूको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास र यसअवसरमा हुने कृयाकलापको खोजी गरी यी पुरालेखन सामग्रीहरूकै विश्लेषणका आधारमा यस सम्बन्धी तथ्यहरू प्रकाश पार्ने कार्य यस आलेखमा भएको छ ।

२. अध्ययन विधि :

ग्रहण सम्बन्धी हिन्दू मान्यताको खोजी र यस सम्बन्धमा भएका भूमि दान सम्बन्धी ऐतिहासिक लालमोहर हरूको विश्लेषणमा केन्द्रित रहेको यो अध्ययन पूर्णरूपले ऐतिहासिक खोज हो । त्यसैले यस अध्ययन कार्यलाई गुणात्मक शोधको ढाँचामा अघि बढाइएको छ । प्रस्तुत अध्ययनका लागि गणितीय विश्लेषण गर्ने खालका नभै वर्णनात्मक शैलीमा विश्लेषण गर्न सकिने किसिमका तथ्यहरू संकलन कार्यलाई विशेष महत्व दिइएको छ । विगतको मूल्यमान्यता र यसबाट सृजित सांस्कृतिक अभ्यासको खोजी गर्नुपर्ने भएको हुँदा यस सम्बन्धी तथ्यहरू अधिकांश द्वितीय श्रोतहरूबाट संकलन गरिएको छ । ग्रहणको अर्थ, ग्रहण सम्बन्धी विश्वका प्राचीन मानव समुदायको धारणा, यस सम्बन्धी हिन्दू मान्यता, हिन्दू मान्यता अनुसार ग्रहणको घटनाले ल्याउने अपसकुन र अशुद्धिहरू तथा यसबाट मुक्ति पाउन अपनाउनु पर्ने उपाय सम्बन्धी हिन्दू विश्वासहरू पूर्व प्रकाशित हिन्दू धर्म ग्रन्थहरू र यस सम्बन्धी पुस्तक तथा शोध मूलक लेखहरूबाट संकलन गरिएको छ । वि.सं. १८८० देखि १८८८ बीचको समयमा ग्रहणको अवसरमा गरिएको भूमिदान सम्बन्धी लालमोहरहरू भने अप्रकाशित अभिलेखीय सामग्री (Archival Documents) हरूबाट संकलन गरिएको छ। राष्ट्रिय अभिलेखालयमा संग्रहित पुरालेखन सामग्रीहरूको अध्ययनबाट यी सामग्री खोजिएको हो । त्यसैले यस अध्ययनमा यस्ता प्राथमिक श्रोत अन्तरगर्तका पुरालेखन समग्रीहरू पनि तथ्य संकलनको लागि उपयोग गरिएको छ । यसैले यो आलेख प्रथमिक स्रोत तथा द्वितीय स्रोतबाट संकलन गरिएका तथ्य वा सूचनाहरूको विश्लेषणका आधारमा तयार परिएको छ । प्राथमिक स्रोतका पुरालेखन सामग्रीहरू (Archival Documents)को लिप्यान्तरण गरी ग्रहण सम्बन्धी विवरण र तत्कालीन राजाले कस्ता व्यक्तिलाई ? के उदेश्यका लागि ? कसरी कस्तो भूमि दानगरी विर्ता सम्बन्धी लालमोहर गरेका थिए ? भन्ने विवरण संकलन गरिएको छ। प्राचीन लिखित दस्तावेजहरूको व्याख्या र विश्लेषणबाट नयाँ तथ्य खोजीको प्रयास भएको हुँदा यस अध्ययनमा तथ्य विश्लेषणको लागि सामाग्री विश्लेषण (Content Analysis) विधिको प्रयोग भएको छ । द्वितीय स्रोतबाट संकलित तथ्यहरूलाई सन्दर्भ सहित यथा स्थानमा विधिपूर्वक उद्धरण गरिएको छ । यी दुवै खाले स्रोतहरूबाट प्राप्त तथ्यहरूलाई वर्णनात्मक शैलीमा प्रस्तुत गरेर यो आलेख तयार पारिएको छ। यसरी यो एक गुणात्मक शोधकार्यको प्रतिवेदन समान देखिने आलेख बन्न पुगेको छ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri

३. अध्ययनको क्रममा भेटिएका मुख्य प्राप्तिहरू :

यस अध्ययनको क्रममा ग्रहणको विषयमा संसारमा प्रचलनमा रहेका पुरातन मान्यताहरू, हिन्दू समाजमा ग्रहणको सम्बन्धमा विकसित भएका विश्वासहरू, तथा यस घटनाको संभावित अनिष्टबाट बच्नका लागि प्राचीन हिन्दूहरूले अपनाएका विधिहरू तथा राजा र राज्यको तर्फबाट ग्रहणबाट उत्पन्न हुन सक्ने अनिष्ट निवारणको लागि भएका प्रयासहरूका विषयमा विविध तथ्यहरू प्राप्त हुन आएका छन् । यस खोजीबाट भेटिएका यस सम्बन्धी मुख्य प्राप्तिहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

ग्रहण सम्बन्धी विश्वका प्राचीन मान्यताहरू :

ग्रहण सम्बन्धी अध्ययनको सुरुवात प्राचीन बेबिलोनियन् सभ्यतादेखि भएको देखिन्छ । तर यसको व्यवस्थित गणितीय व्याख्या विश्लेषण भने भारतमा भएको विश्वास गरिन्छ । भारतीय ज्योतिषशास्त्री आर्य भट्ट प्रथमले सन् ४९९ मा पहिलो पटक आफ्नो पुस्तक आर्य भटियको गोलाध्यायमा सूर्य ग्रहण र चन्द्र ग्रहणको वैज्ञानिक व्याख्या र ग्रहण सम्बन्धी ज्योतिष गणनाको सूत्र उल्लेख गरेका थिए (उधृत : राणा, १९९९, पृ.१६) । यो खगोल शास्त्रीय व्याख्या हुनु भन्दा पहिला भारत तथा संसारका अन्य मानव समाजमा ग्रहणलाई प्राय: त्रासदीपूर्ण दैवीय घटनाकै रूपमा हेर्ने गरिएको पाइएको छ । प्राचीन मिश्रको सभ्यतामा राजाहरूले ग्रहणको अवसरमा सूर्यको गति रोकिने ठान्दथे र आफू सूर्यकै अंश भएको ठानेर सूर्यको सट्टा आफूहरू नै ग्रहण अवधिभर मुख्य मन्दिर वरिपरि घुमिरहन्थे र सूर्यको गति रोकिनबाट आफूले जोगाएको विश्वास गर्दथे भने इराकको युफ्रेटस नदि किनारका प्राचीन खल्दियाबासीहरूले चन्द्र ग्रहणलाई चन्द्रमा रिसाएको ठान्दथे र यसको कारणले अनिकाल, युद्ध , महामारी तथा भूकम्प जस्ता विपत्ति आउने संकेतको रूपमा लिने गर्दथे (राणा,१९९९,पृ.१८-२१) । प्राचीन ग्रीकबासीहरूले ग्रहणलाई सूर्य र चन्द्रमा रिसाएको संकेतको रूपमा लिने गर्दथे र युद्धमा हुने पराजयलाई ग्रहणबाट सृजित अपसकुनको परिणाम ठान्दथे भने प्राचीन रोमबासीहरू आकाशीय दानवहरूको छायाँ परेपछि ग्रहण लाग्ने गरेको र यस अवसरमा मानिसहरूले चिच्याउने कराउने तथा बाजाहरू बजाउने गरेमा दानव भाग्ने र ग्रहण हट्ने विश्वास गर्दथे (राणा,१९९९,पृ.२२) । यसै गरेर प्राचीन चिनियाहरू कुकुर वा अन्य जनावरले टोकेर चन्द्रमा तथा सूर्य कालो हुने गर्दछन् र ग्रहण लाग्ने गर्दछ भन्ने विश्वास गर्दथे र यस अवसरमा जनावर भगाउन घण्टी बजाउने गर्दथे साथै फेरी यस्तो नहोस् भनी उपवास बस्ने गर्दथे भने प्राचीन समयमा जापानीहरू पनि ग्रहणमा हुने प्रकाशको क्षय कम गर्न रुखहरूमा महत्ववूर्ण रत्न तथा आभूषणहरू झुण्डाउने गर्दथे (राणा,१९९९,पृ.२६) । प्राचीन एस्किमो आदिवासिहरू सूर्य र चन्द्रमा विरामी परेर ग्रहण भएको हुँदा यस अवसरमा भाँडावर्तन घोप्टो नपार्ने हो भने रोग भाँडामा खस्छ र मानिस विरामी हुन्छन् भन्ने विश्वास गर्दथे र यस अवसरमा भाँडाहरू घोप्टो पारी राख्दथे । अमेरिकी रेडइन्डीयन आदिवासी सूर्य र चन्द्रमा केही छिनको लागि निभेर ग्रहण हुन्छ भन्ने ठान्दथे र पुन आगो सल्काउन आगो सहितका धनुकाणहरू सूर्य र चन्द्रमा तर्फ ताकेर फाल्ने गर्दथे (राणा,१९९९,पृ.२६) । भारतीय भूमि नजिकै रहेको श्रीलंका क्षेत्रका आदिवासीहरू पनि ग्रहणलाई अपसकुनको संकेत मान्दथे र यसबाट मुक्त हुन उपवास बस्ने गर्दथे । यसै गरेर भारतको विहार तथा मध्यप्रदेशमा बस्ने मुंडाजातिका मानिसहरूको विश्वास अनुसार सूर्य र चन्द्रले आकाशमा बस्ने “धनको” नामक दैत्यसँग ऋण लिने गर्दछन् र समयमा ऋण नतिर्दा दैत्यले केही समयको लागि सूर्य र चन्द्रमालाई कैद गर्दछ । यसवाट ग्रहण हुने गर्दछ । त्यसैले उनीहरूले ग्रहणको अवसरमा आँगनमा खानेकुरा, भाँडावर्तन, हतियार आदि राखिदिने गर्दछन ताकि सूर्य र चन्द्रमाले यी वस्तु ग्रहण गरुन् र दैत्यको ऋण

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

तिर्न सकुन् (राणा,१९९९,पृ २८) । यसरी संसारका विभिन्न आदिवासी समुदायले आरम्भिक समयमा ग्रहण सम्बन्धमा प्रायजसो अनिष्ठको संकेत, सूर्य र चन्द्रमा रिसाएको संकेत वा सूर्य र चन्द्रमा कुनै विपतमा परेको संकेतको रूपमा बुझ्ने गर्दथे र यसबाट मुक्त हुन वा मुक्त पार्न विशेष अनुष्ठान गर्ने गर्दथे भन्ने देखिन्छ ।

ग्रहण सम्बन्धी हिन्दू मान्यता वा विश्वास :

हिन्दू समुदायका आरम्भिक विश्वास र मान्यताहरू वैदिक साहित्यहरूमा मुखरित भएको पाइन्छ । ग्रहण सम्बन्धी वर्णन ऋग्वेदमै (१:८४:१६ तथा ५:४४:५-६) पाइन्छ । त्यस वेला ग्रहणको मुख्य कारण स्वर्भानु दैत्यलाई मानिन्थ्यो (द्विवेदी, २००५,पृ.२३) । उत्तर वैदिक्र कालदेखि भने ग्रहणको मुख्य कारक राहु र केतु नामक छाँया ग्रहलाई मान्न थालिएको पाइन्छ । उत्तरवैदिक ग्रन्थ विशेष गरेर पौराणिक ग्रन्थहरूमा भने ग्रहण सम्बन्धी हिन्दू मान्यताहरू ठोस र मूर्त भैसकेको देखिन्छ । श्रीमद्भागवत पुराणको आठौँ अध्यायमा राहु र केतु नामक ग्रहहरूका कारण ग्रहण हुने मान्यतालाई विस्तृत रूपमा वर्णन गरिएको छ । यस पुराणको वर्णन अनुसार महर्षि कश्यपकी पत्नी दनुबाट विप्रचित्ति नामकका छोराको जन्म भएको थियो जसको विवाह हिरण्यकशिपुकी बहिनी सिंहिकासँग भयो । सिंहिकाको गर्भबाट राहुको जन्म भयो । जब भगवान विष्णुको प्रेरणाबाट देवता र दानवले क्षीर सागरको मन्थन गरे, त्यसवाट अन्य कुराको अतिरिक्त अमृत पनि निस्कियो । मृत्युबाट बचाउने र अमर तुल्याउने अमृत देवताहरूलाई पान गराएर देवताहरूलाई अमर तुल्याउन भगवान विष्णुले मोहनीरूप धारण गरी अमृत बाँड्ने जिम्मा आफूले लिए । सर्वप्रथम देवताहरूलाई अमृत पान गराउन आरम्भ गरे । विष्णुको छलको विषयमा दैत्यकुलका राहुले थाहा पाए । राहुले देवताको भेष धारण गरेर अमृतपानका लागि सूर्य देवता र चन्द्र देवताको साथमा लामवद्ध भए । सूर्य र चन्द्रले राहुलाई चिनिसकेका थिए । विष्णुले जब राहुलाई अमृत दिए र राहुले उक्त अमृतपान गर्न आरम्भ गरे तब सूर्य र चन्द्र देवले राहुको असलियत विष्णुलाई बताइ दिए । विष्णुले तत्काल राहुको शिर क्षेदन गरिदिए । शिर काटिनु अघिनै राहुले केहि थोपा अमृत पिइसकेको हुँदा राहुको शिर र धड दुवै जिवित भए । यस पछि शिर राहुको नामले र धड केतुको नामबाट परिचित हुन पुगे । उक्त समयदेखि राहु र केतुको सूर्य देवता र चन्द्र देवताको बीचमा सत्रुतापूर्ण सम्बन्ध रहदै आएको छ । शिर विहिन केतु र शरीर विहिन राहुले समय समयमा सूर्य र चन्द्रमालाई कब्जामा लिने गर्दछन् । यसरी राहु र केतुवाट बन्दी हुँदा सूर्य र चन्द्रमाको प्रकाश हराउँछ भन्ने हिन्दू विश्वास छ (द्विवेदी, २००५,पृ.२३) । यही घटनालाई हिन्दूहरू ग्रहण भएको विश्वास गर्दछन् ।

आधुनिक खगोल शास्त्रले पहिचान गरेका ग्रहका अतिरिक्त सूर्य, चन्द्रमा तथा काल्पनिक ग्रह राहु र केतुलाई समेत जोडेर हिन्दूहरूले नवग्रहको कल्पना गर्दछन् । पाँचौ शताब्दी तिर नै आर्य भट्ट प्रथमले ग्रहण सम्बन्धी यथार्थ जानकारी प्राप्त गरिसकेको भए तापनि यस अघि नै हिन्दू समाजमा ग्रहणको कारण नवग्रह मध्येकै राहु र केतुको सूर्य तथा चन्द्रमाथिको आक्रमण हो भन्ने मान्यता स्थापित भैसकेको थियो (मिश्र, वि.सं. २०२९,पृ.३५) । त्यसैले छायाँबाट ग्रहण उत्पन्न भएको मान्याता हिन्दूहरूले सहजै स्वीकार गर्न सकेनन् । हिन्दू ज्यातिष शास्त्रले समेत राहुलाई एक छायाँ ग्रहको रूपमा केही अघि देखिनै स्वीकार गरी सकेको भए तापनि केतुलाई पनि नवग्रह अन्तर्गतको एक ग्रह मान्न थालिएको केहि पछि मात्र हो भन्ने देखिन्छ । गुप्तकालका प्रसिद्ध ज्योतिष बराहमिरिहले आफ्नो पुस्तक यज्ञ अश्वमेघीय यात्रामा सूर्यदेखि राहुसम्मका ग्रहहरूको चर्चा गरेका छन् तर केतुको चर्चा गरेका छैनन् (मिश्र, वि.सं. २०२९,पृ.३५) । त्यसैले ग्रहहरूको सूचीमा केतु पछिल्लो

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri

गुप्तकालदेखि मात्र थपिएको विश्वास गरिन्छ । ग्रहणकै विषयमा चर्चा गर्दै मनुस्मृति ग्रन्थको चौथो अध्यायको ३७ औ श्लोकमा राहुले ग्रस्त पारेको सूर्यलाई नहेर भनिएको छ (भट्ट,१९९०,पृ८७).। यस ग्रन्थमा ग्रहणको कारक राहुलाई मात्र मानिएको हुँदा केतु त्यसवेला पनि नवग्रहमा समावेश नभएको र ग्रहणको कारक नमानिएको हुन सक्ने विश्वास गर्न सकिन्छ । पुरातात्विक आधारमा केतुलाई नवग्रहको सूचीमा छैटौँ शताब्दीदेखि मात्र समावेश गरिएको देखिन्छ (जोशी, वि.सं.२०२९पृ.४०) । नेपालमा लिच्छविकालमै नौं गोलाकार मण्डललाई नवग्रहको प्रतिक मानि पूजा गर्ने प्रचलन सुरुवाट भइसकेको बुझिन्छ (पौड्याल र पराजुली,वि.सं. २०७७,पृ.९९) ।भक्तपुर न्यातपोल मन्दिर अगाडि गैह्रीधारामा बनाइएको नवग्रहको मूर्तिमा राहु र केतुको मूर्ति पनि समावेश छ । यो मूर्ति नवौ शताब्दीमा बनेको थियो (जोशी, वि.सं.२०२ ९पृ.४०) । यसबाट नवौँ शताब्दीमै नेपालमा पनि राहुका साथै केतुलाई समेत ग्रह मान्ने परम्परा स्थापित भैसकेको र उनिहरूको मूर्ति समेत बनाउन सुरु गरेको देखिन्छ । केतुलाई पनि ग्रहको सूचीमा राखेपछि उसलाई पनि हिन्दूहरूले ग्रहणको कारकको रूपमा स्वीकार गर्न थालेका थिए ।

ग्रहणको प्रभाव र मुक्तिको उपाय : हिन्दू पुरातन विश्वास अुनसार ग्रहणले व्यक्ति तथा मानव समुदायमा अशुभ वा अशुद्धि ल्याउने गर्दछ र त्यस्तो अशुभ वा अशुद्धि हटाउन स्नान, देव पूजन, श्राद्ध एवं दानको विशेष महत्व रहेको हुन्छ । हिन्दू विश्वास अनुसार ग्रहण विपत्तिको कारक र रोग व्याधीहरूको कारक हो । यसबाट मुक्त हुन सूर्य तथा चन्द्र ग्रहणको स्पर्सकालमा स्नान गर्नुपर्ने, ग्रहणको मध्यकालमा होम तथा देवपूजन गर्नुपर्ने, ग्रहणको मोक्ष उन्मुख अवस्थामा दान र श्राद्ध गर्नुपर्ने तथा पूर्ण मोक्षकाल पछि पुनः स्नान गर्नुपर्ने कुरा हिन्दू शास्त्रीय ग्रन्थहरूमा वर्णन गरिएको पाइन्छ । स्कंद पुराणको काशिखण्ड (९:३७) र अग्नी पुराण (अध्याय १२१) मा सूर्य र चन्द्रलाई राहुले ग्रस्त पारेको अवस्थाको दानको विशेष महिमा रहेको कुरा वर्णन गरेको पाइन्छ । यी ग्रन्थहरूमा यस अवस्थामा सबै दानहरू भूभिदान सरह हुने , सबै ब्राह्मण ब्रम्हा सरह हुने र सबै जल गंगाजल सरह हुने बताएका छन् । यसको अर्थ यस अवधिमा कुनै पनि जलले स्नान गर्नु, कुनै पनि ब्राह्मणलाई दान गर्नु र कुनै पनि वस्तुदान गर्नु उत्तम हुन्छ भन्ने हो । यसो भए तापनि ग्रहणकालको गाई दान, सुवर्णदान र भूभिदानलाई पुराण तथा महाकाव्यहरूले महादानको संज्ञा दिएका छन् । त्यसैले यी दानहरूको विशेष महत्व रहेको देखिन्छ ।

ग्रहण र भूमिदान : प्राचीन भारतीय राज्यमा ग्रहणको अवसरमा प्रायः राजाहरूले अन्य वस्तुको साथमा भूमिदान दिने गरेको प्रसंग ऐतिहासिक समग्रीहरूमा पाइन्छ । भारतका एक महाराज श्री सत्यसरायले एक ताम्रपत्र अभिलेखमा सकराजाहरूले ५३४ वर्ष शासन गरिसकेपछि र मेरो आफ्नै राज्याभिशेषको तेस्रो वर्षको भाद्र पदामा परेको सूर्य ग्रहणको अवसरमा वशिष्ठ गोत्रीय तैतरीय ब्राह्मण उम्वराखेडालाई माकारापि गाँउ दान दिएको भन्ने व्यहोरा उल्लेख भएको छ (Buhlaer, 1877, p.73) । यस प्रसंगबाट भारतमा छैटौँ शताब्दी देखिनै राजाहरूले ग्रहणको अवसरमा ग्रहणको दोष मेट्न र बान्छित फल प्राप्तिको लागि भूमिदान गर्ने गरेको स्पष्ट भएको छ । नेपाल आरम्भिक समयदेखिनै हिन्दू राजतन्त्रात्मक मुलुक रहिआएको छ । लिच्छविकाल देखिनै नेपालका राजाहरूले आफू हिन्दू भएको र हिन्दू मान्यता अनुकुल शासन संचालन गर्न पाएकोमा गर्व महशुस गर्दथे । मध्यकालका नेपाली शासकहरूको पनि हिन्दू मान्यता र विश्वासमा गहिरो आस्था रहेको देख्न सकिन्छ । यो क्रम शाह शासकहरूसम्म पनि निरन्तर रहेको थियो । यीह हिन्दू विश्वास र आस्थाको कारणले नेपालको इतिहासका एक हिन्दूराजाले आफ्नो राज्यकालमा भएका ग्रहणका अवसरमा

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

भूमिदान गरेका केही ऐतिहासिक लालमोहरहरू राष्ट्रिय अभिलेखालयबाट प्राप्त हुन आएका छन् । यी ऐतिहासिक सामग्रीहरूले परोक्षरूपमा नेपालका हिन्दू शासकहरूको ग्रहण प्रतिको दृष्टिकोण र यस अवसरमा उनले गरेका भूमिदानका प्रसंगहरू प्रकाशमा आएका छन् ।

राजा राजेन्द्र र उनले ग्रहणमा गरेका भूमिदान सम्बन्धी लालमोहरहरू : राजेन्द्र विक्रम शाह नेपाल राज्यका प्रथम शाहा शासक पृथ्वीनारायण शाह पछिका चौथो पुस्ताका राजा थिए । उनी गीर्वाणयुद्ध विक्रम शाहाका जेठा छोराको रूपमा वि.सं. १८७० मा जन्मेका थिए । तीनवर्षको उमेरमै वि.सं. १८७३ मा राजा भएका राजेन्द्रको सकृय शासन वि.सं. १८९४ देखि वि.सं. १९०४ सम्म रहेको थियो । बन्दी अवस्थामै उनको वि.सं. १९३८ मा मृत्युभएको हो । उनी प्रत्यक्ष राजा बन्नुअघि अर्थात् नायविकालको वि.सं. १८८० देखि १८८८ बीचमा सूर्य ग्रहण र चन्द्र ग्रहणको अवसरमा भूमिदान गरेका पाँचवटा लालमोहरहरू राष्ट्रिय अभिलेखालयबाट प्राप्त भएका छन् ।

प्रथम लालमोहर : वि.सं.१८८० साल आश्विन सुदि १२ रोज ५ मा जारी भएको यो लालमोहरमा श्री ५ राजेन्द्र विक्रम शाहले आफ्ना बुवाज्यूले वि.सं. १८६९ माघ वदि ३० रोज २ मा सूर्य ग्रहणको अवसरमा संकल्प गरेअनुसारको पाटन क्षेत्रको खेत मुरी १५० दिवेश्वर अधिकारीलाई विर्ता दिएको व्यहोरा उल्लेख छ । यस लालमोहरमा ग्रहणको अवसरमा खेत दान दिदा संकल्प पढ्ने कार्य पण्डित यदुनाथ अर्ज्याललले गरेको, त्यसै गरी पानी हाल्ने कार्य तत्कालीन जनरल भिससेन थापाले गरेको, दान दिएको खेतको साँध लाउने कार्य सधियार गणपति पन्थ तथा हरिवंश बोहराले गरेको व्यहोरा उल्लेख भएको छ । यस लालमोहरमा ग्रहणको अवसरमा दान दिँदा पाटन अंवालिबाट आएका व्यक्तिहरूको नाम उल्लेख गरी कसैले दान दिएको जग्गामा दुखः नदिनु भन्ने व्यहोरा समेत उल्लेख भएको छ । यो भूमिदान सूर्य ग्रहणको अवसरमा भएको व्यहोरा र श्री ५ बुवाज्यूले संकल्प गरेको विवरण पेटबोलीमा नभै लालमोहरको शीर्ष भागमा उल्लेख गरिएको छ (हेर्नुहोस् : परिशिष्ट, लालमोहर नं १)।

दोस्रो लालमोहर : वि.सं.१८८१ जेठ सुदि ९ रोज ७ राजा श्री ५राजेन्द्र विक्रम शाहले जारी गरेको यो लालमोहर वि.सं.१८७५ चैत्र सुदी १५ रोज ७ मा भएको चन्द्र ग्रहणको अवसरमा उनी स्वयंले संकल्प गरी दान दिएको खेत र घडेरी समेत रिषि पाध्या गर्तौलालाई चारकिल्ला छुट्टाई ३४ मुरी, ६२ मुरी, ४ मुरी तथा २८ मुरी खेत तथा २८ मुरी पाखो घडेरी समेत विभिन्न जमिनहरू विर्ता दिई लालमोहर गरिदिएको व्यहोरा उल्लेख भएको छ । यो ग्रहणको अवसरमा दिइएको भूमिदानको संकल्प पण्डित यदुनाथ अर्ज्यालले पढेको, यस अवसरमा पानी हाल्ने काम श्री जनरल भिमसेन थापाले गरेको र यस अवसरमा दानदिएको जमिनको साँध छुट्टाउने कार्यमा संलग्न गोकुल खनाल, भीमसेन पन्थ, मोदनाथ अर्ज्याल, मर्दन सिंह राना लगायतका व्यक्तिहरूको नाम उल्लेख भएको छ । यस लालमोहरमा विर्तावारले किल्ला भन्दा अर्घ्यालो नच्यापनु भन्ने वाक्य समेत उल्लेख भएको छ। यस लालमोहरमा पनि चन्द्र ग्रहणको भूमिदान सम्बन्धी लालमोहर हो भन्ने जनाउन शिरोभागमा श्री दूर्गाज्यू, श्री चन्द्र वाक्यहरू लेखिएको छ (हेर्नुहोस् : परिशिष्ट , लालमोहर नं २)।

तेस्रो लालमोहर : यो लालमोहर राजा राजेन्द्रले वि.सं. १८८५ साल द्वितीय आषाढ वदि १० रोज २ मा जारी गरिदिएका थिए । यस लालमोहरमा वि.सं.१८८४ कार्तिक सुदि १५ रोज ७ मा भएको चन्द्र ग्रहणको अवसरमा राजा स्वयंले संकल्प गरेअनुसार जगन्नाथ पाध्या र काशिनाथ पौड्याललाई विर्ता गरी भूमिदान दिएको व्यहोरा उल्लेख गरिएको छ । ग्रहणको अवसरमा संकल्प गरेका देवपाटन क्षेत्रका खेत तथा घडेरी समेत

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

विभिन्न क्षेत्रफल र कित्ता भूमि चारकिल्ला खुलाएर सन्तान दरसन्तान सम्मका लागि भोग गर्नु भनी लालमोहर गरिदिएको व्यहोरा उल्लेख भएको छ । ग्रहणको अवसरमा भूमिदान दिँदा संकल्प पढ्ने पण्डित यदुनाथ अर्ज्याल तथा पानी हाल्ने काजी रण गंभिर पाडे रहेको तथा साँघ लाउने सधियारहरू हरिवंश बोहरा, वंशवीर राना लगाएतका करिब १ दर्जन व्यक्तिहरूका नाम उल्लेख गरिएको छ (हेर्नुहोस् : परिशिष्ट, लालमोहर नं ३) ।

चौथो लालमोहर : यो लालमोहर पनि राजा राजेन्द्रले वि.सं.१८८७ फाल्गुन वदि ६रोज ५ मा जारी गरेका थिए । यसमा वि.सं.१८८६ साल फाल्गुण सुदि १५ रोज ३ मा परेको चन्द्र ग्रहणको अवसरमा संकल्प गरे अनुसार ब्रह्मा पाध्या ढकाललाई गोकर्ण र चाँगुक्षेत्रका विभिन्न खेत र घडेरी दान दिएको व्यहोरा उल्लेख भएको छ । चन्द्र ग्रहणको अवसरमा भएको यो भूमिदानको अवसरमा संकल्प पढ्ने पण्डित रधुनाथ पण्डित अर्ज्याल रहेको, सो अवसरमा पानी हाल्ने काम कमाण्डर रणवीर सिंह थापाले गरेको र साँध लाउने कार्य हरिवंश बोहरा, गोकुल षनाल लगाएत विभिन्न व्यक्तिहरू रहेको व्यहोरा उल्लेख गरिएको छ । । यस लालमोहर हुँदाको अवसरमा उपस्थित गोकर्ण अमालीबाट आएका भागिदत्त पर्धान, रतन सिं लगाएतका व्यक्तिहरूको नाम समेत उल्लेख भएको छ (हेर्नुहोस् : परिशिष्ट , लालमोहर नं ४) ।

पाँचौँ लालमोहर : राजा राजेन्द्रको यो पाँचौँ ग्रहण सम्बन्धी भूमिदानको लालमोहर वि.सं. १८८८ प्रथम वैशाख वदि ६ रोज १ मा जारी भएको हो । यस लालमोहरमा वि.सं. १८८७ साल भाद्र सुदि १५ रोज ५ मा परेको चन्द्र ग्रहणको अवसरमा राजा स्वयंले जय नारान पाध्या कोइरालालाई संकल्प गरे बमोजिमको भूमिदान गर्ने क्रममा पाटनका अब्बल खेतहरू दान गरी लालमोहर गरिदिएको विवरण उल्लेख भएको छ । यस ऐतिहासिक लिखतमा उक्त ग्रहणको अवसरमा दिइएको भूमिदानको संकल्प पढ्ने पुरोहित रघुनाथ पण्डित अर्ज्याल, सो अवसरमा पानी हाल्ने काजी कुलमान सिंह बस्न्यात र साँध लगाउने सधियार गिरिधारी पंथ, अनीर अर्ज्याल, गोकुल षनाल आदि व्यक्तिहरू रहेको विवरण र यस अवसरमा पाटन अमालीबाट आएका भान्नसिं प्रधान आदिको नाम उल्लेख भएको छ (हेर्नुहोस् : परिशिष्ट, लालमोहर नं ५) ।

४. छलफल तथा निष्कर्ष :

यस अध्ययनबाट प्राप्त हुन आएका र अघिको मुख्य प्राप्ति खण्डमा चर्चा गरिएका विभिन्न तथ्यहरूबाट हिन्दू समाजमा वैदिक कालदेखि नै अन्तरिक्षाको कुनै राक्षस वा विरोधी तत्वबाट सूर्य र चन्द्रमामाथि आक्रमण हुँदा ग्रहण हुने विश्वास उत्पन्न हुँदै आएको देखिन्छ । उत्तरवैदिककालमा विशेष गरेर माहाकाव्यकाल र पौराणिककालमा राहु र केतु नामका छायाँ ग्रहहरूले सूर्य र चन्द्रमामाथि प्रतिशोधी आक्रमण गर्दा ग्रहण हुने विश्वास स्थापित भएको देखिन्छ । यो घटना कुनै अनिष्ट वा अशुभको संकेत हो र यसबाट बच्नको लागि स्नान, दान र श्राद्ध जस्ता उपायहरू फलदायी हुन्छन् भन्ने विश्वास पनि हिन्दू समाजमा व्याप्त हुँदै गयो । यही विश्वासका कारणले भारतमा छैटौँ शताब्दीतिर ग्रहणको अवसरमा भूमिदान दिने परम्परा रहेको देखिएको छ । हिन्दू आस्था र मूल्यमान्यतामा प्रतिवद्ध नेपालका हिन्दू शाह राजा राजेन्द्रले पनि ग्रहणको अवसरमा भूमिदान गरेका ऐतिहासिक लालमोहरहरू अध्ययनको क्रममा प्रकाशमा आएका छन् । यी लालमोहरहरू तथा ग्रहण सम्बन्धमा चर्चा गरिएका धार्मिक ग्रन्थहरूको अध्ययनबाट निम्न तथ्यहरू उजागर हुन पुगेका छन् ।

राजा राजेन्द्र विक्रम शाहको ग्रहण सम्बन्धी विश्वास : राजा राजेन्द्र विक्रम शाह हिन्दू धर्म र दर्शनबाट प्रभावित भएको देखिन्छ । उनले सूर्य र चन्द्र ग्रहण राहु र केतुबाट ग्रसित भएको कारणले हुने गर्दछ भन्ने कुरामा विश्वास गर्ने

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

गरेको देखिन्छ । ग्रहणको दोष र अशुभबाट बच्न स्नान, श्राद्ध तथा दान गर्नुपर्ने कुरामा उनको गहिरो विश्वास रहेको थियो । त्यसैले उनले राज्यकालको आरम्भिक दशकमा यस्ता पाँचवटा ठूला भूमिदान सम्बन्धी लालमोहर गरिदिए । यी पाँचवटा सूर्य र चन्द्र ग्रहणका अवसरमा ब्राह्मणहरूलाई सयौँ मुरी खेत र घडेरी योग्य पाखो जग्गा दान गरेका थिए । देवपाटन, पाटन, गोकर्ण तथा चाँगु क्षेत्रका अब्बल खेत दान गर्नुमा ग्रहणबाट आफूलाई र राज्यलाई पर्नसक्ने अनिष्टबाट बचाउनु रहेको थियो भन्ने कुरा सहजै अनुमान गर्न सकिन्छ ।

ग्रहणकै अवसरमा संकल्प तर लालमोहर भने केही समय पछि : माथि उल्लेखित पाँचवटै लालमोहरहरू ग्रहणको घटना घटेको एक वर्ष वा त्यसभन्दा पनि पछि मात्र जारी भएका छन् । हिन्दूधर्म शास्त्रहरूले ग्रहणको दान ग्रहण मोक्ष उन्मुख अवस्थमा गर्नुपर्ने बताएका छन् । ग्रहणकै समयमा कुन खेत कति मात्रामा दान गर्ने भन्ने टुङ्गो लगाउन कठिन हुने भएको हुँदा ग्रहणको अवसरमा ब्राह्मणको नाममा खेतको क्षेत्रफल (मुरी) तोकेर दानको संकल्प मात्र गर्ने गरेको र उचित समयमा विधिपूर्वक चारकिल्ला र क्षेत्रफल तोकेर भूमिदानको लालमोहर गरिदिने परम्परा रहेको देखिन्छ । पहिलो लालमोहरमा त बाबुले गरेको संकल्प अनुसारको भूमि छोराले लालमोहर गरिदिएको विवरण उल्लेख भएको छ । अन्य लालमोहरहरू पनि ग्रहणको अवसरमा संकल्प गरेको एक वर्ष पछि मात्र गरेको देखिन्छ ।

नायवी कालमा अधिक भूमिदान : राजा राजेन्द्र तीनवर्ष नपुग्दै वि.सं.१८७३ मंसिर ८ मै राजा भएका थिए । बालक राजालाई राजकाजमा सहयोग गर्न ललित त्रिपुरा सुन्दरीले नायवी ग्रहण गरेकी थिइन्(मिश्र, वि.सं.२०५४,पृ.७२) । त्यसवेला राजकाजमा भिमसेन थापाको प्रभुत्व कायम थियो । चौबीस वर्षको उमेरमा वि.सं.१८९४ अर्थात् सन् १८३७ मा मात्र उनले भारदारहरूलाई पजनी गर्ने अधिकार लिएर शासन आफ्नो हातमा लिने क्रम सुरु गरेका थिए (शर्मा, वि.सं.२०५९,पृ.१४२) । यस कारण माथि उल्लेख भएका वि.सं. १८८० देखि १८८८ सम्मका ग्रहणको अवसरमा भएका भूमिदानका लालमोहरहरू राजाको स्वतन्त्र शासनकालमा नभै नायवी कालमा भएको देखिन्छ । राजा बालक भएको अवसरमा भारदार र ब्राह्मण पण्डितहरू विशेष सक्रिय भएको र अधिक भूमिदानका लागि राजा वा राजसंरक्षकलाई प्रभाव पारेको हुन सक्दछ । राजा स्वतन्त्र शासक भएपछि पनि ग्रहण त अवश्य परे होलान् तर भूमिदानका लालमोहरहरू प्राप्त हुन सकेनन् । ग्रहणको भूमिदान नायवीकालमा अधिक भएको तथ्य यस अध्ययनबाट प्राप्त भएको छ ।

विशिष्ट व्यक्तिहरूको उपस्थितिमा मात्र ग्रहणको भूमिदान : अध्ययनको क्रममा प्राप्त लालमोहरहरूबाट ग्रहणको अवसरमा हुने भूमिदानको समयमा राज्यको विशिष्ट व्यक्तिहरूको समेत उपस्थिति हुने गरेको देखिएको छ । पाँचवटै लालमोहरहरूमा भूमिदानको संकल्प पढ्ने राज पुरोहित, पानी हाल्ने कार्यमा संलग्न प्रधानमन्त्री वा उच्च प्रशासक, दान दिने जग्गा रहेको क्षेत्रको अमालीबाट आएका प्रधानहरू तथा साँध छुट्ट्याइदिने कार्यमा संलग्न सधियार हरूको नाम समेत लालमोहरमा उल्लेख भएको छ । पुरोहितहरूमा यदुनाथ अर्ज्याल, रधुनाथ अर्ज्यालको नाम उल्लेख भएको देखिन्छ । यसै गरि पानी हाल्नेमा जनरल भिमसेन थापा, काजी रणगंभिर पाडे, कमाण्डर रणवीर सिंह थापा, तथा काजी कुलमान सिंह वस्न्यातको नाम उल्लेख गरिएको छ । यसै गरी भान्नर्सिं पर्धान तथा भागितत्त पर्धान जस्ता व्यक्तिहरूको समेत उपस्थिति हुने गरेको उल्लेख लालमोहरमा भएको छ । त्यसैले ग्रहणको समयमा हुने भूमिदानमा पुरोहित तथा उच्च प्रशासकहरूको उपस्थिति हुने गरेको तथ्य पनि यस अध्ययनबाट प्रकाशमा आएको छ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri

अन्त्यमा निष्कर्षको रूपमा उल्लेख गर्नुपर्दा ग्रहण एक खगोलीय प्राकृतिक र स्वभाविक घटना भए तापनि यसको वास्तविकता प्रकाशमा आउनु अघिको विश्वका अनेकौ आदिम समाजले यसलाई अस्वभाविक, अनिष्ट र विपत्तिको संकेतको घटनाको रूपमा लिने गर्दथे । वैदिक हिन्दूसमाजले यसलाई कुनै असुरले घटाउने घटना ठान्ने गरेको भए तापनि उत्तर वैदिककालदेखि यस घटनालाई राहु र केतु नामक छायाँ ग्रहले सूर्य र चन्द्रमालाई प्रतिशोध पूर्ण नियन्त्रण गरेको अवस्था मान्न थालेको देखिन्छ । यसबाट व्यक्ति तथा समाजमा अशुद्धी तथा अनिष्ट उत्पन्न हुने र बच्नको लागि स्नान,श्राद्ध तथा दान उत्तम उपाय हुने कुरा पनि प्राचीन हिन्दू समाजले विश्वास गर्दथ्यो । हिन्दू शासकको रूपमा शासन गर्ने राजाहरूको पनि यहि विश्वास रहेको थियो । शाह राजा राजेन्द्र विक्रम शाहले पनि ग्रहण सम्बन्धी यही विश्वास र आस्थाको कारणले ग्रहणको अवसरमा भूमिदान गरेर लालमोहर जारी गरेका थिए । पिताले संकल्प गरेर छोडेको तथा आफूले संकल्प गरेको भूमि उपयुक्त समयमा तात्कालीन विशिष्ट व्यक्तिको उपस्थितिमा लालमोहर गरिदिने प्रचलन रहेको तथ्य र राजा परिपक्क हुने अवस्थामा भन्दा राजा नाबालक हुने अवस्थामा यस्तो भूमिदान अधिक भएको तथ्य पनि यस अध्ययनबाट प्रकाशमा आएको छ ।

सन्दर्भ सामग्री सूची

Buhler , J. (1877) New grant of Govinda iii. *The Indian Antiquary :A Journal of Oriental Researdh* Vol.VI -1877.PP 72-75 .Retrieved on Oct 10,2021 From https://archive.org/details/in.ernet.dli.2015.176347/page/n1/mode/2up

जोशी, हरिराम (वि.सं. २०२९) नवग्रह एक अध्ययन. प्राचीन नेपाल. अंक १९ वैशाख.पृ.३७ -४४.।

द्विवेदी, भोजराज(२००५) राहु केतु एवं ग्रहण विचार . नई दिल्ली : डायमण्ड पाकेट बुक्स.प्रा.लि.।

पौड्याल, विणा र पराजुली , सन्ध्या खनाल . नेपाल मण्डलका सूर्य, चन्द्र र नवग्रहका मूर्तिहरू. काठमाण्डौं: पैरवी बुक हाउस प्रा.लि.

भट्ट, रामेश्वर (अनु.) मनुस्मृति : पण्डित रामेश्वरभट्ट कृतया सरला भाषाटीक्या समलङ्कृत . दिल्ली : चौखम्वा संस्कृत प्रतिष्ठान ।

मिश्र, तारानन्द(वि.सं.२०२९) नेपालमा सौर्य सम्प्रदाय र नवग्रहका मूर्ति. प्राचीन नेपाल. अंक २० श्रावण. पृ.३४-४१ ।

मिश्र, तीर्थप्रसाद (वि.सं.२०५४) आधुनिक नेपालको इतिहास (१७३४-१९५१ई.). काठमाण्डौ : एम.के. पव्लिसर्स .

राणा, नारायण चंद (१९९९) ग्रहण मिथक और यथार्थ. नयी दिल्ली : विज्ञान प्रशार. Retrived on Sep 28, 2021, From https://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/vp-h-grahan-rana.pdf

शर्मा, देविप्रसाद (वि.सं.२०५९) आधुनिक नेपालको इतिहास. काठमाण्डौ : रन्त पुस्तक भण्डार ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

परिशिष्ट

लेखमा उपयोग भएका ग्रहणको अवसरमा भूमिदान गरेको विषय समेटिएका ऐतिहासिक लालमोहरहरू

लालमोहर नं १ : वि.सं. १८६९ माघ वदि ३० रोज २ मा भएको सूर्य ग्रहणको अवसरमा पिताले गरेको संकल्प बमोजिम छोरा राजेन्द्र ले वि.सं. १८८० आश्विन सुदि १२ रोज ५ मा दिवेश्वर अधिकारीलाई भूमिदान दिएको लालमोहर । **स्रोत : राष्ट्रिय अभिलेखालय DNA 14/113**

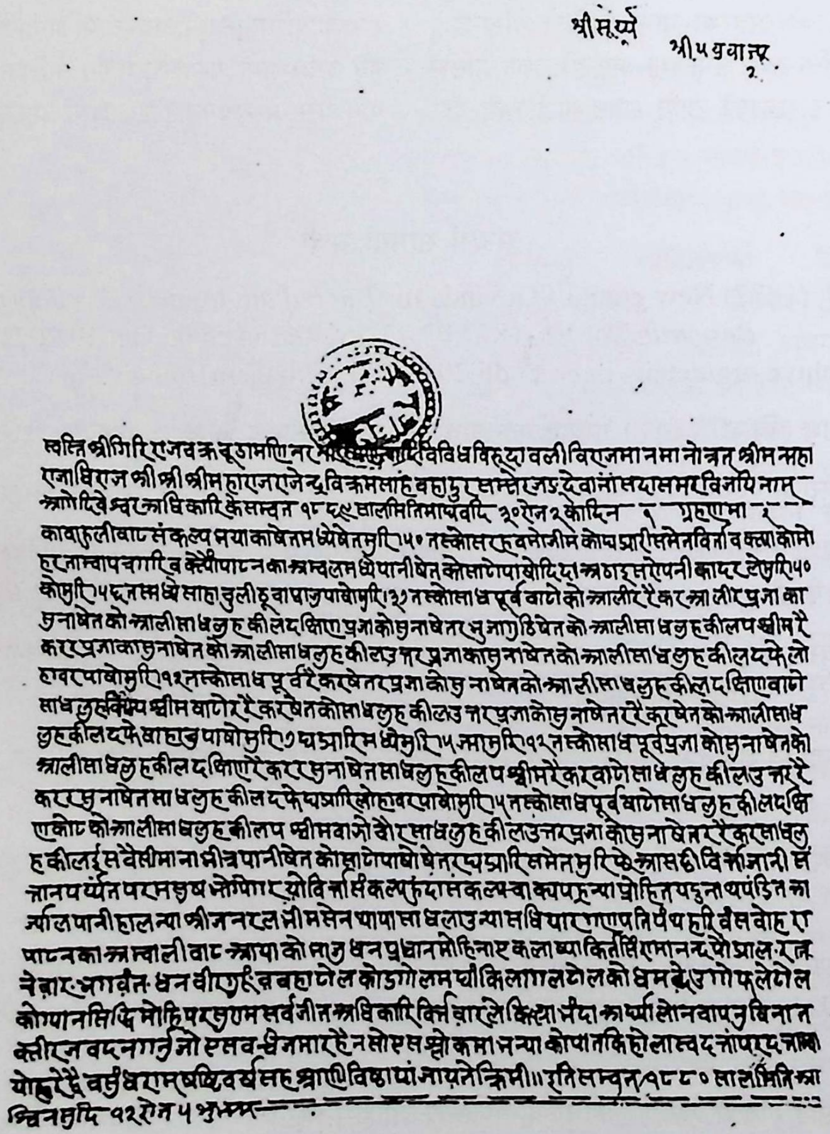
श्री सूर्य
श्री ५ युवाराज
२

स्वस्ति श्रीगिरिराजचक्रचूडामणि नर...विविधविरुदावली विराजमानमानोन्नत श्रीमन्महा
राजाधिराज श्री श्री श्रीमहाराजराजेन्द्र विक्रमसाह बहादुर सम्सेर जङ्ग देवानां सदा समर विजयिनाम्
आगे दिवेश्वर अधिकारि के सम्वत १८६९ सालमिति माघवदि ३०रोज २ को दिन १ ग्रहणमा २
का बाफुली बाट संकल्प भयाका षेत ... षेत मुरि ५० तस्को सरह बमोजीम कोष्ट आरी समेत बिर्ता बक्स्याको मो
हर ताम्बापत्र गरि बक्सै पाटन का अम्बलमध्ये पानीषेत कोसाटोपाषो दिदा अठाइसरोपनी कादर लेमुरि ५०
को मुरि ५ दत तस्मध्ये साहा चुली हू बापाजु पाषो मुरि २७ तस्को साध पूर्व बाटो को आलीरैकर आली प्रजा का
छनाषेत को आली साधकुह कील दक्षिण प्रजा को छनाषेत र भुजा गुठि षेत को आली साधकुह कील पश्चीम रै
कर प्रजाका छनाषेत को आली साधकुह कील उत्तर प्रजाका छनाषेत को आली साधकुह कील दफे लो
हबर पाषो मुरि १२ तस्को साध पूर्व रैकर षेत र प्रजा को छनाषेत को आली साधकुह कील दक्षिण बाटो
साधकुह कील पश्चीम बाटो र रैकर षेत को साधकुह कील उत्तर प्रजा को छनाषेत र रैकर षेत को आली साध
कुह कील दफे बाहडु पाषो मुरि ७ घ आरिम ध्ये मुरि ५ जम्मा मुरि १२ तस्को साध पूर्व प्रजा को छनाषेत को
आली साधकुह कील दक्षिण रैकर र छनाषेत साधकुह कील पश्चीम रैकर बाटो साधकुह कील उत्तर रै
कर छनाषेत साधकुह कील दफे घ आरि लोहबर पाषो मुरि ५ तस्को साध पूर्व बाटो साधकुह कील दक्षि
ण कोट को आली साधकुह कील पश्चीम बाजे बोर साधकुह कील उत्तर प्रजा को छनाषेत र रैकर साधकु
ह कील ई सवै सीमाना भीत्र पानीषेत को साटोपाषो षेत र घ आरि समेत मुरि ६ आसठो दिविर्ता जानी सं
तान पर्यंत परमन्छ षभोग्य गर ... शोवि र्ता संकल्प कुदा संकल्प वाक्य पढ्न्या प्रोहित पढुवा थपंडित का
र्याल पानी हाल न्या श्री जनरल भीमसेन थापा साध लाउन्या सधियार गणपति पंथ हरि वंस बोहरा
पाटन का अम्बाली बाट आपा को नाउ धन प्रधान मोहिनार कला ध्या कि र्तीसिंह मानन्द पौआल रत्न
नेवार भावंत धन वीरजं द वहा टोल को डागोलम घौकिलागल टोल को धमदेउ गो फले टोल
को गान सिद्धि मोहि परशुराम सर्वजीत अधिकारि किर्त बार ले क्सिया भैदा काम्ला लोन वापनु विना त
क्तीराज वद्नगर्नु जो एस वन्धेजमा रहेन सो एस श्लोक का मान्या को पातकि होला स्वदत्तां परदत्तां वा
यो हरेत वसुंधराम् षष्ठिवर्ष सहश्राणि विष्ठायां जायते क्रिमी॥ इति सम्वत १८८० साल मिति आ
श्विन सुदि १२ रोज ५ शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लालमोहर नं २ : वि.सं.१८७५ चैत्र सुदि १५ रोज ७ मा भएको चन्द्र ग्रहणको अवसरमा संकल्प गरे बमोजिम राजा राजेन्द्र विक्रम शाहले वि.सं. १८८१ जेठ सुदि ९ रोज ७ मा रिषि पाध्या गर्तौलालाई भूमिदान दिएको लालमोहर ।

स्रोत : राष्ट्रिय अभिलेखालय DNA 16/65

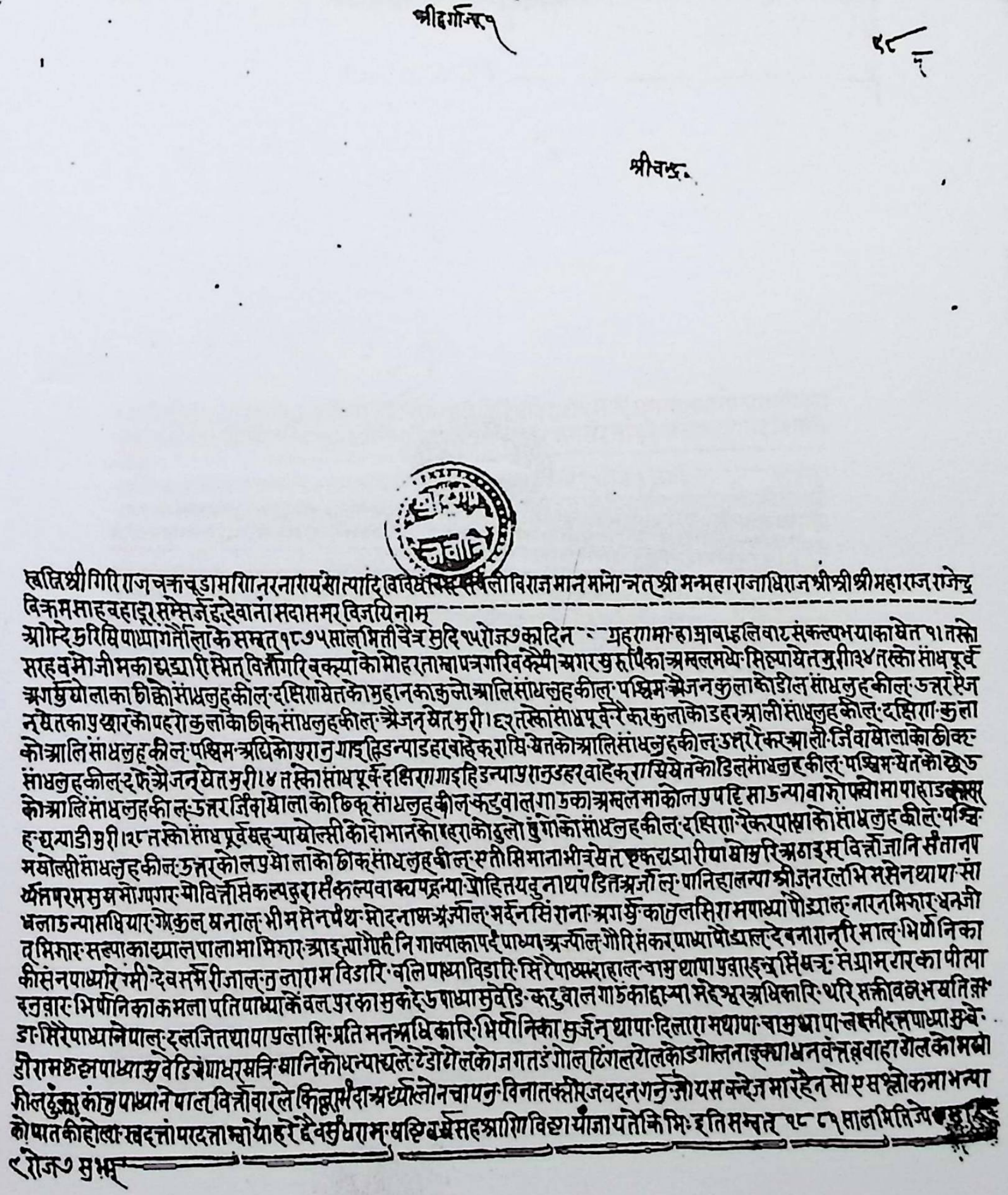

श्रीदुर्गाजी

श्रीचन्द्र

स्वस्तिश्री गिरिराजचक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविधविरुदावली विराजमान मानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्रीश्रीश्री महाराज राजेन्द्र
विक्रमसाह बहादुर सम्सेर जङ्ग देवानां सदा समर विजयिनाम्
आगे रिषि पाध्या गर्तौलाके सम्वत् १८७५ साल मिती चैत्र सुदि १५ रोज ७ का दिन ग्रहणमा ... संकल्प भयाका षेत ... तस्को
सहर बमोजीम ... बिर्ता गरि बक्स्याको मोहर ... पत्र गरिबक्स्यौं ... साधपूर्व
... साधलुह कील् दक्षिण ... पश्चिम ... उत्तर
... साधलुह कील् ... षेत मुरी । तस्को साधपूर्व ... दक्षिण कुला
को आलि साधलुह कील् पश्चिम ... उत्तर ...
साधलुह कील् ... षेत मुरी ४ तस्को साधपूर्व दक्षिण ... पश्चिम षेतको ...
को आलि साधलुह कील् उत्तर ... साधलुह कील् ...
... मुरी । तस्को साधपूर्व ... साधलुह कील् दक्षिण ... साधलुह कील् पश्चि
... साधलुह कील् उत्तर ... साधलुह कील् यति सिमाना भित्र षेत ... बिर्ता जानि ...
... सकल्प ... संकल्प वाक्य पढन्या प्रोहित यदुनाथ पंडित अर्ज्याल् पानि हाल्न्या श्रीजनरल भिमसेन थापा ...
... भिमसेन ... अर्ज्याल् ... पाध्या ...
... अर्ज्याल् गौरिसंकर पाध्या ...
... थापा ... संग्राम ...
... कटुवाल ... अधिकारि थरि ...
... थापा पाध्या ...
... पाध्या ...
... यस कन्देज मा रहेन सो ए सभ्लोकमा भन्या
को पातकी होला स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत् वसुन्धराम् षष्टि वर्ष सहस्राणि विष्ठायां जायते क्रिमिः इति सम्वत् १८८१ साल मिति जेष्ठ सुदि
९ रोज ७ शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लालमोहर नं ३ : वि.सं. १८८४ कार्तिक सुदि १५ रोज ७ मा भएको चन्द्र ग्रहणको अवसरमा गरेको संकल्प बमोजिम वि.सं.१८८५ द्वितीय अषाढ वदि १० रोज २ मा जगन्नाथ पाध्या र कासिनाथ पाध्या पौडेललाई भूमिदान दिएको लालमोहर

स्रोत : राष्ट्रिय अभिलेखालय DNA : 10/37

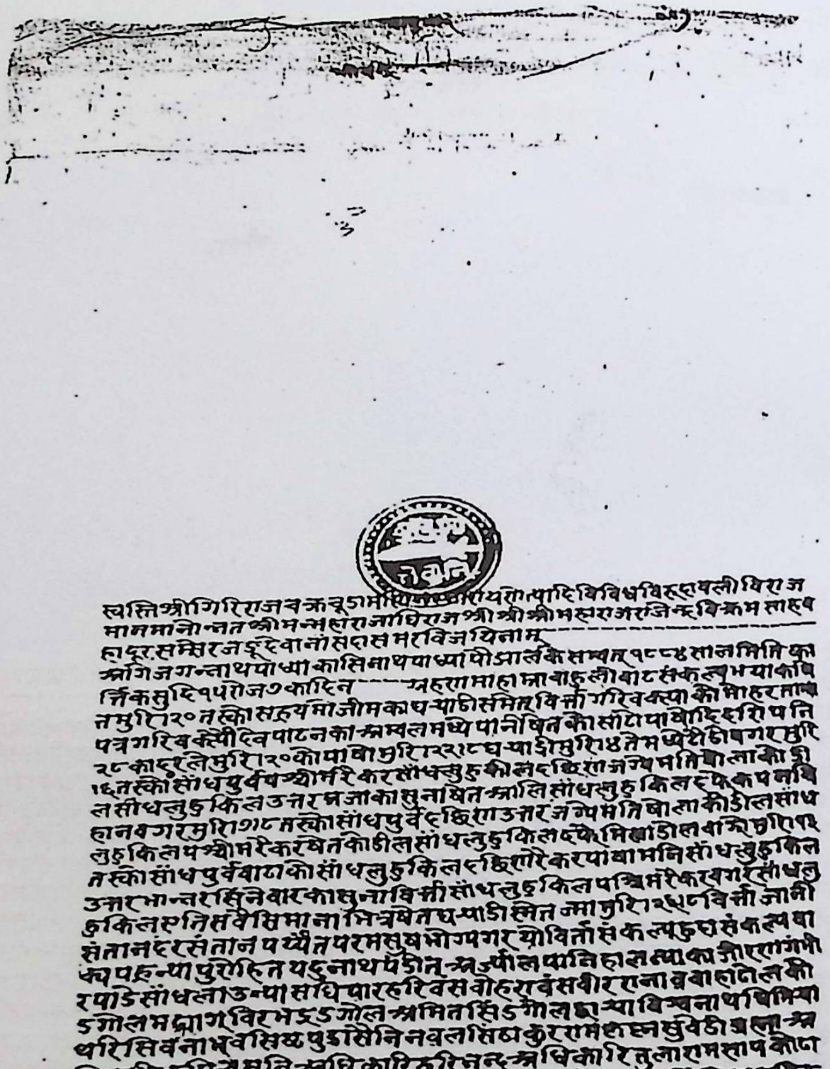

स्वस्ति श्रीगिरिराजचक्रचूडामणि [illegible] प्रादि विविध विरुदावली विराज
मानमानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्री श्री श्री महाराज राजेन्द्र विक्रम साहब
[illegible] विजयिनाम्
हादुर समसेर जङ्ग देवानां सदा समरविजयिनाम् —— [illegible] सम्वत् १८८४ साल मिति का
[illegible] जगन्नाथ पाध्या कासिनाथ पाध्या पौडेल [illegible]
र्त्तिक सुदि १५ रोज ७ का दिन ---- [illegible]
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लालमोहर नं ४ : वि.स. १८८६ फाल्गुण सुदी १५ रोज ३ मा भएको ग्रहणको अवसरमा गरिएको संकल्प बमोजिम वि.सं.१८८७ फाल्गुण वदि ६ रोज ५ मा ब्रह्म पाध्या ढकाललाई गरिदिएको भूमिदान सम्बन्धी लालमोहर ।

स्रोत : राष्ट्रिय अभिलेखालय DNA: 13/75

श्रीदुर्गाज्यू १

श्रीचंद्र

स्वस्तिश्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरुदावलीविराजमानमानोन्नतश्रीमन्म
हाराजाधिराजश्रीश्रीश्रीमहाराजराजेन्द्रविक्रमसाहवहादुरसमसेरजङ्गदेवानांसदासमरविजयी
नाम् ———
आगे·वुलापाध्याढकालकेसम्वत१८८६साल·मितीफाल्गुनसुदि१५रोज३कादिन ———— ग्रहणा·
मा·हाम्रावाहुलीवाटसंकल्पगऱ्याकोषेतमुरी।४०तस्कोसरहदमोजीमकोघघ्याधीसमेतविर्तागरी
वकस्याको·मोहरतामपत्रगरीवक्सेनौं·गोकर्णारन्याग्रकाअम्चुल·दोसाधको·सिवालीटारीजस्माको
ट्सेनछुम्पानषायाँमुरी·३२तस्कोसांधपुर्व·रैकरषेतकाआली·कोसांधलुहकील·दक्षिण·गुठीषेत
कोआली·सांधलुहकील·पश्चिम·उत्तर·रैकरषेतकोआली·सांधलुहकील·[illegible]तनटारवाको
षेतमुरी।१०तस्कोसांधपुर्व·गुठीषेतकोआली·सांधलुहकील·दक्षिण·[illegible]नर·रैकर·
आलीकोसांधलुहकील·दफे·वाग्रकोअम्चल·डुष्याकोपाषो·वाषोमुरी।[illegible]तस्कोसांध
पुर्व·डुष्यावेतकोआलीको·सांधलुहकील·दक्षिण·डुष्याकापाषा·कोसे[illegible]पश्चिमघ
हत्याकोडील·सांधलुहकील·उत्तर·डुष्याकापाषाको·सांधलुहकील·येत[illegible]त·पानी
षेतकोमाटो·पाषोदिदा·२५रोपनीका२८रोपनीकादरलेपाषोमुरी ४४।[illegible]री ८ षेत
घघ्यारीगरीजम्मामुरी ५२।१६आफनाषातीरजम्मासीत·विर्ताजानी·संतान[illegible]पर्य्यन्तप
रमसुषजोगगर·यो विर्तासंकल्पहुदा·संकल्पवाक्यपढ्यापुरोहितरघु[illegible]तअस्सील·
पानीहालत्याकम्पांडरकर्नेलरणवीरसींहथापा·सांधलाउन्यासधियार[illegible]हरीवंसवो
होरा·गोकुलषनाल·ववाहाटोलको·विनारसिंडगोल·इटाचापोलको·लक्ष्मणदेकुनसिंडगो
ल·गोकर्णकाअमालीवाटआयाको·नागिदत्तपधीन·रतनसिंथरी·काजेमन[illegible]काश्रीकृष्णढ
काल·धनंजयपाध्याढकाल·नीलकंठ·लिलाम्बर·श्रीहर्षढकाल·देवुगुरुगाई·ववाहाटारको
देवीदत्तपोषस्याल·अक्कासीटारको·रामसमफुञाल·नीधीपाध्यादिक्षित·[illegible]मुडलीषत्ता·
ल·वदनषनाल·वराहाटारका·कांतुपाध्या·चंद्रुपाध्यापुडासैनीनयागाउँ[illegible]लक्ष्मीनारानपो
ड्याल·वराहागाउँका·श्रीविलासकुञ्जिक्याल·सुनथगानाका·जयतन्द[illegible]लोका·द
हुंगिधिसिमषडा·तुइगाउँका·वसिष्ठराना·प्याँगाराना·वराहटारका[illegible]जरवुया
काजैसीषडका·रामचंद्रकार्कि·नापकयाटारको·विश्वामित्र·सानागाउँ[illegible]
काठमाडौंकोमोहिनायक·जसराम·गोकर्णकोमोहिनायक·सिवसंकर[illegible]कापुजारी
ली·रत्नगोविन्द·लक्ष्मिनारानपाध्याषनाल·गजपति मिश्र·विर्ता[illegible]अग्ला
लोनन्चापत्तुविनातवक्सीरजवदनगर्नु·जोयेसवंदेजमारहोइनमोपेस[illegible]पातकी
होला·स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेद् वसुंधराम् षष्टिवर्षसहस्राणि विष्ठायां[illegible]क्रिमिः।।इ
तिसम्वत१८८७साल मितीफाल्गुणवदि६रोज५शुभम् ———

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लालमोहर नं ५ : वि.सं. १८८७ साल भाद्र सुदि १५ रोज ५ मा भएको चन्द्र ग्रहणको अवसरमा गरेको संकल्प बमोजिम तात्कालीन राजा राजेन्द्रले वि.सं.१८८८ प्रथम वैशाख वदि ६रोज १ मा जय नारान पाध्या कोइरालालाई गरिदिएको भूमि दान सम्बन्धी लालमोहर ।

स्रोत : राष्ट्रिय अभिलेखालय DNA: 12/12

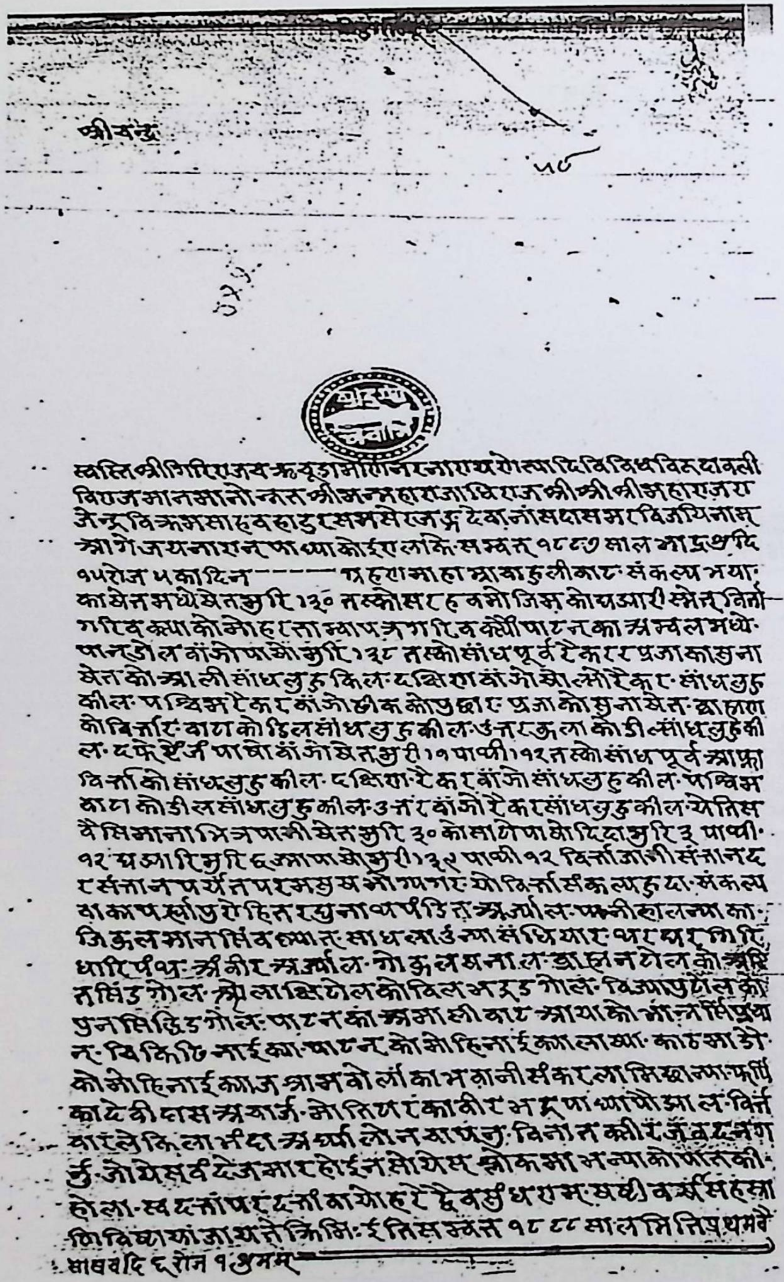
स्वस्ति श्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरुदावली
विराजमानमानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्री श्री श्रीमहाराजरा
जेन्द्रविक्रमसाह वहादुर समसेर जङ्ग देवानां सदा समर विजयिनाम्
आगे जयनारान पाध्या कोइरालाकि सम्वत् १८८७ साल भाद्र शुदि
१५ रोज ५ का दिन ------ ग्रहणमा हाम्रा बाहुली काट संकल्प भया
का खेत मध्ये खेत मुरी १३० तस्को सरह बमोजिम कोषआरी खेत निर्तो
गरिबक्स्याको मोहर [illegible] पाटनका अम्बल मध्ये
पान्डोल बांजो पाखो मुरी १३८ तस्को सांध पूर्व रैकर प्रजाका [illegible]
खेतको आली सांध लुहु किल दक्षिण बांजो [illegible] रैकर सांध लुहु
कील पश्चिम रैकर बांजो [illegible] प्रजाको [illegible] खेत ब्राह्मण
को बिर्ताको बाटको डिल सांध लुहु कील उत्तर कुलाको डील सांध लुहु की
ल दफे [illegible] पाखो बांजो खेत मुरी १ पाथी १२ तस्को सांध पूर्व आफ्ना
बिर्ताको सांध लुहु कील दक्षिण रैकर बांजो सांध लुहु कील पश्चिम
बाटको डील सांध लुहु कील उत्तर बांजो रैकर सांध लुहु कील येति स
धै सिमानाभित्र पाखो खेत मुरी ३० को [illegible] मुरी ३ पाथी
१२ [illegible] मुरी ६ [illegible] मुरी १३२ पाथी १२ बिर्ता जानी संतानद
र संतान पर्यन्त परमशुभ भोग गर। यो बिर्ता संकल्प हुदा संकल्प
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] लोकमा भन्याको पातकी
[illegible] षष्ठी वर्ष सहस्रा
[illegible] इति सम्वत १८८८ साल मिति प्रथम वै
शाष वदि ६ रोज १ शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

मन्थलीका घिमिरेहरूको लालमोहोर

–सह-प्रा.डा.भूपहरि पौडेल*

विषय प्रवेशः

रामेछाप जिल्लाका प्रमुख थानहरूमध्ये मन्थली पनि एक महत्वपूर्ण स्थल हो । २०४५ सालभन्दा पहिले बाबियाखर्क, भलुवाजोर, क्यौरिनी, मच्छेडाँडी, रामेछापका वासिन्दाको बैंसीकारूपमा मन्थलीको प्रसिद्ध थियो । माथि माथिका गाउँमा मकै, कोदो, भटमास, मास, मस्याङ, सागसब्जीको खेती हुन्थ्यो भने बेंसी मन्थलीमा धान, गहुँ र मकैको खेती हुन्थ्यो । खेतका आली आलीमा भटमास, मासको खेती गरिन्थ्यो । जमिनको कुनै ठाउँ राख्ने चलन थिएन । मन्थली तामाकोशीको किनारमा रहेको मनोरम बेंसी हो । यो ठाउँलाई गढतीर पनि भनिन्छ । रामेछाप डाँडाको ऐतिहासिक परम्परा रहेको छ । यस डाँडामा २०० वर्ण पहिलेदेखि नै जिल्लाकै सुप्रसिद्ध बजार थियो । साथै, सरकारी र संस्थानका कार्यालय, पुलिस र सेनाको जिल्ला ब्यारेक, बिहीबारे हाट, जेल (झ्यालखाना) थिए र अहिले पनि छन् । जिल्ला अस्पताल, कलेज, हाईस्कूल छन् । साहुका पसलहरू पनि छन् । २०४५ सालमा रामेछाप डाँडामा रहेको जिल्लाको ऐतिहासिक सदरमुकाम मन्थलीमा सारियो । सदरमुकाम सार्ने बेलामा ठूलै झडप भएको थियो । मन्थलीमा सदरमुकाम सरेपछि स्थानीय जनताको जग्गा अधिग्रहण गरेर बजार विस्तार गरियो । जग्गाको मूल्य बढ्यो । रामेछाप जिल्लाका धेरै गाउँ ठाउँबाट हुनेखानेहरू मन्थलीमा आई घडेरी किनेर घर बनाए । जिल्ला बाहिरबाट पनि थुप्रै धनीहरू आए र घर बनाएर विभिन्न व्यापार व्यवसाय गर्न थाले । मन्थली शहरीकरण र बजारीकरण हुनुका साथै सरकारी र गैह्रसरकारी सेवा सुविधामा वृद्धि हुँदै गएपछि नगरपालिका घोषित भयो । नगरपालिका भएपछि मन्थलीको खेतीयोग्य उर्वर जमिन मासिएको छ । तामाकोशी, भटौली प्रदूषित भएका छन् । मन्थलीको बसपार्क भन्दा तल बङ्गुरपालन फस्टाएको र शहरको फोहोर तथा बङ्गुरको फोहोरले तामाकोशीमा स्नान, पि, श्राद्ध जस्ता धार्मिक र सांस्कृतिक कर्महरू गर्न नमिल्ने अवस्था सृजना भएको छ । वातावरण पनि प्रदूषित छ ।

मन्थलीका घिमिरेहरू

मन्थली र बाबियाखर्कमा विस्तार भएका घिमिरेहरूका पुर्खा दोलखाको नाम्दु काभ्रेबाट आएका थिए । नाम्दुमा बसोबास गदै आएका धनपति उपाध्याय घिमिरेका छोराहरूमध्ये एकजना चिसापानीमा, अर्का एकजना गैह्राथोकमा, अर्का गाम्नाङ्मा, अर्का गङ्गाराम बाबियाखर्कमा र अर्का देवाराम (पछि देवानन्दका रूपमा प्रसिद्ध) मन्थलीमा बसोबास गरेका थिए । मन्थलीमा बस्ने देवारामका सन्तानहरू कवि, लेखक, साहित्यिक पत्रकार, समाजसेवीका रूपमा नाम कमाएर यहाँको माटोलाई उजिल्याएका थिए । जिल्ला सदरमुकाम मन्थलीमा सरेपछि सरकारले यहाँका प्रख्यात घिमिरेहरूको जग्गा पनि अधिग्रहण गर्‍यो । त्यसपछि मन्थलीको इतिहासमा प्रख्यात भएका घिमिरेहरूको वास उठ्यो । अचेल काठमाडौं र तराईका विभिन्न ठाउँमा मन्थलीका घिमिरेहरू भेटिन्छन् ।

लालमोहरको शब्दकोशीय अर्थ

नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठानले २०४० सालमा प्रथम संस्करणका रूपमा प्रकाशनमा ल्याएको नेपाल बृहत्

---

*सह-प्राध्यापक

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

शब्दकोशको पृष्ठ ११७७ मा लालमोहर शब्दको अर्थ निम्नअनुसार लेखिएको छ:

रातो रङ्गबाट लगाइने श्री ५ महाराजाधिराजको छाप । त्यस्तो छाप लागेको कागजात ।

त्यसैगरी पण्डित हर्षनाथ भट्टराईको प्रधानसम्पादकत्वमा एडुकेशनल पब्लिशिंग हाउसले २०६७ साल, वैशाखमा पुनर्मुद्रणका रूपमा बहुभाषी शब्दकोशमा छापेको 'राष्ट्रिय नेपाली शब्दकोश' को पृष्ठ ८२७ मा लालमोहरको अर्थ यस्तो लेखिएको छ:

विशेष खालको कुनैपनि सरकारी कागजमा अथवा विशेष ऐन, विशेष नियुक्ति, वसशेष अनुदान आदिका कागजपत्रमा लगाइने श्री ५ महाराजाधिराजको नामसहितको ठूलो 'दुर्गा भवानी' लेखिएको र बाह्र राशिसमेत भएको तीन प्रकारका हुन्छन् ।

लालमोहर नामपद हो । नामपदका रूपमा प्रयुक्त लालमोहरको अर्थ यो भयो । लालमोहर नामवाचक शब्दलाई विशेषण बनाउँदा लालमोहरिया हुन्छ । विशेषणका रूपमा आएको लालमोहर शब्दको अर्थ– कुनै विशेष कामको निम्त लालमोहर पाएको वा भएको; लालमोहरसम्बन्धी ।

पृथ्वीवीरविक्रमले जारी गरेको लामो लालमोहर

लालमोहर राष्ट्रप्रमुखले जारी गर्ने परम्परा छ । त्यसै क्रममा मन्थलीका घिमिरेहरूका नाममा पृथ्वीवीरविक्रम शाहले लालमोहर जारी गरेको देखिन्छ । नेपालको अभिलेखीय परम्परामा मन्थलीका घिमिरेहरूको लालमोहर लामो छ । नेपाली कागजमा लेखिएको र मोडिएको लालमोहर रामेछापमा अहिलेसम्मको खोजमा भेटिएका लालमोहरमध्ये निकै लामो छ । अरु ठाउँमा पनि यतिकै लामा लालमोहरहरू होलान्, इतिहासकारहरूले फेला पारेर प्रकाशमा ल्याएका होलान्, इतिहासकारहरूले फेला पारेर प्रकाशमा ल्याएका होलान्, प्रस्तुत लालमोहरका अनुसन्धानकर्ताको स्मृतिमा तत्काल नआएको हुनसक्छ, कुनै लामा लालमोहर प्रकाशित गर्ने क्रममा पनि रहेका हुनसक्छन् । तर, मन्थलीका घिमिरेहरूका नाममा जारी भएको प्रस्तुत लालमोहर नेपालको अभिलेखीय ऐतिहासिक परम्परामा विशिष्ट महत्वको लालमोहर भने निश्चय नै हो ।

लालमोहरमा लेखिएका मन्थलीका घिमिरेका नाम

प्रस्तुत लालमोहरमा तत्काल जीवित मन्थलीका घिमिरेहरूका नाम लेखिएका छन् । त्यस लालमोहरमा लेखिएकामध्ये मन्थली बस्ने रघुनाथ पाध्या खरिदार र मुक्तिराज पाध्या जिम्मावाल थिए । अन्य घिमिरेहरूको पद खुलाइएको छैन । (सम्भवत: उनीहरू कुनै जिम्मेवारीको पदमा थिएनन् कि ?) मन्थली बस्ने त्यसबेलाका अन्य घिमिरेहरूमा 'अरविन्द पाध्या, प्रयागदत्त पाध्या, लक्ष्मिकांत पाध्या, कांतु पाध्या, मकरध्वज पाध्या, मोतिलाल पाध्या, सिरोमनि पाध्या, तारानाथ पाध्या, धरणि पाध्या, जीवनाथ पाध्या, वृजलाल पाध्या, उदयाकंर पाध्या, मोहनलाल पाध्या, रविभक्त पाध्या, अग्रीधर पाध्या, दधिराम पाध्या, लिलानाथ पाध्या, रेवतिरमन पाध्या, देविप्रसाद पाध्या, पंडित जनकलाल पाध्या, डिल्लिराम पाध्या, दिवाकर पाध्या, गंगाधर पाध्या, रमाकांत पाध्या, गंगाप्रसाद पाध्या, हिरालाल घिमिञा' हुन् ।

लालमोहरमा जारी गर्नुको उद्देश्य

वि.सं. १८६३ सालमा ब्राह्मणहरूले पाएको विर्ता र देवीदेवताको गुठी जग्गा जफत भई कम्पुपल्टनमा दर्ता भएको थियो । "१८६२ सालमा जफत भएको जग्गाको सट्टा कम्पुपल्टनमा दर्ता नभएको उकास जगेरा जग्गा आवादी नभएको जग्गाको उठ्तीभन्दा बढ्ता उठ्ती नपारी नेपाल पहाडका विरौटा वाझो मध्येसका जग् रोज्नेलाई ३९ सालको वालीदेखि षष्टि पर्ती मुद्दती पर्ती आवाद भएको वाझो जग्गा सट्टा दिनु भन्ने सनद् मुताविक ६२ सालमा जफत भएको सट्टा जग्गा लिनलाई हरण भएको जग्गाको सनद पत्र ली आउन जान बाटाको म्याद र ३ महिनाभित्र दर्ता गर्न आउनु भन्ने जग्गाजग्गामा इस्तिहार टाँसिए बमोजिम म्यादभित्र दर्ता गर्ने" भन्ने लालमोहरको बेहोराका आधारमा मन्थलीका घिमिरेहरूले हरण भएको जग्गाको सट्टा जग्गा पाएको बुझिन्छ । दोलखाको नाम्दुबाट मन्थलीमा आएका उदयनारायणले विर्ता पाएको जग्गा ६२ सालमा हरण भएको र तत्काल प्रमाण पुगेको जिल्ला विसंखु मौजे मन्थलीको कात्तिके, छगआटर, जुडिखेत, वरवोधा जुडीमध्ये सट्टा वाँकी ठूलो खेत, जुडिखेत, आदि खेत मोठमा समेत छरिएको छ, सट्टा पाएको छैन भन्ने बेहोरा..... 'हामी खरिदार रघुनाथ पाध्या, मुक्तिराज पाध्या घिमिरेहरूले मुचुल्का लेखिदिएको बुझिन्छ । ६२ सालमा जफत भएको कट्टा विर्ता जग्गा साध लाउने थरघर मोदनाथ पाध्या पण्डितले १९४२ साल मिति श्रावण वदी १ रोज ३ मा सहीछाप गरिदिएको' भन्ने बेहोराले सट्टा जग्गाको सिमाना तोकिएको छ भन्न् स्पष्ट हुन्छ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

सट्टा जग्गाको साँधसिमाना

लालमोहरअनुसार उदयनारायण घिमिरेले विर्ता पाएको जग्गा १८६२ सालमा हरण भयो । हरण भएको जग्गा कम्पुकोतमा दर्ता भयो । त्यसपछि मन्थलीका जग्गापीडित घिमिरेहरूको गुनासो आएपछि उनीहरूलाई सट्टा जग्गा मिलेको देखिन्छ । सट्टा जग्गा दिंदा साँधसिमाना तोकिएको छ । लालमोहरका कैयौँ पङ्क्तिमा लोहकिल शब्द प्रयोग भएको छ । लोहकिलको अर्थ किल्ला हो । खाडल खनी, कोइला-गोल्, बालुवा-हात्ति सिमानामा गाडेको साँध छुट्याउने थाम अथवा ठूलो, अग्लो पत्थर भन्ने अर्थ किल्ला शब्दको रहेको छ । पं. हर्षनाथ भट्टराईको राष्ट्रिय नेपाली शब्दकोशमा किल्ला शब्दको अर्थ खुलाइएको छ । हिजोआज मन्थलीका घिमिरेहरूको जग्गाको सिमानामा गाडेको किल्ला भेटिदैंन । तर, साँध तोकिएका प्रमाणहरू पनि भेटिन्छन् । प्रस्तुत लालमोहरमा- पश्चिम रैकर आवादी खेतको आलिसाथ लोहकिल, पूर्व सुकाजोर खोलाको डिल र विश्वेश्वर पाध्या घिमिप्राको... आवादी खेतको आलीसाँध लोहकिल, ..दक्षिण पनि रैकर आवादी खेतको आली र रणजोर खोलाको डील साँध लोहकिल..... यसैगरी लालमोहरमा आलीसाँध, खोल्को साँध, लोहकिल भनेर तोकिएको छ । (यो त एउटा नमुना मात्र हो ।) जग्गा भागवन्डा गर्दा सिमानामा किल्ला गाडिएको हुँदो हो । पछिपछि उखेलिदै गएको हुनसक्छ ।

साँधसिमानाका पात्रहरू

लालमोहरमा लेखिएअनुसार ६२ सालमा हरण भएको विर्ता जग्गाको सट्टामा दिएको जग्गाको साँध-किल्ला तोकिएपछि ....को उठ्ती रूपैञा १९२ भएको जग्गा साँधसिमाना गर्ने थरघर मोदनाथ पाध्या पण्डित, डगोल टोखाको पल्सी धीन्नायन् जिम्मावाल अजम्वर प्रसाञी, भगीरथ प्राञी, भव प्रसाञी, महानन्द प्रसाञी, मुक्तिराज पाध्या घिमिप्रा, भक्तर्सि कार्की क्षत्री, लक्ष्मीकान्त भट्टराई, पद्मधोज कार्की, महिन्द्र सिं रोकाया क्षतृ, नारान खड्का क्षत्री, फौदसिं खड्का, द्वारे श्यामबहादुर, रञ्जित भोटे महावीर खड्का क्षत्री, महरमान खत्री, ... मलाल पाध्या सुवेदी, नन्दलाल पाध्या पौड्याल, देवीप्रसाद पाध्या सुवेदी, डिठ्ठा राधावल्लभ पाध्या पौड्याल, मुखिया नन्दलाल पाध्या पौड्याल (थुप्रै नाम छन्)— सिपाही कृष्णबहादुर खत्री सदरबाट आउने सिपाही, श्रीकृष्ण पाध्या पौड्याल आफ्ना खातिजामासँग यो सट्टा वक्स्याको विर्ता तिमीहरूका सन्तान दरसन्तान पर्यन्त सट्टा विर्ता जानी भोग गर । विर्ता वारले किल्लाभन्दा बढ्ता न चाप् नु विना तक्तीर कसैले नहर्नु जो यस वन्देजमा रहोइन सो तल लेखियाको श्लोक बमोजिम पातकी होला । स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेच्च वसुन्धराम् । षष्टि वर्ष सहस्राणि विष्टायां जायते कृमि ।।

मन्थलीका घिमिरेहरूको लालमोहर

मन्थलीका प्रसिद्ध जिम्वाल ज्ञानप्रसाद घिमिरेका सङ्ग्रहमा महत्वपूर्ण ऐतिहासिक अभिलेखीय सामग्रीहरू थिए । मन्थली रणजोर खहरे पश्चिम थुम्काका निवासी गौरीशङ्कर माध्यमिक विद्यालयमा धेरै वर्ष नेपाली विषय अध्यापन गरेका पंडित शङ्करप्रसाद सत्याल इमान्दार भएका हुनाले यहाँका घिमिरेहरूले विश्वास गर्थे । मन्थलीका ऐतिहासिक अभिलेखीय केही सामग्रीहरू शङ्करप्रसाद सतयालको जमानी र विश्वासमा जिम्वाल ज्ञानप्रसाद घिमिरेबाट मैले प्राप्त गरेको हुँ । घिमिरेबाट प्राप्त केही अभिलेखीय सामग्रीमध्ये लालमोहरलाई यस अभिलेख पत्रिकामा प्रस्तुत गरएको छ । यो लालमोहर मन्थली क्षेत्रमा प्राप्त भएका अभिलेखमध्ये सबैभन्दा लामो अभिलेखीय सामग्री हो ।

निष्कर्ष

नाम्दुबाट मन्थलीमा आएका उदयनारायण पाध्या घिमिरेले पाएको विर्ता १८६२ सालमा हरण भएपछि (लालमोहरमा लेखिएको मितिअनुसार) १९४२ सालमा तत्कालिक राजा पृथ्वीवीरविक्रम शाहबाट सट्टा विर्ता दिएको बुझिन्छ । लालमोहरको प्रारम्भिक भागमा सट्टा जग्गा लेखिएको छ । तपसीलभन्दा अगाडिको भागमा सट्टा विर्ता लेखिएको छ । लालमोहरको पूर्णपाठको अध्ययनअनुसार सट्टा विर्ता दिएपछि साँधसिमाना तोकी किल्ला गाडेको हुनसक्छ । मन्थलीका घिमिरेले पाएका सट्टा विर्ता जग्गाको सँधसिमानाको क्षेत्रीय सर्वेक्षणमूलक अध्ययन गर्दा पुरानो किल्का नमुना भेटिएनन् । सम्भवतः पछि गाडिएजस्ता देखिने सिमानामा काठ, ढुङ्गाका निशानी भने केही भेटिए । पहिले गाडिएका किल्लाहरू मासिंदै गएपछि जग्गाको आफ्नो आफ्नो सिमाना छुट्याउन काम चलाउका रूपमा किल्ला गाडिएको हुनसक्छ । नेपालको इतिहासमा वि.सं. १८६२ को ब्राह्मणहरूको विर्ता र देवीदेवताहरूको गुठी हरण भएको

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

प्रसङ्गलाई '६२ हरण' का रूपमा चिनिन्छ । हरण भएको विर्ताको सट्टा विर्ता जग्गा पाएको उदाहरण मन्थलीका घिमिरेहरूका नाममा जारी भएको प्रस्तुत गरेको छ । मन्थली नगरपालिका घोषित भएपछि त्यस ठाउँमा केही घिमिरेहरू मात्र बाँकी छन् । नगरपालिका घोषित भएपछि मन्थलीका धेरै घिमिरेको घरजग्गा सरकारले अधिग्रहण गरेको बुझिन्छ । जेहोस् ! मन्थलीको अभिलेखीय सामग्रीहरूको अध्ययनपरम्परामा प्रस्तुत लालमोहरको ऐतिहासिक महत्व घटेको छ ।

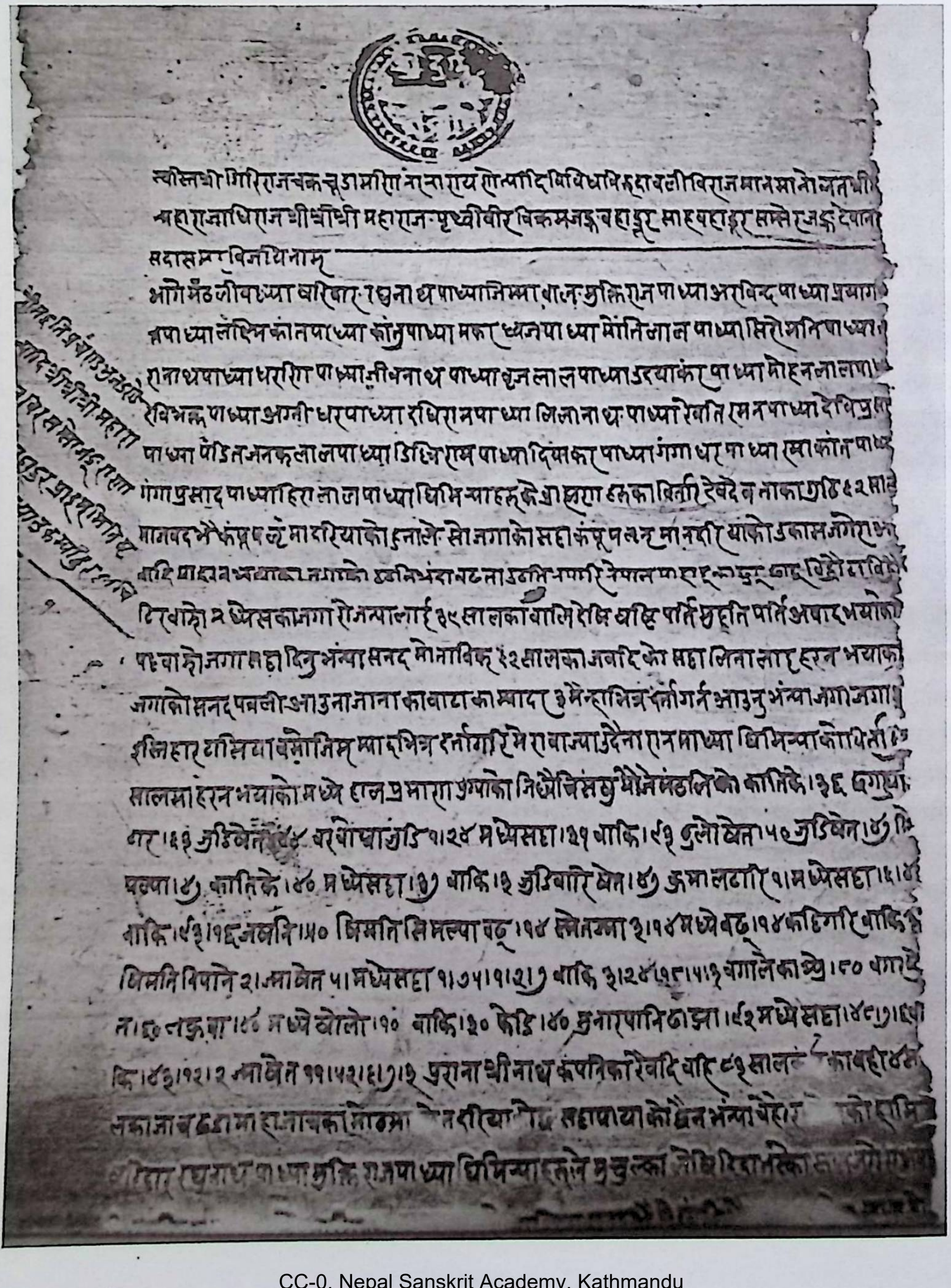
स्वस्ति श्री गिरिराजचक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविधविरुदावली विराजमानमानोन्नत श्री महाराजाधिराज श्री श्री श्री महाराज पृथ्वीवीर विक्रम जङ्ग बहादुर साहबहादुर समसेर जङ्ग देवानां सदा समर विजयिनाम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

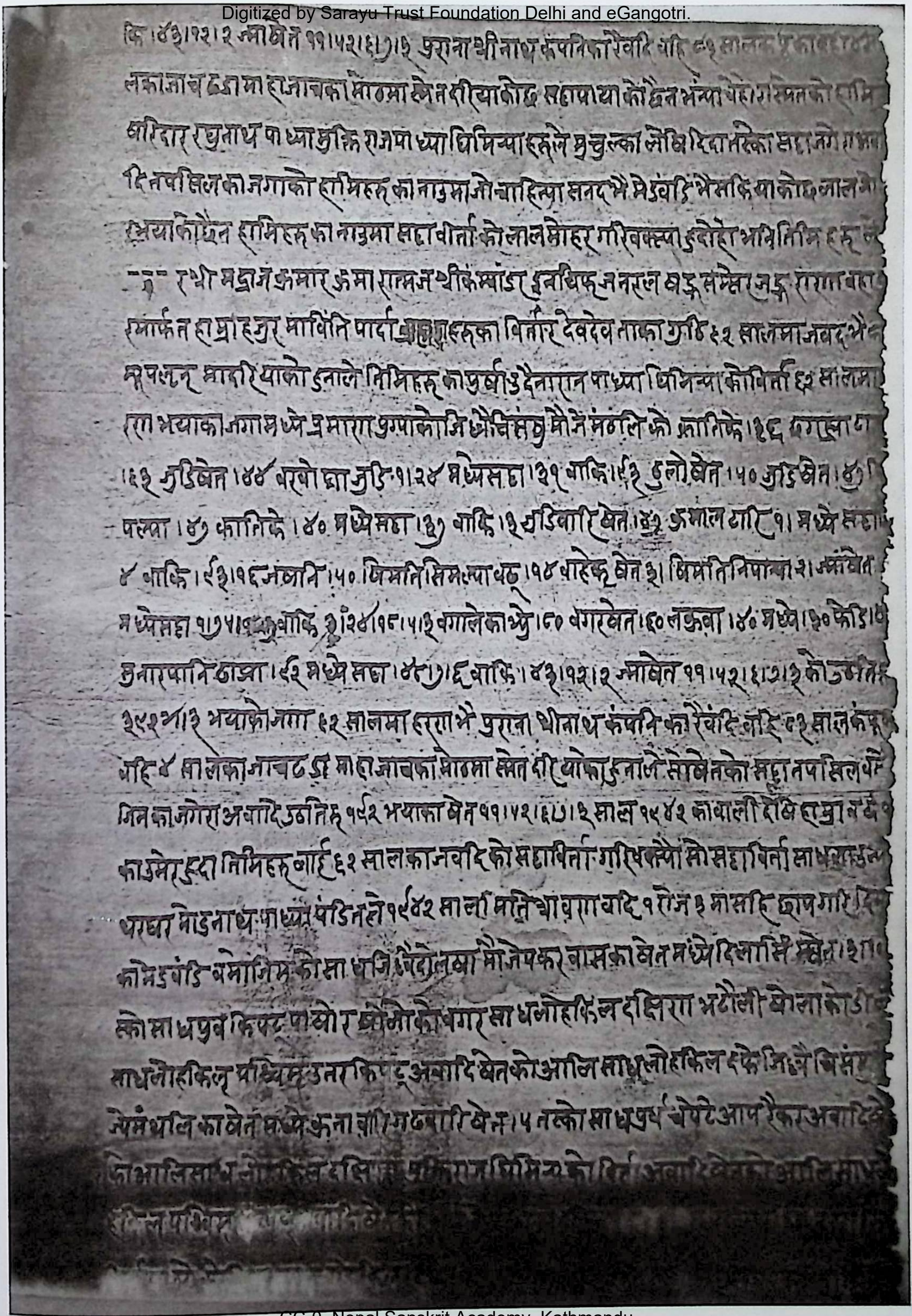

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

को आलि साध लोहकिल दक्षिण पृथिराज घिमिर्‍या को बिर्ता अबादि खेतको आलि साध लो
हकिल पश्चिम् किपट् अबादि खेतको आलि साध लोहकिल उत्तर रैकर पाखो र घिमिर्‍या हरू
बिर्ता पाखो को डिल साध लोहकिल दफे थरदेउ थान खेत। २० नस्को साध पूर्व रैकर माझलि
बादि खेतको आलि साध लोहकिल दक्षिण रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल पश्चि
म् पनि रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल उत्तर पनि रैकर अबादि खेतको आलि सा
लोहकिल दफे नानिथान् बगर २ को लीग खेत। १३।१० नस्को साध पूर्व सो खेत को गुहान का आ
ली साध लोहकिल दक्षिण रैकर अबादि खेत को माझली खेतको आलि आलि साध लोहकि
पश्चिम् पनि रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल उत्तर पनि रैकर अबादि खेतका आलि
कानोर खोला को डिल साध लोहकिल दफे नानिथान् गुहान खेत। ३।१० नस्को साध पूर्व माझलि
रैकर अबादि खेत को आलि साध लोहकिल दक्षिण किपट् रैकर अबादि खेतको आलि साध
हकिल पश्चिम् रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल उत्तर माझलि रैकर खेत र हाल ६२
लका सदा साध लागेका निज घिमिर्‍या [illegible] को बिर्ता खेतको आलि साध लोहकिल दफे नानि
प्रधानो १८ को [illegible] खेत। ८ नस्का साध पूर्व रैकर अबादि खेत निज घिमिरेको बिर्ता अबादि खे
को आली साध [illegible] किल दक्षिण रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल पश्चिम् [illegible]
खोला को डिल साध लोहकिल उत्तर रैकर अबादि खेत को आली साध लोहकिल दफे [illegible]
का खेत। ८।५ नस्का साध पूर्व [illegible] कानोर खोला को डिल र बोखेम्बा पाध्या घिमिर्‍या को [illegible]
अबादि खेतको आलि साध लोहकिल दक्षिण पनि निज विसे [illegible] घिमिर्‍या को अबादि बि
तका आली साध लोहकिल पश्चिम् रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल उत्तर [illegible]
ला डिल साध लोहकिल दफे [illegible] खेत। ८।१५ नस्का साध पूर्व हाल ६२ सालका सदा सा
ध लागेको नीज घिमिर्‍या को बिर्ता अबादि खेतको आलि साध लोहकिल दक्षिण रैकर अबा
खेतको आलि साध लोहकिल पश्चिम् रैकर अबादि खेत को आलि साध लोहकिल उत्तर [illegible]
खोला को डिल साध लोहकिल दफे [illegible] खेत [illegible] नस्का साध पूर्व रैकर अबादि खेत को आलि
साध लोहकिल दक्षिण गंगा प्रसाद पाध्या को बिर्ता बगर को साध लोहकिल पश्चिम् उत्तर कि
पट् अबादि खेतको आलि साध लोहकिल दफे [illegible] नाग थान् खोला को [illegible] खेत। [illegible]
नस्का साध पूर्व [illegible] खोला को डिल साध लोहकिल [illegible] पहरा को [illegible] साध लोहकिल प
[illegible] खोला को डिल [illegible] लोहकिल [illegible] को [illegible] खेतको [illegible] को आली साध
[illegible] खेत। [illegible] पूर्व रैकर [illegible] लोहकिल दक्षिण
[illegible] को साध [illegible] खेत को [illegible] को साध लोहकि

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

[illegible] नागथान् [illegible]
तेस्को साध पूर्व नागथान खोलाको डीलसा[illegible]लोहकिल [illegible] पहरा को पुछो साधलो हकिल
[illegible] पाखो को साधलोहकिल उत्तर पहरा को पुछार खेतको मुहानको आली साध
[illegible] नागथान गह्रावारी खेत। १ [illegible] साधपूर्व रैकर पाखो को साध लोहकिल दक्षिण
पश्चिम पनि रैकर पाखोको साध लोहकिल उत्तर सो खेत को मुहानको बाद कुलो को साध लोहकि
दफे नागथान् खेत। १४ तेस्का साध पूर्व रैकर पाखोको साध लोहकिल दक्षिण रैकर खेतको आ
साध लोहकिल पश्चिम उत्तर नागथान खोलाको डिल साध लोहकिल दफे का खा खेत। १५।
तेस्का साध पूर्व रैकर २ प्रागदत्त पाध्याधि मिस्याको बिर्ता खेतको आलि साध लोहकिल दक्षिण
निज प्रागदत्त पाध्याको बीर्ता पाखो डील साध लोहकिल पश्चिम नरुवा पानि कोप [illegible] साध लो
हकिल उत्तर निज प्रागदत्त पाध्याको बिर्ता खेतको आलि साध लो हकिल दफे नाग थान मुहान [illegible]
ड खेत। ७। १० तेस्को साध पूर्व रैकर पाखो साध लोहकिल दक्षिण बराबोट रैकर खेत को आलि
साध लोहकिल पश्चिम उत्तर हाल ६२ सालका सदर साध लागेको निज धिमिस्याको बिर्ता खेत
आलीसा धलोहकिल दफे नागथान बराबोट खेत। ४। १० तेस्का साध पूर्व दक्षिण रैकर पाखो
बाझोको साध लोहकिल पश्चिम नागथान खोलाको डिल उत्तर हाल ६२ साल का सदर साध
लागेको निज धिमिस्याको बिर्ता अबादि खेत को आलि साध लोहकिल दफे नागथान खाकु ल्याउ
न। ८ तेस्का साध पूर्व रैकर कमात गाँको डिल साध लोहकिल दक्षिण रैकर पाखोको साध लो
हकिल पश्चिम रैकर बाझो खाडेको साध लोहकिल उत्तर रैकर पाखोको डिल साध लोहकिल दफे
नागथान साउनबोट खेत। ५ तेस्का साध पूर्व दक्षिण पश्चिम उत्तर रैकर बाझो पाखो को डील
धलोहकिल दफे नागथान खोलाबन्द खेत। ५ तेस्का साध पूर्व रैकर पाखो डिल साध लोहकिल
दक्षिण रैकर बाझो बगर साध लोहकिल पश्चिम नागथान खोलाको डील र रैकर बाझो को साध
लोहकिल उत्तर सो खेतको मुहान र रैकर पाखो को डील साध लोहकील दफे भाइले कोमि
हान बगर खेत। २३। १५ तेस्का साध पूर्व रैकर अबादि खेत को आलिसा धलो हकिल दक्षिण प
श्चिम रैकर अबादि खेत को आली र रातो खोलाको डील साध लोहकिल पश्चिम रैकर अबादि
खेतको आलि साध लोहकिल उत्तर पनि रैकर अबादि खेत को आलि साध लोहकिल दफे [illegible]
[illegible] कोगैह्रि। ५। [illegible]
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

सारैकर अबादि खेतको डिल साध लोहकिल पश्चिम् रैकर पाखो रैकर अबादि खेतको डिल सा
धलोहकिल उत्तर आखोरे खोला कोडिल साध लोहकिल दर्फ आखो खेत [illegible] १० नंबरका सा
पुर्व हाल ६२ सालका सद्दा साध लागेको नीम घिमिरे को विर्ता अबादि खेतको डिल साध लोहकि
दक्षिण पश्चिम् रैकर पाखो साध लोहकिल उत्तर रैकर पाखो र हाल ६२ सालका सद्दा साध ला
गेको निम घिमिर्या को विर्ता साध लोहकिल दर्फ नौलपुर केरा फल खेत [illegible] नंबरका साध पुर्व द
क्षिण नौलपुर खोला को डिल साध लोहकिल पश्चिम् रैकर पाखा को [illegible] साध लोहकिल
उत्तर रैकर पाखो र सो खेतको छहान साध लोहकिल दर्फ नौलपुर खोला ढुंडा खेत [illegible] नंबरका
साध पुर्व कटक बहादुर कार्किको विर्ता अबादि खेतको आलि र [illegible] को साध लोहकिल द
क्षिण रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल पश्चिम् रैकर खेत को छहान नवल पुर खो
लाको डिल साध लोहकिल उत्तर कटक बहादुर कार्किको विर्ता को आली नौलपुर खोला को डिल
साध लोहकिल दर्फ भ्याग्र्या खोलो फेदि आप १८ नंबरका साध पुर्व भ्याग्र्या खोला को बगर
साध लोहकिल दक्षिण पनि सो खोलाको डिल को बादे ढुंगो को साध लोहकिल पश्चिम नौला
भ्याग्र्या खोलाको डिल साध लोहकिल उत्तर रनजोर खोलाको डील साध लोहकिल दर्फ भ्या
ग्र्या खोला दोभान फेदि आप खेत १९ नंबरका साध पुर्व रनजोर खोलाको बगर हाल ६२ साल
का सद्दा साध लागेको नीम घिमिर्याको अबादी विर्ता खेतको आलि साध लोहकिल दक्षिण
भ्याग्र्या खोलाको डिल साध लोहकिल पश्चिम् भ्याग्र्या रनजोर खोलाको दोभान बगर सा
ध लोहकिल उत्तर रनजोर खोलाको डिल साध लोहकिल दर्फ ढोड खेत २२ नंबरका साध पुर्व
राजकार्किको विर्ता खेतको आलि र भ्याग्र्या खोलाको बगर साध लोहकिल दक्षिण नीजका
र्किको विर्ता का आलि साध लोहकिल पश्चिम रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल उत्त
र रनजोर खोलाको डिल साध लोहकिल दर्फ आहाले खेत १२।१० नंबरका साध पुर्व दक्षिण रैक
र अबादि खेतको आलि साध लोहकिल पश्चिम आहाले को [illegible] को आलि साध लोहकि
ल उत्तर पनि तीकलाको आलि साध लोहकिल दर्फ आहालेको सिउडान [illegible] कलाका आलि
को खेत १० नंबरका साध पुर्व रैकर अबादि खेतको डिल र सो खेतको छहान साध लोहकिल द
क्षिण [illegible] रैकर खेतको कलाको [illegible] रैकर अबादि खेतको आलि साध लोहकिल प
श्चिम् रैकर अबादि खेत को आलि साध लोहकिल उत्तर [illegible] अबादि खेतको आलि सा
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

धलोहकिल दर्फे आहाले को सिहान बगर खेत ।०।५ तस्को साध पुर्व रनभोर खोला को डि
साध लोहकिल दक्षिण पनि निज खोला को डील साध लोहकील पश्चिम पनि निज खोला को
नर हाल ६२ सालका सहा साधला ग्याको निजि घिमिन्या को बिर्ता खेत को आलि साध लोहकि
उत्तर रैकर अवादि खेत रहाल ६२ सालका सहा साधला गेको निजि घिमिरे को बिर्ता को आलि
धलोहकिल दर्फे भ्याग्न्या खोला बाह्रो भन्या खेत ।६ तस्को साध पुर्व रैकर पखेरा साध लोहक
दक्षिण रैकर पाखा साध लोहकिल पश्चिम सो खेत को कुलाको मुहान रैकर पाखा साध लोहक
ल उत्तर पनि रैकर पाखा साध लोहकिल दर्फे बारि छेउ कुला मनि खेत ।१।५ तस्को साध पुर्व रै
पाजाको डिल साध लोहकिल दक्षिण पनि रैकर पाखो डिल साध लोहकिल पश्चिम सो खेत
पुछार खोल्सा को डिल साध लोहकिल उत्तर रैकर पाखो र मोचाबारि खोला को डिल साध लो
हकिल दर्फे कुला मनि खेत ।५ तस्को साध पुर्व सो खेत को छहान रैकर पाखो को साध लोह
कील दक्षिण रैकर पाखा खोल्सा को ठुलो ढुंगो साध लोहकिल पश्चिम सो खेत को पुछार
रैकर पाखो बारि साध लोहकिल उत्तर मोचाबारि खोला को डील र बाघे ढुंगो साध लोहकिल
दर्फे कुला मनि खेत ।१।१० तस्को साध पुर्व रैकर पाखो बारि र मोचाबारि खोलाको डिल साध
लोहकिल दक्षिण रैकर पाखो को साध लोहकिल पश्चिम सो खेत को पुछार रैकर पाखो साध
लोहकिल उत्तर निज खोला को डिल साध लोहकिल दर्फे भिमसेन थापाको ठेकाभित्र गाभियाको
खेत ।२९ तस्को साध पुर्व सो खेतका मुहान रपाखो को साध लोहकिल दक्षिण पश्चिम रैकर
पाखो को साध लोहकील उत्तर रैकर बारि सिह्रा को डील साध लोहकील दर्फे जिम्मा है भो
जो बिजुलिकोट का खेत मध्ये लोर्थु दोभान देखि राका पुछार को खेत ।५।१० तस्को साध पुर्व थुके
पहरा को साध लोहकील दक्षिण लोर्थु को बगर माथि को दोभाने खेत को कुलो साध लोह
किल पश्चिम सो खेत को कुलाको मुहान पहरो र लोर्थु खोला को डिल साध लोहकिल उत्त
रैकर मेरो अवादि खेत को आली साध लोहकिल पञ्चास्या को पुछार खेत ।१।८ तस्को साध
पुर्व रैकर अवादि खेत को आलि साध लोहकिल दक्षिण लोर्थु खोला को डिल साध लोहकिल पश्चि
म रैकर अवादि खेत को आली र लोर्थु खोला को डिल साध लोहकिल उत्तर रैकर अवादि खेत को
आलि साध लोहकिल दर्फे पञ्चास्या ।५८ बाहेक ढुंडे को छेउ राम्चाम्चा खेत ।५ तस्को साध पुर्व
कर अवादि खेत को आलि को बाटे ढुंगो को साध लोहकिल दक्षिण हाल ६२ सालको सहा साध
लाग्या को निजि घिमिन्या को बिर्ता खेत को आलि साध लोहकिल पश्चिम रैकर अवादि खेत को आ
ली साध लोहकिल उत्तर पनि रैकर अवादि खेत को आलि साध लोहकिल दर्फे [illegible]
रमिटेटो ।७ तस्को साध पुर्व रैकर अवादि खेत को आलि र हाल ६२ सालको सहा साध [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

बिहुँटो।३ नस्का साध पुर्व रेका अबादि षेत को आलि र हाल ६२ सालको सट्टा साध लागेको
धिमिन्या को बिर्ता षेतको आलि साधलो हकिल दक्षिण तोर्षु षोला को डिल साधलो हकि
पश्चिम तेर्सा बाटो सेरा तोर्षु षोला को डिल साधलो हकिल उत्तर ढुंलो कुलो सेरा षोषेत कोढु
आलि साधलो हकिल रेफ तोर्षु षोला २ घारे को सागरछेडु षेत।२।५ नस्का साध पुर्व सो षेत
पछाको ढुंलो गाडे ढुंगा को साधलो हकिल दक्षिण तोर्षु षोला को डील को ढुंलो गाडे ढुंगा
को साधलो हकिल पश्चिम पनि सो षोला को डिल सो षेत को सिरानको ढुंलो गाडे ढुंगो को साध
लो हकिल उत्तर रेका बारी को साधलो हकिल दफे टार को छेडु षेत।२ नस्को साध पुर्व सो षेत
को पछा तोर्षु षोला को डिल को ढुंलो गाडे ढुंगा को साधलो हकिल दक्षिण पनि सो षोला को डी
को ढुंलो गाडे ढुंगो को साधलो हकिल पश्चिम सो षोला को साधलो हकिल उत्तर सो षेतको
कुलाको सिरान सेरा साधलो हकिल दफे टाडीर गाडु षेत।५।१० नस्का साध पुर्व रेकर पाषोको ते
गछि पनि साधलो हकिल दक्षिण पनि सो गछि माथि सो षेत को पछार साधलो हकिल
पश्चिम रेकर बारी को छेडु को गरुवा ढुंगो को साधलो हकिल उत्तर रेकर बारि रेफर पाषो
को साधलो हकिल दफे सिरां कुला माथिको बिहुँटो दह षेत।१० बोह क।५ नस्को साध पुर्व के
षोला को ढुंलो ढुंगा अगाडि डील साधलो हकिल दक्षिण ढुंलो पहरो पनि सो षोलो को
डिल साधलो हकिल पश्चिम रेका पाषोको डील साधलो हकिल उत्तर सो षेतको कुलाको
सिरानको गाडे ढुंगो को साधलो हकिल दफे सिसिंडु षेत।२०।१० नस्का साध पुर्व तीषु षोलाको
डिल साधलो हकिल दक्षिण रेका बारि पनि षोल्सो नेरा पाषो को डिल साधलो हकिल पश्चिम
रेका बारि पनि ढुंलो गाडे ढुंगो को साधलो हकिल उत्तर पूर्व हनठाडो बाटो नेराको गडुवा गाडे ढुं
गो साधलो हकिल दफे सोतिषोला दोभान षेत।४।३ नस्का साध पुर्व सो षोला को डिल साधलो
हकिल दक्षिण नैनानंद पौडेलको बिर्ता को कुला माथिको डिल साधलो हकिल पश्चिम रेका
को ठाडो बाटो को डिल साधलो हकिल उत्तर सो सोति षोला को डिल साधलो हकिल दफे सो
ति षोला दोभान षेत।१।५ नस्का साध पुर्व सो षोला को डिल साधलो हकिल दक्षिण हाल ६२
सालका सट्टा साध लागेको बिर्ता धिमिन्या को बिर्ता को आलि साधलो हकिल पश्चिम पनि ६२
सा ६२ सालका सट्टा साध लागेका को निज धिमिन्या को बिर्ता को आलि को गाडे ढुंगो साध
लो हकिल उत्तर सोति षोला को डिल साधलो हकिल दफे सति षोनाको ... बिहुँटो षेत।०।५
का साध पुर्व सोति षोला ...डिल साधलो हकिल दक्षिण रेका भ...
पनि साधलो हकिल पश्चिम रेका ...

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लोहकिल उत्तर सैनिबोलाकोडिल साधलोहकिल दफे सैनियोनाको लिगो बिहुदा खेत ।
नस्का साध पुर्व सैनिबोलाकोडिल साधलोहकिल दक्षिण रैकर अबादि खेतको कुलोआ
लिमनि साधलोहकिल पश्चिम रैकर अबादि खेतको बुंगे ढुंगो साधलोहकिल उत्तर सैनिबोला
कोडिलको बाटो ढुंगोको साधलोहकिल दफे चोक गाउको छेउ खेत ।।१५ नस्को साध पुर्व रैकर खेत
को पुछार सैनिबोलाकोडिलको कुलो गडुवा ढुंगाको साधलोहकिल दक्षिण कुलामनि साध
लोहकिल पश्चिम रैकर अबादि खेतको आलि साधलोहकिल उत्तर तीज बोलाकोडिलको
लो गडुवा ढुंगाको साधलोहकिल दफे चोक भेडा बारिको पुछार खेत ।।१५ नस्का साध पुर्व रै
कर अबादि खेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण रैकर बारिको डिल साधलोहकिल पश्चि
म रैकर अबादि खेतको आलि साधलोहकिल उत्तर रैकर खेतको कुलो माथि साधलोहकिल द
फे चोक भेडा बारिको पुछार खेत ।।१५ नस्का साध पुर्व रैकर पाखो साधलोहकिल दक्षिण
पनि रैकर पाखाकोडिल साधलोहकिल पश्चिम रैकर बारिको कान्लो साधलोहकिल उत्तर
रैकर अबादि खेतको आलि साधलोहकिल दफे सिमको छेउ खेत ।।१५ नस्का साध पुर्व रैक
अबादि खेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अबादि खेतको आलि साधलोह
किल पश्चिम भेडाबारिको कोल्सोकोडिल साधलोहकिल उत्तर पैराकोडिल साधलोहकिल द
फे बुढे भोटको बिहुदो खेत ।।१६ नस्को साध पुर्व रैकर बारिको साधलोहकिल दक्षिण रैक
पाखाकोडिल साधलोहकिल पश्चिम स्वामीर बोटे कोल्सोकोडिल साधलोहकिल उत्तर पनि स्वा
मिर बोटे बोल्साकोडिल साधलोहकिल दफे पैरे आमुन्या बोटे छेउ बिहुदो खेत ।।१५ नस्को सा
ध पुर्व रैकर पाखाको डिल र रैकर अबादि खेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर पाखा
कोडिलको गडुवा ढुंगोको साधलोहकिल पश्चिम पनि रैकर पाखोको साधलोहकिल उत्तर रैकर
अबादि खेतको आलि साधलोहकिल दफे पैरे आमुन्या बोटे छेउ बाक्रे भंन्या खेत ।२ नस्का साध
पुर्व रैकर पाखाकोडिल साधलोहकिल दक्षिण हाल ६२ सालका सदा साध लागेको नीजधि
मिस्याको बीर्ता खेत रैकर पाखोकोडिल साधलोहकिल पश्चिम स्वामिर बोटे बोल्सोकोडील
साधलोहकिल उत्तर पनि सो याल्सा कोडिल साधलोहकिल दफे राम छत्र भोटेको बिहुदो खेत ।।१
नस्का साध पुर्व रैकर पाखोको ठाडो बाटो साधलोहकिल दक्षिण रैकर पाखोको डिल र रैकर अ
बादि खेतको आलि साधलोहकिल पश्चिम पनि रैकर पाखो साधलोहकिल उत्तर पनि रैकर पाखो
साधलोहकिल दफे बिरोबोटे खेत ।।१ नस्का साध पुर्व हाल ६२ सालका [illegible] साध लागेको नी
जधिमिस्याको बिर्ता खेतको आलि [illegible] साधलोहकिल दक्षिण रैकर अबादि खेत [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

•. नीधिमिम्या कोबिर्ता खेतको आलि रैकर पाखो साधलो हकिल दक्षिण रैका अबादि खेतको
आलि रैका पाखो साधलो हकिल पश्चिम रैकर पाखो साधलो हकिल उत्तर रैकर पाखो
साधलो हकिल दफे सैनि खोला कोडिल ।५।१० तस्का साध पूर्व रैकर पाखोको डील साध
लो हकिल दक्षिण पहराको का बदिन साधलो हकिल पश्चिम सो खेतको कुलामनि कोग
डुवाढुंगो को साध लो हकिल उत्तर सैनिखोला कोडिल साधलो हकिल दफे ब्राडार खेत।१ त
स्को साध पूर्व कुलामनि खोल्सो साधलो हकिल दक्षिण पहरामनि रैकर पाखो साधलोह
किल पश्चिम पनि भीरपाखो साधलो हकिल उत्तर सैनिखोला को डिल कुलामनि साधलोह
किल दफे खिम विहोरो।।१० तस्का साध पूर्व रैकर अबादि खेतको आली साधलो हकिल
दक्षिण पनि रैकर अबादि खेतको आली साध लो हकिल पश्चिम उत्तर निर्जाधिमिम्याको हाल
६२ सालका सहा साधलागे को बिर्ता खेतको आलि साधलो हकिल दफे खिम खेत।।१२ तस्का
साध पूर्व हाल ६२ सालका सहा साधलागे को डिल धिमिम्या को बिर्ता खेतको आली साधलो
हकिल दक्षिण रैकर अबादि खेतको आली को गडुवा ढुंगो का साधलो हकिल पश्चिम हाल ६२
सालको साधला ग्पाको सहा निर्जाधिमिम्याको बिर्ता खेत आलि को गडुवा ढुंगो को साध
लो हकिल उत्तर सैनि खोला को डिल साधलो हकिल दफे खिम खेत।१।१५ तस्का साध पूर्व
हाल ६२ सालका सहा साधलागे को भीर्जाधिमिम्या को बिर्ता को आली मेरा को गडुवा ढुंगो के
साधलो हकिल दक्षिण पछेराको गडुवा ढुंगो को साधलो हकिल पश्चिम रैकर अबादि खेत
को आलि को गडुवा ढुंगो को साध लो हकिल उत्तर पनि रैकर अबादि खेतको आलि साध
लो हकिल दफे करंगो।१।५ तस्का साध पूर्व रैकर पाखो को डिल साधलो हकिल दक्षिण पनि
रैकर पाखो डिल साधलो हकिल पश्चिम उत्तर रैकर अबादि खेतको आली साधलो हकिल दफे
भविया कसीराउत पहिराडे खेत।।१।१० तस्का साध पूर्व रैकर पाखो को ठाडो गाडो को साध
लो हकिल दक्षिण रैकर अबादि खेतको आलि साधलो हकिल पश्चिम रैका बारिको कुलो
कान्हा मनि साधलो हकिल उत्तर पनि रैकर बारि मेरा को नाको साधलो हकिल दफे निज भ
यापहिराडे खेत।२ तस्का सा ध पूर्व [illegible] साधलो हकिल
दक्षिण पश्चिम हाल [illegible]
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

षेत।१।१० तेस्का साध पुर्व रैकर वारिको काल्हो साध लोहकिल दक्षिण रैकर अवादि षेत
को आलि साध लोहकिल पश्चिम कलो माथि ढुलो गडुवा ढुंगो नेरा साध लोहकिल उत्त
रैकर पाखो साध लोहकिल देफ निज कुषिया पट्टि डाडे षेत।१।१५ तेस्का साध पुर्व हाल ६२
सालका सहा साध लागेको नीज घिमिन्या को विर्ता षेतको आलि साध लोहकिल दक्षिण
रैकर पाखो काडिल साध लोहकिल पश्चिम रैकर वारिको डिल साध लोहकिल उत्तर हाल
६२ सालका सहा साध लागेको निज घिमिन्या को विर्ता को आलि साध लोहकिल देफ नीज
कुषिया पट्टि सिर्कना षेत।१।) तेस्को साध पुर्व रैकर वारिको काल्हो साध लोहकिल दक्षि
ण रैकर पाखो डिल साध लोहकिल पश्चिम रैकर वारिको काल्हो को ठुलो गडुवा ढुंगो को स
ध लोहकिल उत्तर सेति खोला को डिल साध लोहकिल देफ नीज कुषिया पट्टि रैकर वारिको छे
षेत।१।५ तेस्का साध पुर्व रैकर वारिको छेउ साध लोहकिल दक्षिण पनि नीज रैकर वारिको
छेउ साध लोहकिल पश्चिम रैकर अवादि षेतको आली रैकर पाखो साध लोहकिल उत्तर
रैकर वारि साध लोहकिल देफ नीज कुषिया पट्टि सिमलबोट छेउ षेत।१ तेस्का साध पुर्व
रैकर वारिको काल्हो साध लोहकिल दक्षिण पनि रैकर वारिको डिल साध लोहकिल पश्चि
म रैकर काल्हो धारि साध लोहकिल उत्तर रैकर अवादि षेतको आलि रैकर पाखो
रि साध लोहकिल देफ निज कुषिया पट्टि सिम षेत।२ तेस्का साध पुर्व हाल ६२ सालका स
हा साध लागेको नीज घिमिन्याको विर्ताको आली रैकर वारि साध लोहकिल दक्षिण
रैकर वारिको डिल साध लोहकिल पश्चिम रैकर पाखो धारि साध लोहकिल उत्तर हाल
६२ सालको सहा साध लागेको नीज घिमिन्याको विर्ताको आलि रैकर पाखोको डां
डाटो साध लोहकिल देफ नीज कुषिया पट्टि सिमल्पा बोट षेत।१।५ तेस्का साध पुर्व रैक
वारिको डिल साध लोहकिल दक्षिण पनि नीज रैकर वारिको डिल साध लोहकिल पश्चि
म रैकर पाखो धारि साध लोहकिल उत्तर रैकर पाखो धारि नेराको नेर्सी बोट नेरा साध लो
हकिल देफ निज कुषिया पट्टि नेपाल्या षेत।१।१० तेस्का साध पुर्व नेपाल्या खोल्साको
डिल साध लोहकिल दक्षिण पनि नेपाल्या खोल्साको डिल साध लोहकिल पश्चिम सानु खोल्साको डि
ल साध लोहकिल उत्तर पनि सो सानु खोल्सा नेराको बाटो साध लोहकिल देफ नीज कुषिया पट्टि नेप
ाल्या षेत।१।५ तेस्को साध पुर्व रैकर पाखो धारि साध लोहकिल दक्षिण रैकर वारि साध लोहकिल प
श्चिम नीचाल्या खोल्साको डील को गडुवा ढुंगा को साध लोहकिल उत्तर पनि सो नेपाल्या खोल्सा को
[illegible] को सा[illegible]लोहकिल देफ नीज [illegible] पट्टि नेपाल्या षेत।१।५ तेस्का साध पुर्व हाल ६२ सा

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

डुवाढुंगो को साध लोहकिल दफे नीज मुखिया पाहि नेपाल्या खेत। १।५ तस्का साध पुर्व तलस्का
लका सहा साध लाग निर्वा धिमि न्या को खेत खेतको आली रेकर पारि साध लोहकिल दक्षिण रेकर
पाखो को डिल साध लोहकिल पश्चिम नेपाल्या ओल्सा कोडिल साध लोहकिल उत्तर हाल १२ माथ
कासहा साध लाग को नेज धिमिन्या को आलि साध लोहकिल दफे नीज मुखिया पाहि पिमिम्यखेत
।१।१० तस्का साध पुर्व विमिरे खोल्सो कोडिल साध लोहकिल दक्षिण पनि सो खोल्सा [illegible] डिल
साध लोहकिल पश्चिम पहराम निसा साध लोहकिल उत्तर भीरदापु साध लोहकील दफे मुखिया द
समर्हनमहत खेतिपाहि थास बोट खेत।८ तस्को साध पुर्व रेकर अवादि खेतको आली रेकर पारि
कोडिलको गडुवा ढुंगो को साध लोहकिल दक्षिण रेकर अवादि खेतको आलिको गडुवा ढुंगो
ढुंगो को साध लोहकिल पश्चिम थास बोटे खोला वारि डिल साध लोहकिल उत्तर रेकर वारि कोडि
ल साध लोहकिल दफे नीज मुखिया पाहि नगवीर रह को विंगुटे खेत।६।१० तस्को साध पुर्व गुरुसे
लो कोडील साध लोहकिल दक्षिण रेकर खेतको आलि सो खोला वारि डील को गडुवा ढुंगो को
साध लोहकिल पश्चिम ठाडा बाटो नेरा रेकर खेतको आलि को गडुवा ढुंगो को साध लोहकिल उत्तर
ठाडा बाटो नेरा आलि साध लोहकिल दफे नीज मुखिया पाहि गडुवा बोट्या खेत।१८ तस्का साध पु
र्व रेकर अवादि खेतको आली रेकर वारि कोडिल साध लोहकिल दक्षिण रेकर वारि कोडिल सा
ध लोहकिल पश्चिम पधेरे खोल्सो कोडिल साध लोहकिल उत्तर रेकर वारि कोडिल साध लोह
किल दफे नीज मुखिया पाहि पिपले खेत।१ तस्को साध पुर्व रेकर पाखो कोडिल को गडुवा ढुंगो को
साध लोहकिल दक्षिण पनि सो पाखो को ढुंगो गडुवा ढुंगो को साध लोहकिल पश्चिम ठाडो बाटो
नेरा रेकर पाखो कोडिल साध लोहकिल उत्तर पनि सो बाटो माथि साध लोहकिल दफे नीज मुखि
या पाहि पिपले खेत।१ तस्का साध पुर्व रेकर पाखो पारि कोडील साध लोहकिल दक्षिण पनि
रेकर पाखो कोडिल साध लोहकील पश्चिम सो खेतको शहान गरे खोला को डील साध लोहकील
उत्तर पनि सो खोल्सा कोडिल को गडुवा ढुंगो को साध लोहकिल दफे नीज मुखिया पाहि नीन गो
खेत।८ तस्को साध पुर्व गुरुसे कोल सो कोडिल साध लोहकिल दक्षिण पनि सो पाखा सा कोडिल को
गडुवा ढुंगो को साध लोहकिल पश्चिम रेकर वारि कोकालो को गडुवा ढुंगो को साध लोहकिल उ
पनि रेकर वारि कोडील साध लोहकिल दफे निज मुखिया पाहि तिन गहुं खेत।१।१० तस्को साध पु
रेकर वारि कोडिल साध लोहकिल दक्षिण पनि सो रेकर वारि को कालो साध लो [illegible]
[illegible] रेकर वारि को कालो को गडुवा ढुंगो को साध लोहकिल उत्तर पनि सो रेकर [illegible]
लोहकिल दफे नीज मुखिया पाहि [illegible] खेत।१ तस्को साध पुर्व रेकर [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

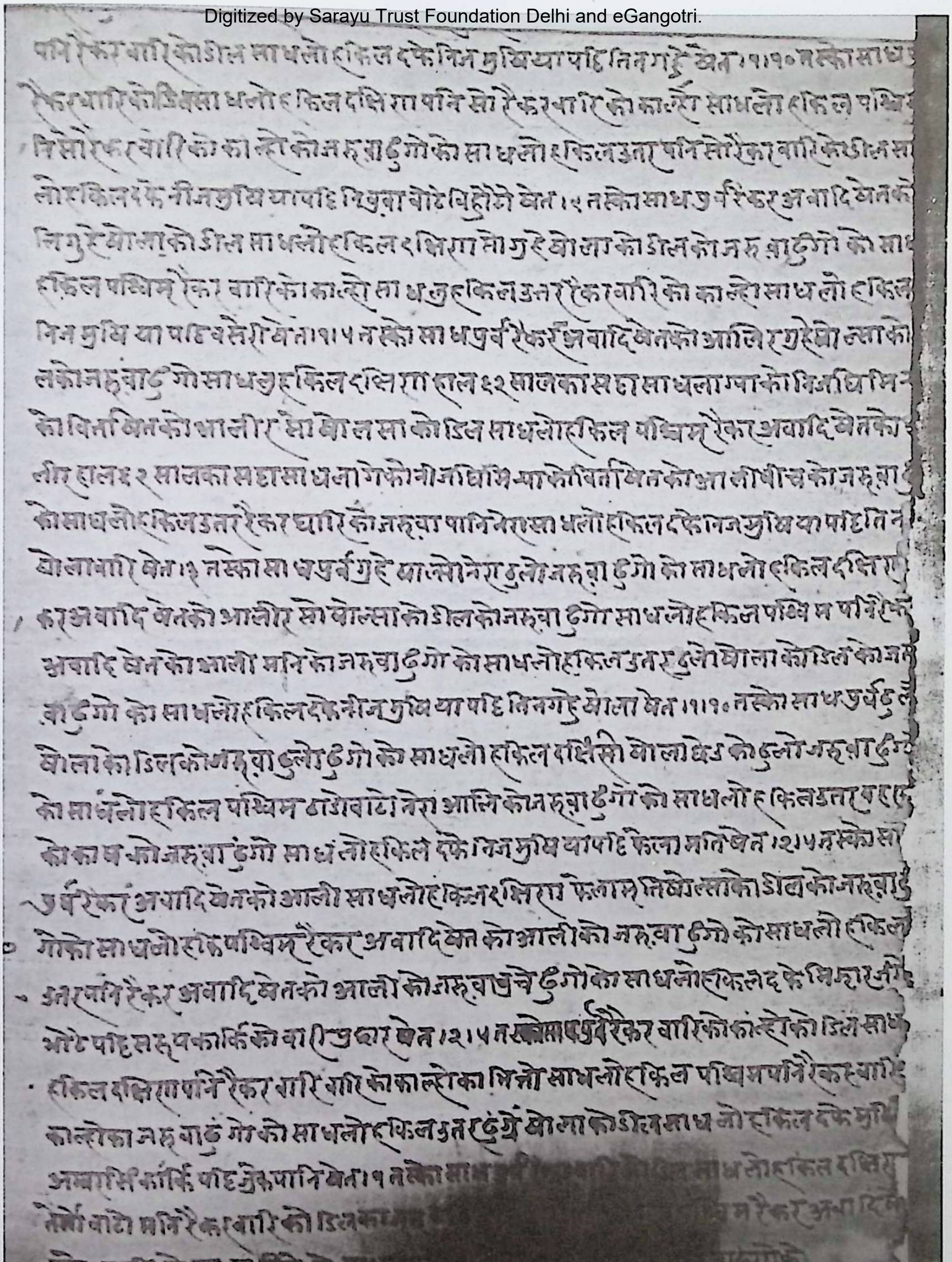

पनि रैकर बारिको डील साधलो ह किल दके निज मुखिया पाहि तिनगौडे खेत ।१।१० नस्को साध
रैकर बारिको डिबसा धलो ह किल दखिण पनि सो रैकर बारिको कान्लो साधलो ह किल पश्चिम
नि सो रैकर बारिको कान्लो को जरुवा ढुंगो को साधलो ह किल उतर पनि सो रैकर बारिको डील सा
लो ह किल दके नीज मुखिया पाहि भिउवा बोटे बिहीको खेत ।१ नस्को साध पुर्व रैकर अबादि खेतको
लिगुरे खोलाको डील साधलो ह किल दखिण लिगुरे खोलाको डीलको जरुवा ढुंगो को साध
ह किल पश्चिम रैकर बारिको कान्लो साधजु ह किल उतर रैकर बारिको कान्लो साधलो ह किल
निज मुखिया पाहि बसेरी खेत ।१।५ नस्को साध पुर्व रैकर अबादि खेतको आलि र गुरे खोल्साको
लको जरुवा ढुंगो साधजु ह किल दखिण हाल ६२ सालका सदा साधलाग्याको बिर्ता भि
को बिर्ता खेतको आली र खोल्साको डिल साधलो ह किल पश्चिम रैकर अबादि खेतको
ली र हाल ६२ सालका सदा साधलागेको बिर्ता खेतको आलीबीचको जरुवा
को साधलो ह किल उतर रैकर बारिको जरुवा पानि धारा साधलो ह किल दके निज मुखिया पाहि ति न
खोला बारी खेत ।३ नस्का साध पुर्व गुहे खोल्सो नेरा ठुलो जरुवा ढुंगो को साधलो ह किल दखिण
कर अबादि खेतको आलीर खोल्साको डीलको जरुवा ढुंगो साधलो ह किल पश्चिम पनि रै
अबादि खेतको आली पनि को जरुवा ढुंगो को साधलो ह किल उतर ठुलो खोलाको डिलको जरु
वा ढुंगो को साधलो ह किल दके नीज मुखिया पाहि तिनगौडे खोला खेत ।१।१० नस्को साध पुर्व ठुलो
खोलाको डिलको जरुवा ठुलो ढुंगो को साधलो ह किल दखिण खोला छेउको ठुलो जरुवा ढुं
को साधलो ह किल पश्चिम ठाडोबाटो नेरा आलिको जरुवा ढुंगो को साधलो ह किल उतर [illegible]
को का [illegible] को जरुवा ढुंगो साधलो ह किल दके निज मुखिया पाहि फलामति खेत ।२।५ नस्को सा
पुर्व रैकर अबादि खेतको आली साधलो ह किल दखिण फलाम [illegible] खोल्साको डीलको जरुवा ढुं
गोको साधलो ह किल पश्चिम रैकर अबादि खेत को आलीको जरुवा ढुंगो को साधलो ह किल
उतर पनि रैकर अबादि खेतको आली को जरुवा बीचे ढुंगोको साधलो ह किल दके निज [illegible]
ओट पाहि [illegible] कार्किको बारी [illegible] खेत ।२।५ नस्को साध पुर्व रैकर बारिको कान्लोको डिल साध
ह किल दखिण पनि रैकर बारि बारिको कान्लोका [illegible] साधलो ह किल पश्चिम पनि रैकर बारि
कान्लोका जरुवा ढुंगो को साधलो ह किल उतर ठुलो खोलाको डील साध लो ह किल दके मु
अम्बार्सि कार्कि पाहि जैकपानि खेत ।१ नस्को साध [illegible] साधलो ह किल दखिण
[illegible] बाटो पनि रैकर बारिको डिल [illegible] म रैकर अबादि
तको आली को जरुवा ढुंगो को साध [illegible] ढुंगाको
ल दके निज मुखिया पाहि जैकपानि खेत ।१ [illegible] साधलो
[illegible] खेतको आली साध [illegible] साधलो

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

नेर्सो बाटो पनि रैकर बारि को डिलका जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल पश्चिम रैकर अवादि खे
तको आली को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल उत्तर रैकर बारि को जरुवा ढुंगो को साधलो
हकिल दफे निज कुशिया पाद्यौके पानि खेत ।१७ नेस्का साध पुर्व हाल ६२ सालको सद्दा साधलागेको नि
धिमिन्या को बीर्ता खेत को आली साधलोहकिल दक्षिण रैकर बारि को कान्लो साधलोहकिल पश्चि
म रैकर बारि को डील को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल उत्तर हाल ६२ सालका सद्दा साधलागेको निनधी
को बिर्ता को आलि साधलोहकिल दफे निज कुशिया पाद्यौके पानि खेत ।१।५ नेस्का साध पुर्व रैकर पाखो को
ल को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दक्षिण रैकर पाखो को ठुलो चेपटे ढुंगो को साधलोहकिल पश्चि
म पनि रैकर पाखो को डिल साधलोहकिल उत्तर पनि रैकर पाखो को डिल को जरुवा ढुंगो को सा
धलोहकिल दफे निज कुशिया पाद्यौके पानि खेत ।५।१० नेस्का साध पुर्व रैकर बारि बाटो को
डिल साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर बारि को कान्लो साधलोहकिल पश्चिम रैकर पाखो
बारि को डिल साधलोहकिल उत्तर पनि रैकर पाखो बारि डील को जरुवा ढुंगो को साधलो
हकिल दफे निज कुशिया पाद्यौके पानि खेत ।१।१० नेस्का साध पुर्व रैकर पाखो बारि को डि
ल साधलोहकिल दक्षिण रैकर अवादि खेत को आली को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल प
श्चिम रैकर बाँसे डाँडो डिल को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल उत्तर रैकर पाखो को कान्लो
को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दफे नीज कुशिया पाद्यौके पानि ।८ नेस्का साध पुर्व रैक
र अवादि खेत को आधि को जरुवा ढुंगो साधलोहकिल दक्षिण रैकर पाखो को डिल साधलो
हकिल पश्चिम ठाडो खोल्सा को डिल साधलोहकिल उत्तर पनि सो खोल्सा को डिल को जरुवा
ढुंगो को साधलोहकिल दफे निज कुशिया पाद्यौके पानि खेत ।१।५ नेस्का साध पुर्व रैकर अ
वादि खेत को आली को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि खेत को
आली मानि को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल पश्चिम पधेरा खोल्सा को डिल साधलोह
किल उत्तर पनि सो खोल्सा को डील साधलोहकिल दफे नीज कुशिया पाद्यौके पानि खेत
।२।१० नेस्का साध पुर्व रैकर बारि को डिल साधलोहकिल दक्षिण रैकर पाखो बारि डील
साधलोहकिल पश्चिम पधेरे खोल्सा डिल साधलोहकिल उत्तर हाल ६२ सालका सद्दा सा
धलागेको निनधी धिमिन्या को बिर्ता को आलि साधलोहकिल दफे नीज कुशिया पाद्यौके पानि खे
त ।१।१० नेस्का साध पुर्व ठाडो खोल्सी को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दक्षिण पनि सो खो
ल्सा को डिल को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल पश्चिम रैकर बारि को कान्लो को जरुवा ढुंगो
को साधलोहकिल उत्तर नेर्सो ... माथि को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दफे कु
शिया पाद्यौके पानि खेत ।१।२ नेस्का साध पुर्व खोल्सो को डिल साधलोह

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

त।१।१० तस्का साध पुर्व ठाडो षोल्सी को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल दक्षिण पनि सोषे
ल्सा कोडिल को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल पश्चिम रेकर बारि को कान्हा को जरुवा ढुं
गो का साध लोहकिल उत्तर तेर्सो बाटो माथि को जरुवा ढुंगो को साध लोह किल दफे छोबया
सिंह्वीर घर्त्यान पट्टि कलसे षेत।।१३ तस्का साध पुर्व षोल्सो कोडिल साध लोहकिल
दक्षिण रेकर अबादि षेत को आलि साध लोहकिल पश्चिम रेकर अबादि षेत को आली
षोल्सा कोडील साध लोहकिल उतर पनि षोल्सा कोडिल को जरुवा ढुंगो को साध लोहकि
ल दे ६ नीज भुषिया पट्टि कलसे षेत।।६ तस्का साध पुर्व षोल्सा कोडील को जरुवा ढुं
गो साध लोहकिल दक्षिण पनि सो षोल सा कोडिल को जरुवा ढुंगो को साध लोहकी
पश्चिम अर्को षोल्सा को डील को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल उतर पनि सो षोल्सा को
डील साध लोहकिल दफे नीज भुषिया पट्टि आघे षेत।१।१५ तस्का साध पुर्व तेर्सो बाटो मा
थि षोल्सा साध लोहकिल दक्षिण रेकर पाषो कोडील साध लोहकिल पश्चिम अर्को षोल्से
पधेरे कोडिल को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल उतर तेर्सो बाटो माथि सो षोल्सा कोडि
ल को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल दफे निज भुषिया पट्टि पेरे षेत।१।५ तस्का साध पुर्व
रेकर पाषो डिल साध लोहकिल दक्षिण ठाडो बाटो नेर को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल
पश्चिम रेकर पेरे पाषो कोडिल को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल उतर पनि रेकर पाषो को
डील साध लोहकिल दफे भुषिया हस्तवीर थापा पट्टि सिमले षेत।२ तस्का साध पुर्व रेकर
पाषो डील साध लोहकिल दक्षिण रेकर बारि को कान्हो साध लोहकिल पश्चिम रेकर अ
बादि षेत को आलि साध लोहकिल उतर रेकर बारि को डिल साध लोहकिल दफे नीज भु
षिया पट्टि सिमले षेत।। तस्को साध पुर्व रेकर बारि कोडिल साध लोहकिल दक्षिण
पनि रेकर बारि कोडिल साध लोहकिल पश्चिम रेकर पाषो पधेरो कोडील साध लोहकिल
उतर निघुरे षोला को डील को जरुवा ढुंगो को साध लोहकील दफे निज भुषिया पट्टि
डेषेत।।८ तस्का साध पुर्व रेकर अबादि षेत को आलि साध लोहकिल दक्षिण पनि रे
कर अबादि षेत को आलि साध लोहकिल पश्चिम रेकर कवासे बारि डिल को जरुवा ढुंगो का सा
ध लोहकिल उत्तर पनि सो कवासे बारि कोडिल को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल दफे नी
ज भुषिया पट्टि मासचारि को ५ छा षेत।१।१० तस्का साध पुर्व रेकर अबादि षेत को आलि
साध लोहकि दक्षिण पनि रेकर अबादि षेत को आली को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल
श्चिम रेकर बारि डी[illegible] को जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल उतर रेकर अबादि षेत को आलि
जरुवा ढुंगो को [illegible] कील दफे नीज भुषिया पट्टि ठाडा षेत को ५ छार षेत।१।८ तस्का

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि षेतको आली को जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल प
श्चिम रैकर बारि डील को जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल उत्तर रैकर अवादि षेतको आलिको
जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल दफे नीज मुषिया पाहि डाडा षेतको ७ छार षेत ।।१८ तस्को
साध पुर्व रैकर अवादि षेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि षेतको आलि
कोजरुवा ढुंगो साधलोहकिल पश्चिम पनि रैकर अवादि षेतको आली को जरुवा ढुंगो को
साधलोहकिल उत्तर रैकर बारिको कान्हा को जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल दफे नीज मुषि
या पाहि सिमले षेत ।।८ तस्को साध पुर्व रैकर बारिको कान्हो साधलोहकिल दक्षिण प
रैकर बारिं को कान्हा को डिल साधलोहकिल पश्चिम षोल्सा को डील साधलोहकिल उत्त
पनि षोल्सा को डिलको जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दफे निज मुषिया पाहि पछे रावारी षेत
।।१५ तस्का साध पुर्व रैकर बारिको कान्हो साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर पाषाको डि
लको जरुवा ढुंगा को साधलोहकिल पश्चिम ठाडा षोल्सा को डिल को जरुवा ढुंगो को साधलो
हकिल उत्तर पनि सो षोल्सा को डिल को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दफे नीज मुषिया पाहि
म्याग्रि खोरे षेत ।।८ तस्का साध पुर्व रैकर अवादि षेतको आली को जरुवा ढुंगो को सा
धलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि षेत को आलि को साधलोहकिल पश्चिम पनि
रैकर षेतको आलि को जरुवा ढुंगो साधलोहकिल उत्तर पनि रैकर षेतको आलि साध
लोहकिल दफे नीज मुषिया पाहि ग्वारि षेत ।।१ तस्को साध पुर्व रैकर षेत को आली सा
धलोहकिल दक्षिण रैकर पाषो को डिल साधलोहकिल पश्चिम पनि रैकर पाषोको डील
को जरुवा ढुंगा साधलोहकिल उत्तर रैकर पाषो को डील को जरुवा ढुंगो को साधलोह
किल दफे मुषिया सनुवाग्र मुषिया रनसिं महन जोग्रि हरु पाहि पुआले षेत ।।१० तस्को
साध पुर्व रैकर अवादि षेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि षेतको
आली पनि जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल पश्चिम पनि रैकर अवादि षेतको आलिको ज
रुवा ढुंगो को साधलोहकिल उत्तर सिमले षेतको कुलाको डिल साधलोहकिल दफे नी
ज मुषिया हरु पाहि सिमले ।।७ तस्का साध पुर्व रैकर अवादि षेतको ठुलो आलीको ज
रुवा ढुंगो को साधलो हकिल दक्षिण पनि रैकर षेतको ठुलो आलीको जरुवा ढुंगोको
साधलोहकिल पश्चिम रैकर षेतको ठुलो आलीको साधलोहकिल उत्तर पनि [illegible] षेत
आलिको जरुवा [illegible] साधलोहकिल [illegible] उत
।।१।१५ तस्का साध [illegible] सा

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

साधलोहकिल पश्चिम रैकर खेतको ठुलो आलीको साध लोहकिल उतर पनि रैकर खेत
आलिको जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल ४ को नीजकुषियापट्टि मकै बारी विर्ता खेत
।१।१५ तस्का साधपुर्व रैकर बारि को कान्हो को साधलोहकिल दक्षिण तेसै बारी पनि कान्हो साध
लोहकिल पश्चिम रैकर पाखो डीलसाधलोहकिल उतर पनि रैकर पाखो कोडिल साध लोहकिल
दफे नीजकुषिया हरुपट्टि कोलेबोटे खेत ।।१९ तस्को साध पुर्व रैकर बारि को कान्हो साधलोहकिल
दक्षिण पनि रैकर बारि का कान्हो को जरुवा ढुंगो साधलोहकिल पश्चिम पनि रैकर बारि को चेप
टे जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल उतर ठुलो ढुंगो अगाडि डीलको जरुवा ढुंगोका साधलोहकिल
दफे नीजकुषिया हरुपट्टि सिमले खरखोला खेत ।।१८ तस्कोसाध पुर्व रैकर अवादि खेतको आ
लीसाधलोहकिल दक्षिण हाल १२ सालका सद्दा साधलागको नीज धिमिस्याका विर्ता अवादि
खेतको आलि साधलोहकिल पश्चिम पनि हाल ६२ सालका सद्दा साध लाग्याको निज धिमिस्या
काविर्ता अवादि खेतको आली साध लोहकिल उतर रैकर अवादि खेतको आलिको जरुवा ढुं
गोका साधलोहकिल दफे नीजकुषियाहरु पट्टि सिमखेत ।।४ तस्कोसाध पुर्व रैकर अवादि
खेतको आलिको जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि खेतको आली साधलो
हकिल पश्चिम पनि रैकर अवादि खेतको आली का जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल उतर पनि रैकर
अवादि खेतको आलीसाधलोहकिल दफे नीजकुषियाहरुपट्टि सिमल्याको सिह्रान खेत ।१५ त
स्कोसाध पुर्व रैकर अवादि खेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि खेतको आ
लीसाधलोहकिल पश्चिम रैकर पाखो कोडिलको जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल उतर हाल ६२
सालका सद्दा साधलागेको निज धिमिस्या को विर्ता खेतको आली साधलोहकिल दफे निजकु
षियाहरु पट्टि सिमल्याको सिह्रान खेत ।१।१२ तस्का साधपुर्व रैकर अवादि खेतको आली सा
धलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि खेतको आलीको जरुवा ढुंगो को साध लोहकिल पश्चि
म पनि रैकर अवादि खेतको आलि साधलोहकिल उतर पनि रैकर अवादि खेतको आली साध
लोहकिल दफे नीजकुषियाहरु पट्टि सिमसिह्रान खेत ।१।१३ तस्का साधपुर्व रैकर पाखो डांडे
कोजरुवा ढुंगो कोसाधलोहकिल दक्षिण रैकर अवादि खेतको आली साधलोहकिल पश्चिम
पनि रैकर अवादि खेतको आली साधलोहकिल उतर रैकर पाखोडांडो को जरुवा ढुंगो साधलोहकि
ल दफे निजकुषियाहरुपट्टि सिमल्याको सिह्रान खेत ।१।५ तस्का साधपुर्व रैकर अवादि खेत
को आलि साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर अवादि खेतको आलीको जरुवा ढुंगो को सा
लोहकिल पश्चिम सिमले खोल्सा कोडिल साधलोह[illegible] उतर पनि साध खोल्सा डीलको [illegible]
वा ढुंगोको साधलोहकिल दफे नीजकुषियाहरुपट्टि सिमले सिह्रान खेत ।।१ तस्को साध प

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

को आलि सा धलोहकिल दक्षिणपनि रैकर अबादि खेतको आली कोजरूवा ढुंगोको साध
लोहकिल पश्चिम सिमले खोल्सा को डिल साधलोहकिल उतरपनि सो खोल्साडीलकाजरू
वाढुंगोको सा धलोहकिल देफनीजमुखिया हरूपाहि सिमले सिहुन खेत।१७ तस्को साधपूर्व
रैकर पाखो डीलको जरूवाढुंगोको सा धलोहकिल दक्षिण पनि रैकर पाखोडीलको जरूवाढुं
गोको सा धलोहकिल पश्चिम रैकर बारिको डिल सा धलोहकिल उतर रैकर अबादि खेतको
आलि साधलोहकिल देफ नीज मुखिया हरू पाहि सिमलेको सिहुन खेत।१० तस्को साध
पूर्व रैकर बारिको डिल सा धलोहकिल दक्षिण सिमले खोल्सा कोडिलको जरूवा ढुंगो को सा
धलोहकिल पश्चिम पनि सो खोल्साकोडील कोजरूवा ढुंगोको सा धलोहकिल उत्तर रैकर
बारिको डिल सा धलोहकिल देफ नीजमुखिया हरूपाहि पञ्चेन्याको सिहुन खेत।१८ तस्को सा
धपूर्व रैकर बारिकोडिल साधलोहकिल दक्षिणपनि रैकर बारिको कान्लाकोजरूवा ढुंगोको
सा धलोहकिल पश्चिम पनि रैकर बारिको डील जरूवा ढुंगो को साधलोहकिलउतर पनि
रैकर बारिकोडील कोजरूवा ढुंगो को साधलोहकिल देफ नीजमुखिया पाहि पञ्चेन्याखेत
।१११ तस्का साधपूर्व रैकर पाखो कोडिल सा धलोहकिल दक्षिण ठाडो बाटो नेरा साधलोह
किल पश्चिम रैकर बारिको डीलसा धलोहकिल उतर रैकर बारिको डिलसा धलोहकिल देफ
निजमुखियाहरू पाहि पञ्चेन्याको सिहुन खेत।२ तस्को साध पूर्व रैकर अबाद खेत को डुलो आ
ली भनि सा धलोहकिल दक्षिण कुलाअगाडि साधलोहकिल पश्चिम रैकर बारिकोडिल को ज
रूवाढुंगो सा धलोहकिल उतर पनि रैकर बारिको डिल कोजरूवा ढुंगो को साधलोहकिल देफनी
ज मुखिया हरूपाहि सिमलेको सिहुन खेत।१ तस्को सा धपूर्व रैकर बारिकोडिल सा धलोहकि
ल दक्षिण रैकर बारि कोजरूवा ढुंगो सा धलोहकिल पश्चिम ठाडो बाटो भनि सा धलोहकिल उत
पनि सो बाटो नेरा गडुवा गुच्चे ढुंगो को साधलोहकिल देफ नीजमुखिया हरूपाहि सिमल्या सिह
खेत।१८ तस्को साध पूर्व साल ६२ साल का सहा साधलागेको निज धामिन्याको बितो खेत को
आलि साधलोहकिल दक्षिण रैकर अबादि खेतको आली को जरूवा ढुंगो को साधलोहकिल
पश्चिम पनि रैकर अबादि खेत आलि कोजरूवा ढुंगोको साधलोहकिल उत्तर पनि रैकर अ
बादि खेत को आलिको जरूवा ढुंगो को साधलोहकिल देफ चिलाउन्या पाखो खेत।[illegible] तस्को साध
पूर्व सो खेत को प्रष्ठार रैकर पाखो सा धलोहकिल दक्षिणपनि रैकर पाखो डील साधलोहकिल
पश्चिम पनि रैकर पाखो खोल्सा को जरूवा ढुंगो [illegible] साधलोहकिल उतर पनि रैकर बारिको डील सा
धलोहकिल देफ [illegible] मुखियाजी [illegible] पाहि सिहुन खेत
[illegible] खेत।[illegible] तस्को साध पूर्व रैकर बारि को डिल साधलोहकि [illegible] अबादि

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

धलो हकिल देफ जि छे विसंघु मोजे साजु काखेतम खे मुखिया मी ल्ला नखड का पदि निमुप्यां
सावारिखेत। ।१५ नस्का साध पुर्व रेकर वारि को डिल साधलो हकिल दक्षिण किपट् अवादि
खेतको आलि साधलोह किल पश्चिम ने मुप्याखो ल्ला को डिल सा धलो हकिल उतर पनि सोखे
ल्लाको डिलरी रेकर अवादि खेतको आली साधलो हकिल देफ मुखिया नरकुल घोड नधी पदि
निमुप्या खो ल्ला खेत। ।७ नस्को साध पुर्व निमुप्या खो ल्ला को डिल साधलो हकिल दक्षिण रेकर
वारि को डिल साधलो हकिल पश्चिम निमुप्या खो ल्ला को डिल साल ६२ सालका सद्दा साधल
ग्याको नीजधि मिन्या को बिर्ता खेतको आली साधलो हकिल उतर पनि सोखे ल्ला को नरुवा
ढुंगो को साधलो हकिल देफ नीज मुखिया पदि बाडि स्वागे खेत।७ नस्को साध पुर्व सो खेतको क
लामनिको जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल दक्षिण रेकर पाखो डिल साधलो हकिल पश्चि
मपनि रेकर पाखो को डिल को नरुवा ढुंगो को साधलो हकिल उतर पनि रेकर पाखो को ल्ल सा
धलो हकिल देफ निज मुखिया पदि गाउ स्वाग खेत। ।१० नस्का साध पुर्व सो खेत को कुनाको
डीलको जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल दक्षिण ओर्या बोट खो ल्ला को डिल साधलो हकिल
पश्चिम साल ६२ सालका सद्दा साधलागेको नीज धिमिन्या को बिर्ता को आलि साधलो हकि
ल उतर पनि साल ६२ सालका सद्दा साधलागया को नीज धिमिन्या को बिर्ता खेतको आलिको
साधलो हकिल देफ नीज मुखिया पदि सिम लेको सिङ्गान खेत। ६ नस्का साध पुर्व रेकर वारि से
डीलको जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल दक्षिण रेकर पाखो डिलको जरुवा ढुंगो साधलो ह
कोल पश्चिम कुलामाथि डिल को जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल उतर पनि सो कुलो को डिल
को जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल देफ नीज मुखिया पदि काभ्रे साखासे ढकने खेत।१५ नस्को
साध पुर्व रेकर अवादि खेत रकिपट् अवादि खेतको आली साधलो हकिल दक्षिण पनि किप
ट् वारि को डिल साधलो हकिल पश्चिम रेकर वारि को डिल साधलो हकिल उतर किपट् अवा
दि खेतको आलि साधलो हकिल देफ नीज मुखिया पदि काभ्रे डाडो स्वागे खेत।२।१५ नस्को
साध पुर्व रेकर पाखो को डिलको जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल दक्षिण पनि रेकर वारि को डि
ल साधलो हकिल पश्चिम पनि रेकर वारि को डीलको जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल उतर रेक
र पाखो डिल साधलो हकिल देफ मुखिया माहवीर थडका पदि केदले।४।६ नस्को साध पुर्व रेक
र वारि को डिल साधलो हकिल दक्षिण पनि रेकर वारि को डिल साधलो हकिल पश्चिम तेसैं घाटा
पनि रेकर पाखो डीलको जरुवा ढुंगो को साधलो हकिल उतर पनि रेकर पाखो डील को जरुवा ढु
गो को साधलो हकिल देफ नीज मुखिया [illegible] नस्का साध पुर्व रेकर पाखो डि
साधलो हकिल दक्षिण पनि रेकर [illegible] ढुंगो को साधलो हकिल पश्चिम
[illegible]
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर पाखोको डिल कोजरुवा ढुंगो को साधलोहकिल पश्चिम
ढुलोखोलो डील कोजरुवा ढुंगो को साधलोहकिल उत्तर सो खेतका मुहानको रैकर बारि डि
ल साधलोहकिल देफे कुखिया सहकुल पाडे क्षेत्रि पहि कैदलो ३ तस्का साध पुर्व रैकर खोल्डा
को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर पाखो डिल साधलोहकिल पश्चिम पनि
रैकर पाखो डील साधलोहकिल उत्तर कुलबाटो मनि कोजरुवा ढुंगो को साधलोहकिल देफे कु
खिया माहावीर खड्का पहि कैदले। १४ तस्का साध पुर्व साल ६२ सालका मुहा साधलागेको नौज
खिमिरेको बिर्ता खेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण रैकर पाखा डील कोजरुवा ढुंगो को सा
धलोहकिल पश्चिम रैकर पाखो डील साधलोहकिल उत्तर साल ६२ सालका मुहा साधलागे
नौज खिमिर्याको बिर्ता खेत को आलि साधलोहकिल देफे नीन कुखिया पहि कैदले खेत। १।१४
स्का साध पुर्व कुलबाटो माथि रैकर पाखो को डिल कोजरुवा ढुंगोको साधलोहकिल दक्षिण
पनि सो बाटो माथि रैकर पाखो डील कोजरुवा ढुंगो साधलोहकिल पश्चिम रैकर बारि डील
साधलोहकिल उत्तर पनि रैकर बारि को डिल साधलोहकिल देफे कुखिया इन्दु थापा मगर पहि रेनिभ
पधेरा तनि खेत। १।१० तस्का साध पुर्व रैकर बारिको डिल साधलोहकिल दक्षिण पनि रैकर बारिको
डिल कोजरुवा ढुंगो को साधलोहकिल पश्चिम उत्तर पनि रैकर बारि को डील साधलोहकिल देफे
कुखिया नौज पहि घाटिकुको खेत। ४ तस्का साध पुर्व रैकर बारि डिल साधलोहकिल दक्षिण
खोल्डा डाडा डील साधलोहकिल पश्चिम उत्तर पनि रैकर पाखा को डिल साधलोहकिल देफे कु
खिया माहावीर खड्का पहि घाटिकुका सिहान खेत। १४ तस्का साध पुर्व सो खेत को मुहान रैक
र पाखो को डील साधलोहकिल दक्षिण रैकर पाखो रकिपट् बारि को साधलोहकिल पश्चिम पनि
किपट् बारि को डिल साधलोहकिल उत्तर किपट् पाखो साधलोहकिल देफे कुखिया [illegible]
रमगर पहि कैदले। ३।१५ तस्का साध पुर्व किपट् अबादि खेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण
[illegible]को डील साधलोहकिल पश्चिम रैकर पाखो डिल साधलोहकिल उत्तर किपट् अबादि
खेतको आली साधलोहकिल देफे नीम कुखिया पहि कैदले। २।५ तस्का साध पुर्व कुलो माथि
किपट् अबादि खेतको आलि कोजरुवा ढुंगो साध लोहकिल दक्षिण कुलो माथि किपट् अबादि
खेतको आलि साधलोहकिल पश्चिम उत्तर पनि किपट् अबादि खेतको आली साधलोहकिल देफे
कुखिया नौनम पहि धा[illegible]पानि को पुछार खेत। १।१५ तस्का साध पुर्व बाटो मनि डिल को ज
रुवा ढुंगो साधलोहकिल दक्षिण रैकर बारि को डिल साधलोहकिल पश्चिम पनि रैकर बारि
डील साधलोहकिल उत्तर किपट् खेतको आली साधलोहकिल देफे निन कुखिया [illegible] आ
पानि पुछार खेत। १।१५ तस्का साध पुर्व रैकर बारि डिल साधलोहकिल दक्षिण रैकर बारि

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

[illegible]
ठुवाढुंगो साधलोहाकिल दक्षिण रेकर वारिको डिल साधलोहाकिल पश्चिम पनि रेका वारि
डील साधलोहाकिल उत्तर किपट खेतको आली साधलोहाकिल दफे निज कुशियारा पट्टि आ
पानिढुंग्या खेत ।७।५ नस्का साध पूर्व रेकर वारि डिल साधलोहाकिल दक्षिण रेकर वारि
डिल साधलोहाकिल पश्चिम किपट रेकर वारि डिल साधलोहाकिल उत्तर किपट खेतको आ
साधलोहाकिल दफे नीज कुशियार पट्टि पधेन्या मनि खेत ।१।५ नस्का साध पूर्व रेकर खेतको
को आलि साधलोहाकिल दक्षिण रेकर वारि डिल साधलोहाकिल पश्चिम ठाडेगाछिको डि
लको जरुवा ढुंगोको साधलोहाकिल उत्तरै रेकर पाखा डील साधलोहाकिल दफे निज कुशियार पट्टि
राम्ता खेत ।१।५ नस्का साध पूर्व कुलाअनिको चेपट जरुवा ढुंगोको साधलोहाकिल दक्षि
रेकर अवादि खेतको आली र साकुखोलाको डिल साधलोहाकिल पश्चिम पेरोको डील साध
लोहाकिल उत्तर रेकर पाखो डिल साधलोहाकिल दफे कुशियार बिरुके सरमगर पट्टि हंकुन्याखि
तुन खेत ।१।५ नस्का साध पूर्व किपट अवादि खेतको कुहान डिल साध लोहाकिल दक्षिण पा
किपट अवादि खेतको आली साधलोहाकिल पश्चिम बिजुवा देवताका थान नेरा का जरुवा ढु
गाको साधलोहाकिल उत्तर रेकर पाखोको ठुलो बाघे ढुंगोको साधलोहाकिल दफे कुशियार प
म्वालि धनि पट्टि खेतो बारि खेत ।२।८ नस्का साध पूर्व सिखेतको कुलो माथि रेकर पाखो डिल
साधलोहाकिल दक्षिण हंकुन्या खोलाको डिलको जरुवा ढुंगोको साध लोहाकिल पश्चि
रेकर पहरे पाखो डीलका जरुवा ढुंगोको साधलोहाकिल उत्तर रेकर पाखोको चेपटे जरुवा ढुं
को साधलोहाकिल दफे कुशियार [illegible] पट्टि राठावोटेसिहान खेत ।२।१० नस्का साध
[illegible] सालका सहा साध लागेको नीज घिमिर्या खेतको आलि साधलोहाकिल
क्षिण रिठेखोलाको डिल साधलोहाकिल पश्चिम रेकर वारि डील साधलोहाकिल उत्तर रेक
पाखो डीलको जरुवा ढुंगाको साधलोहाकिल दफे कुशियार रकु पाधा मगर पट्टि साकुखोला सं
धेखेत ।३ नस्का साध पूर्व पेराको डील साधलोहाकिल दक्षिण रेकर वारि डिल साधलो
किल पश्चिम पनि रेकर पाखो साधलोहाकिल उत्तर ठुलो चेपटे ढुंगोको साधलोहाकिल द
निज कुशियार पट्टि रान्माटे खेत ।१ नस्का साध पूर्व रेकर पाखो डिल साधलोहाकिल दक्षि
रिठेखोलाको डील साधलोहाकिल पश्चिम हाल ४२ सालका सहा साध लागेको नीज घि
र्याको बिर्ता खेतको आली साधलोहा [illegible] साधलोहाकिल नीज
घिम्याको बीर्ताको आली रेकर [illegible]
पाखो पछार खेत ।२ नस्का [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

पानि थडार खेत ।२ तस्को साँध पुर्व पैरो कोडिल कत साँध लोहकिल दक्षिण किपट खेतको
डीसाँध लोहकिल पश्चिम पनि सोकिपट खेतको आलि साँध लोहकिल उत्तर पैरो को डील साँध
लोहकिल देफ ध्रुखिया थमासि थापाइ बोबोर फेडि खेत ।५ तस्को साँध पुर्व रेका बाटि डील साँध
लोहकिल दक्षिण रेका पाखो डील साँध लोहकिल पश्चिम भीर्को डील नरु वा ढुंगो को साँध
लोहकिल उत्तर पनि भीर्को डील नरु वा ढुंगो को साँध लोहकिल देफ ध्रुखिया नह फलानाना भगा पी
सिमले खेत ।२ तस्को साँध पुर्व रेका पाखो डील साँध लोहकिल दक्षिण सो खेतको फला पनि
सो खोलाको डिल साँध लोहकिल पश्चिम पनि सो खोलाको डील साँध लोहकिल उत्तर कांखाको
साँध लोहकिल देफ नीज ध्रुखिया पदि सिमले खेत ।।४ तस्को साँध पुर्व सिमले खोलाको डील
साँध लोहकिल दक्षिण ठुलो ढुंगो अगाडि थीविलाल पाध्या भट राइ को बिर्ता खेतको आलि को
नरु पा ढुंगो को साँध लोहकिल पश्चिम पनि नीज भट राई को बिर्ता खेतको आली साँध लोहकि
ल उत्तर फला मनि आली साँध लोहकिल देफ नीज ध्रुखिया पदि सिमले खेत ।२ तस्को साँध पु
रेका पाखो डील साँध लोहकिल दक्षिण सिमले खोला डिल साँध लोहकिल पश्चिम पनि सो खो
ला डिल साँध लोहकिल उत्तर पनि सो खोलाको डिल साँध लोहकिल देफ नीज ध्रुखिया पदि सि
मले खेत ।।१० तस्को साँध पुर्व सिमले खोला डिल साँध लोहकिल दक्षिण पनि सो खोलाको
डिलको नरु पा ढुंगो को साँध लोहकिल पश्चिम रेका पाखो को डिल साँध लोहकिल उत्तर
पनि रेका पाखो डीलको नरु पा ढुंगो को साँध लोहकिल देफ नीज ध्रुखिया पदि सिमले खे
।४ तस्को साँध पुर्व सिमले खोलाको डील साँध लोहकिल दक्षिण पनि सो खोलाको डील साँ
ध लोहकिल पश्चिम रेका पाखो डांडा डिल साँध लोहकिल उत्तर रेका बाटि डिल साँध लोह
किल देफ नीज ध्रुखिया पदि सिमले खेत ।१५ तस्को साँध पुर्व सिमले खोला डिल सो खेतको
साँध लोहकिल दक्षिण पश्चिम रेका पाखो डिल साँध लोहकिल उत्तर फला मा खिडि
को नरु वा ढुंगो को साँध लोहकिल देफ नीज ध्रुखिया पदि सिमले खेत ।।५ तस्को साँध पुर्व
रेका पाखो डील को नरु वा ढुंगो साँध लोहकिल दक्षिण भीर्कोदि लको नरु वा ढुंगो को साँध लो
हकिल पश्चिम पनि भीर्को डिल साँध लोहकिल उत्तर रेका पाखो डील साँध लोहकिल देफ नी
ज ध्रुखिया पदि सिमले खेत ।३।५ तस्को साँध पुर्व दक्षिण रेका पाखो डील साँध लोहकिल
पश्चिम पनि रेका पाखो डांडो डिल साँध लोहकिल उत्तर सो खोला डील को बेपटे नरु वा ढुंगो को साँध
लोहकिल देफ नीज ध्रुखिया पदि सिमले म [illegible] खेत ।२ तस्को साँध पुर्व [illegible]
सोमाथि रेका पाखो डिल साँध लोहकिल दक्षिण [illegible] पाखो डील साँध लोहकि
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

पश्चिम पनि रेकर पाखो डाँडो डिल साध लोहाकिल उत्तर खोल्सा डिल को बेपटे नभना ढुंगो को सा
ध लोहाकिल देफ नीज मुखिया पहिलसिंमले मलेदेव थानेखेत ।२ तस्का साध पुर्व सा[illegible]को
लो माथि रेकर वाँको डिल साध लोहाकिल दक्षिण नेर्साबाटो मनि बाफो डील साध लोहाकिल पश्चि
म गुँखोल्सा को डिल साध लोहाकिल उत्तर फाँको डिल को नकबा बेपटे ढुंगो साध लोहाकिल देफ
निज मुखिया पहिलसिंमले खेत ।४ तस्का साध पुर्व नेर्सा बाटो मनि डिल साध लोहाकिल दक्षि
ण रेका बारि डिल को नकबा ढुंगो को साध लोहाकिल पश्चिम पनि रेका बारि डिल को साध लोहाकि
ल उत्तर पनि रेका बारि डिल साध लोहाकिल देफ मुखिया स्याके सापो डपहि रेकर उपक्षो अर्वं
खेत ।५ तस्का साध पुर्व रेकर बारि को डिल साध लोहाकिल दक्षिण नेर्सा बाटा मनि रेका पाखो डि
ल साध लोहाकिल पश्चिम रेका बारि स्वारो को डील साध लोहाकिल उत्तर रेकर बारि डिल को नकबा
ढुंगो को साध लोहाकिल देफ नीज मुखिया पहि डपक्षो अर्वले खेत ।७ तस्का साध पुर्व नेर्सा बा
टा मनि डिल साध लोहाकिल दक्षिण पनि सो बाटा मनि डील साध लोहाकिल पश्चिम पनि सो बा
टा मनि अर्वले खोल्सा को डिल साध लोहाकिल उत्तर पनि सो खोल्सा को डील को नकबा ढुंगो
को साध लोहाकिल [illegible] मुखिया पहि डपक्षो अर्वले खेत ।१८ तस्को साध पुर्व खोल्सा को डील साध
लोहाकिल दक्षिण पश्चिम रेका पाखो डिल साध लोहाकिल उत्तर अर्वले खोल्सा को डिल को नकबा
ढुंगो को साध लोहाकिल देफ नीज मुखिया पहि रेकर अर्वले खेत ।१ तस्को साध पुर्व रेकर बारि डि
ल साध लोहाकिल दक्षिण रेकर अवादि खेत को आली साध लोहाकिल पश्चिम पनि रेकर अवा
दि खेत को आलि साध लोहाकिल उत्तर पनि रेका अवादि खेत को आलि साध लोहाकिल देफ नीज
मुखिया पहि रेका भंज्याङ कोट खेत ।१ तस्को साध पुर्व अर्वले खोल्सा को डिल को नकबा ढुं
गो को साध लोहाकिल दक्षिण पनि अर्वले खोल्सा को डिल नकबा ढुंगो को साध लोहाकिल पश्चिम
रेकर बाटो डील साध लोहाकिल उत्तर नेर्सा बाटो माथि रेकर पाखो डील को नकबा ढुंगो को साध
लोहाकिल देफ निज मुखिया पहि रेका भंज्याङ साना खेत को [illegible] ।२ तस्को साध पुर्व रेकर पाखो
को डुलो नकबा ढुंगो को साध लोहाकिल दक्षिण फलाट खोल्सा डिल को डुलो नकबा ढुंगो को
साध लोहाकिल पश्चिम नेर्सा बाटो मनि सो खोल्सा को डिल साध लोहाकिल उत्तर पनि सो बाटो
माथि रेका पाखो डील साध लोहाकिल देफ मुखिया सं घरी[illegible] [illegible] पहि रेका
लो[illegible] खेत ।३ तस्का साध पुर्व नेर्सा [illegible] अवादि खेत को आली साध लोहाकिल दक्षिण
मनि सो बाटो नेर्सा रेका अवादि खेत को आली सा[illegible] [illegible] पश्चिम रेकर अवादि खेत को आ
लि को नकबा ढुंगो को साध लोहाकिल उत्तर [illegible] अवादि खेत को आलि को नकबा ढुं
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

बीच्यासि खेत।७ नस्का साध पूर्व नैसीं बाटो नेरौंका अबादि खेतको आली साध लोहकिल दक्षि
पनि सो बाटो नेरौंका अबादि खेतको आली साध लोहकिल पश्चिम रैका अबादि खेतको आ
लिको नरूवा बाधे ढुंगो को साध लोहकिल उत्तर रैका अबादी खेतको आलिको नरूवा ढुंगो
को साध लोहकिल देफ नीज डोषियाहरू पाद्दि देउराली ब्यासि रैका खेत।१।८ नस्का साध पू
र्व साल ६२ सालका सद्दा साध लोग को निज धनिम्या को बिर्ता खेतको आली साध लोहकिल
दक्षिण रैका अबादि खेतको आलि साध लोहकिल पश्चिम रैका अबादि खेतको आली देउरा
ली खोलाको डिल साध लोहकिल उत्तर सो खोला डील साध लोहकिल देफ निज डोषियाहरू पा
देउराली ब्यासि रैका खेत।।५ नस्का साध पूर्व देउराली खोलाको डीलको नरूवा ठुलो ढुंगो सा
लोहकील दक्षिण फला नाथि रैका अबादि खेतको आली को नरूवा ढुंगो को साध लोहकि
पश्चिम पहराको ष्ठा फलामनि डील साध लोहकिल उत्तर सो खोलाको डाल को ठुलो नरूवा
ढुंगो साध लोहकिल देफ नीज डोषियाहरू पाद्दि रैका देउराली ब्यासि खेत।२।५ नस्का साध पूर्व
नैसीं बाटो मनि ठुलो ढुंगो अघाडि डील साध लोहकिल दक्षिण साल ६२ सालका सद्दा साध
लोग को नीज धनिम्या को बिर्ता खेतको आली साध लोहकिल पश्चिम पनि साल ६२ सालका
सद्दा साध लागपाको नीजां धनिम्या को बीर्ता खेतको आली को ठुलो नरूवा ढुंगो को साध लो
हकिल उत्तर देउराली खोला डिलको रसने नरूवा ढुंगो को साध लोहकिल देफ नीज डोषियां
हरू पाद्दि रैका देउराली ब्यासि खेत।।७५ नस्का साध पूर्व नैसीं बाटो मनि रैका अबादि खेत
को आली साध लोहकिल दक्षिण बाटो नेरौं रैका अबादि खेतको आली साध लोहकिल पश्चि
म पनि रैका अबादि खेतको आली साध लोहकिल उत्तर देउराली खोलाको डील साध लोह
किल देफ नीज डोषियाहरू पाद्दि रैका देउराली ब्यासि खेत।८ नस्का साध पूर्व देउराली खोले
डीलको ठुलो नरूवा बाधे ढुंगो को साध लोहकिल दक्षिण पश्चिम रैका अबादि खेतको आली
साध लोहकिल उत्तर सो खोलाको डिल को नरूवा बाधे ढुंगो को साध लोहकिल देफ निज डो
षियाहरू पाद्दि रैका देउराली सिम बिहुरेटो को सिहान खेत।।१५ नस्का साध पूर्व ठाडो बाटो नै
रौं रैका अबादि खेतको आली साध लोहकिल दक्षिण रैका पाखो डीलको नरूवा ढुंगो को
साध लोहकिल पश्चिम पनि रैका पाखो डिल साध लोहकिल उत्तर सो बाटो नेरौं रैका अबादि खे
तको आलि साध लोहकिल देफ नीज डोषियाहरू पाद्दि रैका देउराली सिमले सिम खेत।१।१९
नस्का साध पूर्व रैका अबादि खेतको आलिको नरूवा ढुंगो को साध लोहकिल दक्षिण रैका पाखि
डीलको नरूवा ढुंगो को साध [illegible] हकिल पश्चिम पनि रैका पाखि डील मनि साध लोहकिल उ
[illegible] पाद्दि [illegible] खेत।१।१० नस्का

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

काडिलको जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल पश्चिम पनि रेका वाटो डील मनि साधलोहकिल उ
रेकर अवादि षेतको आली साधलोहकिल दफे मुषियाहरू पाट्ट सामवोट षेत।८।१० तस्का
धपुर्व रेकर वाटो डील साधलोहकिल दक्षिण रेका पाषोडील साधलोहकिल पश्चिम ध्याले मा
काडिलको जरुवा ढुंगो कोसाधलोहकिल उतर रेका वाटो डील को जरुवा सुवेढुंगो को साधलोहकि
लदफे नी धै घिसघु मौजे तिलु मध्ये गोठगाउ कामिया सेर वहादुर कार्कि सोत्र पाट्ट उपसे
रा २ठाउ षेत।३।५ तस्को साधपुर्व रेकर वाटो काडिल साधलोहकिल दक्षिण पनि रेकर वाटो को डील
साधलोहकिल पश्चिम जरुवा वोवा को डिल साधलोहकिल उतर रेका अवादि षेतको आली साधलो
किल दफे गोठ पानि का मुषिया कलबल कार्कि पाट्ट आषेटा ढुलो षेत।६ मध्ये आषेटा षेत
।१।१० तस्का साधपुर्व रेकर वाटो को डील रेकर षेतको आलि साधलोहकिल दक्षिण रेका षेतको
आलि साधलोहकिल पश्चिम उतर पनि रेकर षेतको आलि साधलोहकिल दफे सो षेत।३ मध्ये
ढुलो षेत।१।१० तस्का साधपुर्व रेकर वाटो डिल रेका षेतको आली साधलोहकिल दक्षिण रेका षे
तको आली साधलोहकिल पश्चिम ने सेलावाटो साधलोहकिल उतर रेका षेतको आली साधलोह
किल दफे नौमि मुषिया पाट्ट सि मटार षेत।७ मध्ये।१।१५ तस्का साधपुर्व रेका षेतको आलीसा
धलोहकिल दक्षिण पश्चिम उतर पनि रेकर षेतको आलि साधलोहकिल दफे सो षेत।७ मध्ये षे
त।३।१० तस्को साधपुर्व दक्षिण पश्चिम उतर रेका षेतको आली साधलोहकिल दफे सो षेत।७ मध्ये
त।१।१५ तस्का साधपुर्व दक्षिण रेकर षेतको आली साधलोहकिल पश्चिम ने सेलावाटो को साध
लोहकिल उतर रेकर षेतको आलि साधलोहकिल दफे मुषिया वंसराज थापा मगर पाट्ट डुब्रा षेत
।४ मध्ये।२।६।३।३ तस्का साधपुर्व रेकर षेतको आली साधलोहकिल दक्षिण पश्चिम उतर पनि
रेकर षेतको आली साधलोहकिल मौजे मं पलो वाविला षर्क करं वोटे षेत।२।१० तस्का साधपुर्व
विसेश्वर पाध्या घिमिरयाको वीर्ता पाषो डील साधलोहकिल दक्षिण मुका जोर षोला को डील
सो षेतको मुहान साधलोहकिल पश्चिम रेकर अवादि षेतको आली साधलोहकिल उतर नी
जघिसेश्वरा को वीर्ता पाषो को नेसो वाटो मनि साधलोहकिल दफे नुकुवा षेत।२।५ तस्को साधपु
र्व कमामाधि रेकर अवादि षेत को आलि साधलोहकिल दक्षिण रेका अवादि षेतको आली
० साधलोहकील पश्चिम उतर पनि रेकर अवादि षेतको आली साधलोहकिल दफे नौ...
४ त्या मौजे फस्कु का षेत मध्ये सिगारे को सिहुन पुछार षेत भुरि।४ मध्ये को पुछार षेत।२।१
तस्को साधपुर्व रेका पाषोडील साधलोहकिल दक्षिण रेका अवादि षेतको आली साधलोह
किल पश्चिम काडो वाटो नेरा को जरुवा ढुंगो को साधलोहकिल उतर रेका पाषोडील साधलोहकि
गो साधलोहकिल दफे सिगारे को सिहान पुछार षेत।४ मध्ये को सिहान ...।१।१० तस्का ...

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

गो साधलोहकिल देफ सिंगारे कोसिद्दान पुछार षेत ।८म ॐ को सिद्दान षेत ।१।१० नस्को साध पूर्व
रेका अबादि षेतको आलीर रेका पाषो डील को गरूवा ढुंगोको साधलोहकिल दक्षिण पनि रेका
पाषो डील को गरूवा ढुंगो साधलोहकिल पश्चिम पनि रेका पाषो को डील पनि को गरूवा ढुंगो को
साधलोहकिल उतर रेका अबादि षेतको आलीर रेका पाषो डील को गरूवा ढुंगो को साधलो
किल देफ ठेट्ट्याली को पुछार षेत ।१।५ नस्को साध पूर्व रेका अबादि षेत को आली रेका पाषो
डील साधलोहकिल दक्षिण पश्चिम ठाट्ने षोल्सा को डीलको गरूवा ढुंगोको साधलोहकिल उ
तर रेका पाषो डील साधलोहकिल देफ कालन्या कोसिद्दा नषेत ।१ नस्को साध पूर्व रेका अबा
षेतको आलीर रेका पाषो डील को चेपटे गरूवा ढुंगो साधलोहकिल दक्षिण रेका पाषो को
डील साधलोहकिल पश्चिमः रेका अबादि षेतको आलीको गरूवा ढुंगोको साधलोहकिल
उतर रेका अबादि षेतको आली साधलोहकिल देफ चीलाउन्या कोसिद्दान षेत ।१।३ नस्को साध
पूर्व रेका अबादि षेतको काल्हो को ठुलो गरूवा ढुंगो को साधलोहकिल दक्षिण रेका वारि डील
गरूवा ढुंगो साधलोहकिल पश्चिम रेका पाषो डील को गरूवा ढुंगो को साधलोहकिल उतर म
डेबाटो नेरा रेका अबादि षेतको आलि साधलोहकिल देफ धर्मदार दुर्बिदाइ षेत ।२३।५ नस्को साध पू
र्व नेला बाटो पनि रेका अबादि षेत को आलि साधलोहकिल दक्षिण पनि रेका अबादि षेत को
आली साधलोहकिल पश्चिम पनि रेका अबादि षेत को आलीर वाफो डील साधलोहकिल उतर
पनि रेका अबादि षेतको आलि साधलोहकिल देफ पधुपाथे षेत ।२३ नस्का साध पूर्व क
लो पनि पधुपाथे षोल्सा को डील साधलोहकिल दक्षिण पनि सोषोल्सा को डील र रेका अ
बादि षेतको आली साधलोहकिल पश्चिम पनि रेका अबादि षेत को आली साधलोहकिल उतर
कुला पनि डील साधलोहकिल देफ पनि गाढमटे षेत ।४।१० नस्का साध पूर्व रेका वारि डील सा
लोहकिल दक्षिण पनि रेका वाफो डील साधलोहकिल पश्चिम उतर षोल्सा को डील साधलोहकि
ल देफ पनि गाढमटे षेत ।१।५ नस्का साध पूर्व रेका वाफो डील साधलोहकिल दक्षिण पश्चि
म गनापुना घघिभिन्या हरूको हाल १२ सालका मह्हा साध लागेको बीर्ता षेतको आली सा
लोहकिल उतर षोल्सा को डील साधलोहकिल देफ डाडो षेत ।१६।३ नस्का साध पूर्व ठाडो पा
नेरा डील साधलोहकिल दक्षिण पनि सो बाटो नेरा रेका अबादि षेतको आलि साधलोह
किल पश्चिम कुला पनि षोल्सा को डील साधलोहकिल उतर [illegible] डील साधलो
हकिल देफ थापडे षेत ।२४ म्ध्ये षेत ।१३ [illegible]
लोहकिल दक्षिण रेका पाषो डील [illegible]
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

उत्तर किपट रेका षेतको आलि साधलोहकिल देके सो षेत।२८ मध्ये षेत।२१ तस्को साध
पूर्व षाल्सा नेता डाल साधलोहकिल दक्षिण रेका षेतको आलि मनिडल साधलोहकिल
पश्चिम किपट अवादि षेतको आली साधलोहकिल उतर रेकर पाषाडाल साधलोहकिल देके
बिमिर षेत।२० मध्ये षेत।१८ तस्को साध पुर्व दक्षिण दुनिबोट षोल्साको डाल साधलोहकि
ल पश्चिम रेकर बाको डाल साधलोहकिल उतर लाल ६२ सालको सघ साधलागेको नीजघी
घार कोनिर्नी षेतको आली साधलोहकिल देके सो षेत।२० मध्ये षेत।३ तस्को साध पुर्व किप
ट षेतको आली साधलोहकिल दक्षिण रेका पाषाडालको जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल प
श्चिम उतर रेकर पाषाडाल साधलोहकिल देके सो षेत।२० मध्ये षेत।३ तस्को साध पुर्व ला
ल ६२ सालको सघा साधलागेको सिघिमिन्या को बिर्ता षेतको आली साधलोहकिल दक्षि
ण रेका षेतको कोल्सेको जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल पश्चिम रेकर लोहसे बारिको डिल
साधलोहकिल उतर लाल ६२ सालको सघा साध लाग्याको नीजाघिमि रेको बिर्ताषेतको आली
साधलोहकिल देके दुनिबोट षेत।१।१० तस्को साध पुर्व रेकर पाषाडील साधलोहकिल दक्षि
ण किपट षेतको आलिको जरुवा ढुंगो साधलोहकिल पश्चिम दुलो ढुंगो साधलोहकिल उतर रेक
र पाषाडालको जरुवा ढुंगो साधलोहकिल देके दुनिबोट षेत।१ मध्ये षेत।५।१० तस्को साध पु
र्व रेकर पाषाडिल साधलोहकिल दक्षिण रेकर पाषाडालको जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल प
श्चिम उतर रेकर पाषाडिल साधलोहकिल देके सो षेत।१ मध्ये षेत।१।१० तस्को साध पुर्व किपट षे
तको आली साधलोहकिल दक्षिण रेकर पाषाडिल साधलोहकिल पश्चिम रेकर पाषाडीलको जरु
वा ढुंगोको साधलोहकिल उतर रेकर अवादि षेतको आलिको जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल देके
स्यामुन्या षेत।१३ तस्को साध पुर्व रेकर अवादी षेतको आली साधलोहकिल दक्षिण कुलोले
रावाको साधलोहकिल पश्चिम रेकर पाषाडाल साधलोहकिल उतर किपट षेतको आलि सा
धलोहकिल देके षेत।६।१५ मध्ये रघले कोसिद्रा न षेत।१।१० तस्को साध पुर्व रेकर बाको साधलो
हकिल दक्षिण रेकर बाको डील को जरुवा ढुंगोको साधलोहकिल पश्चिम रेकर बाको साधलो
हकिल उतर दुलो ढुंगोको [illegible] ।५ मध्ये के तल्याको सिद्रा न षेत।८।१५ त
स्को साध पुर्व [illegible] रेकर लोहसे बारिको डीलको जरुवा ढुंगो
साधलोहकिल [illegible] ढुंगो साधलोहकिल उतर रेकर पाषा
डीलको जरुवा [illegible] तस्को साध पुर्व [illegible]
जरुवा ढुंगोको [illegible] ल साधलोहकिल पश्चिम दुलो ढुंगोको
[illegible] जरुवा ढुंगोको साधलोहकि [illegible]
साधलोहकिल उतर [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

साधनो हकिल उत्तर पेल्वा खोल्साको डिल को चेपटेनरुवा ढुंगो को साधनो हकिल देफे सा
खेत १५।१ मध्ये खेत ।८ तस्को साध पुर्व पेल्वा खोला को डील साधनो हकिल दक्षिण रैका
नो हस या डिल साध नो हकिल पश्चिम पनि रैकर पाखोडील को नरुवा ढुंगो साधनो हकि
ल उत्तर पनि रैका बाको साधनो हकिल देफे मोखेत ।१५।३ मध्ये खेत।११।३ तस्को साध पुर्व वेल्
खाला को डील साधनो हकिल दक्षिण रैकर बाको डिल साधनो हकिल पश्चिम रैका बाको डिल सा
धनो हकिल उत्तर आली को बुचे ढुंगो साधनो हकिल देफे डीहि डाडो खेत।१०।१५ तस्को साध
पुर्व माहादेउ खोला को डिल साधनो हकिल दक्षिण किपट खेत को आली साधनो हकिल प
श्चिम ठाडो बाटो को डिल को नरुवा ढुंगो को साधनो हकिल उत्तर आली को नरुवा ढुंगो का सा
धनो हकिल देफे बिमिल्या को कालो खेत।७ तस्को साध पुर्व बाको साधनो हकिल दक्षिण
तेर्सो बाटो को नरुवा ढुंगो को साधनो हकिल पश्चिम रैकर बाको साधनो हकिल उत्तर किपट खे
त को आलि साधनो हकिल देफे गुरुखे खेत।९।५ तस्को साध पुर्व तेर्सो बाटो मनि डिल साधनो ह
किल दक्षिण रैकर पाखो डील साधनो हकिल पश्चिम कुला को डिल को नरुवा ढुंगो को साध
नो हकिल उत्तर रैकर बाको साधनो हकिल देफे माउल्या खेत।१० तस्को साध पुर्व रैकर पाखो डी
ल साधनो हकिल दक्षिण रैका बाको डिल साधनो हकिल पश्चिम कुलो साधि को नरुवा ढुं
को साधनो हकिल उत्तर खोल्सा को डील बाको साधनो हकिल देफे ठाके वास खेत।२।८ तस्को
साध पुर्व रैकर बाको का डिल साधनो हकिल दक्षिण खोल्सा को नरुवा ढुंगो को साधनो हकि
पश्चिम पनि सो खोल्सा को डिल को नरुवा ढुंगो को साधनो हकिल उत्तर रैकर बाको डील
। नरुवा ढुंगो को साधनो हकिला ज[illegible] चिसं[illegible] मौजे मै धनी मुकाजोर खेत।१३ तस्को साध
पुर्व दक्षिण रैकर खेत को आलि साधनो हकिल पश्चिम कोसि को डाल को बाको साधनो ह
किल उत्तर मुकाजोर खोलां को डिल साधनो हकिल रकेवरदेउ धार खेत।१ तस्को साध पुर्व मु
काजोर को डिल साधनो हकिल दक्षिण पश्चिम निज रघुनाथ पाध्या को हाल ६२ सालका स
दा साधनामे को पीर्ता खेत को आलि साधनो हकिल उत्तर मुकाजोर खोला को डील साधनो
हकिल देफे तेहुमुरे।१।५ तस्को साध पुर्व दक्षिण पश्चिम उत्तर रैकर खेत को आली साधनो
हकिल देफे चालिस्या प्रकार खेत।१।१५ तस्को साध पुर्व मुकाजोर को डील साधनो हकिल दक्षि
ण पश्चिम हाल ६२ साल का [illegible] को बीजोर्घामिरे को खेत को आली साधनो हकिल
उत्तर मुकाजोर खोला को [illegible] हकिल देफे चालिस्या खेत।१।८ तस्को साध
पुर्व मुकाजोर खोला को [illegible] साधनो हकिल दक्षि[illegible] पश्चिम रैकर [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

पुर्व मुकाजोर षोलाको डील रैकर षेतका आली साधलो हकिल दक्षिणा पश्चिम रैकर अ
बादि षेतको आली साधलो हकिल उत्तर मुकाजोर षोलाको डिल साधलो हकिल दफे ग्रा
रा मुहान ।·१५ नस्को साध पुर्व कुलाको डिल साधलो हकिल दक्षिणा पश्चिम रनजो षोला
को डिल साधलो हकिल उत्तर रैकर षेतको आली साधलो हकिल दफे नानि थान ७ छारमा
हिको साध माथि आगुन बोट षेत।१५ मध्ये षेत ।१० नस्को साध पुर्व किपट षेतको आली सा
धलो हकिल दक्षिणा पश्चिम रैकर पाषो डील साधलो हकिल उत्तर रैकर षेतको आली साध
लो हकिल दफे सो षेत।१५ मध्ये ।·१५ नस्का साध पुर्व कुला माथि डिल साधलो हकिल दक्षिणा
रैकर पाषो डिल साधलो हकिल पश्चिम रैकर पाषो कुलोको डिल साधलो हकिल उत्तर पनि
कुला माथी डिल साधलो हकिल दफे मुकाजोर नानि थान षेत। ८ नस्को साध पुर्व मुकाजो
षोलाको डिल साधलो हकिल दक्षिणा हाल ६२ को सद्दा साध लागेको निज घिमिरेको बी
षेतको आली साधलो हकिल पश्चिम रैकर षेतको आली साधलो हकिल उत्तर मुकाजोर षो
लाको डील साधलो हकिल दफे नानि थान षेत ।१। नस्को साध पुर्व दक्षिणा हाल ६२ सालको
सद्दा साध लागेको निज घिमिरेको षेतको आली साधलो हकिल पश्चिम उत्तर रैकर षेतको
आली साधलो हकिल दफे बगालेका भ्या षेत। ६ नस्को साध पुर्व मुकाजो षोलाको डील सा
धलो हकिल दक्षिणा पश्चिम रैकर अवादि षेतको आलि साधलो हकिल उत्तर मुकाजो षोला
को डिल साधलो हकिल दफे पिपल्या षेत।१६ नस्को साध पुर्व सो षेतको मुहान वुचे पहरो
साधलो हकिल दक्षिणा रामचन्द्र भट्टराईको बिर्ता षेतको आली साधलो हकिल पश्चिम प
निजै भट्टराईका पाषो बिर्ताका डिल पहरो साधलो हकिल उत्तर रनजोर षोलाको डिल सा
धलो हकिल दफे विति ठार षेत।६।१० नस्को साध पुर्व रैकर अवादि षेतको आली साधलो
हकिल दक्षिणा भट्टराईको बिर्ता बिहुँ टाको आलि साधलो हकिल पश्चिम मुकाजोर षोला
को बगर साधलो हकिल उत्तर भट्टराईको बिर्ता पाषो डिल साधलो हकिल यति साध सि
वाना ठकिला भीत्र ज्मा षेत ११।५।२।६।७।२ को ठेक्का पैसा १९२ भयाको जगा साध सिवाना गर्न्या
रघर मोहनाथ पाध्या पंडित डगोल टोयाको पल्सी धीन्ना रा[illegible] ज्मा [illegible] अनंत प्रसादजी भ
गीरथ प्रसादजी [illegible] प्रसादजी महानन्द प्रसादजी भक्ति राज पाध्या घिमिर्या भक्त सिंह कार्की
लीलक्ष्मीकान्त पाध्या भट्टराई पद्म धोज कार्की महिन्द्र सिरिकाया क्षत्रु नारान षड्का क्षेत्री
फौद सिंह षड्का [illegible] स्याम बहादुर रंजीत [illegible] महावीर षड्का [illegible] रमान [illegible]
मलाल पाध्या ढुंग्याल रामनाथ पाध्या [illegible] पाध्या [illegible] पाध्या [illegible]
नन्दलाल पाध्या [illegible] देवि प्रसाद पाध्या [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

[illegible]

नन्दलाल पाध्या पै आल देवि प्रसाद पाध्या छेवडि डिठा राधावल्लभ पाध्या पै आल कृष्णि

इन्द्रि वर प्रसाद गी पदम थापा क्षेत्री चल भंजन थापा क्षेत्री देवि प्रसाद पाध्या पंडित [illegible]

पाध्या धिमिरे थरिदार रघुनाथ पाध्या छवीलाल पाध्या समन्मान खत्रि लक्ष्मन खत्रि क्षेत्री [illegible]

[illegible] कार्कि लालसिं ऐमान थापा मगर श्रीविलास पाध्या करवीर राउत क्षेत्रि दलमर्दन [illegible]

क्षेत्रि अम्बर कार्कि सिंहवीर वस्न्यात क्षेत्री रत्नवीर थापा मगर सनु खत्रि रणसिंह महत क्षेत्रि सह

कलपाडे क्षेत्रि नीनमान बडका क्षेत्रि महावीर बडका क्षेत्री इन्दु थापा मगर नरसिं पाध्या [illegible]

[illegible] केसर मगर यस्वीसिं खत्रि नादि केसर पाध्या नरकल राना मगर रनकेसर पाडे क्षेत्री [illegible]

[illegible] वीर बडका ऐमान खत्रि कल ध्वज कार्कि सेर बहादुर कार्कि वंसराज थापा मगर अरविन्द पाध्या

[illegible] थसिं बडका क्षेत्रि धन बाहादुर कवर क्षेत्री भारत कार्कि लक्ष्मि भक्त पाध्या [illegible]

[illegible] थापा क्षेत्रि मिझार धंवीर माझि रामचन्द्र माझि कालेमाझि संते भोटे जंग्पे भोटे केमो [illegible]

टे किमे भोटे करावर भोटे गोरु विन्दु माझि [illegible] खत्रि क्षेत्रि प्रेमलाल खड्क बहादुर

थापा गोपाल अरविन्द पाध्या गंगाप्रसाद पाध्या दिलु वस्न्यात क्षेत्रि दलपम्म [illegible]

[illegible] भोटु खत्रि क्षेत्री रत्नवीर थापा क्षेत्रि धंमान थापा क्षेत्रि कहसिं थापा रघुवीर खत्रि क्षे

रत्नवीर खत्रि लक्ष्मन खत्रि समान खत्रि दलबाहादुर कार्कि क्षेत्री फत्तसिं कालु कार्कि [illegible]

कार्कि क्षेत्रि कटक बहादुर कार्कि सूरराज चेतमान कार्कि [illegible] कार्कि [illegible]

सिंहवीर थापा क्षेत्री नैनसिं खत्रि क्षेत्रि चन्द्रमान बडका क्षेत्री [illegible] थापा रत्नवीर थापा [illegible]

[illegible] थापा मगर कालु थापा जसे थापा ऐमान थापा मगर रुद्रसिं [illegible]

न थापा मगर [illegible] वस्न्यात क्षेत्रि भीमसिं [illegible] राउत क्षेत्रि हर्ष दमाई छत्रसिं राउत सेतु

[illegible] दलजित राउत उजिर कार्कि कालु राउत अफरे भोटे हस्ते वस्न्यात पाकुले कामि मान

सिं राउत क्षेत्रि गम्भीर दमाई वम्वसिं भोटे वलमान भोटे अम्बर [illegible] भोटे संते भोटे

[illegible] भोटे [illegible] भोटे [illegible] भोटे [illegible] कालु खत्रि [illegible] खत्रि धर्मराज [illegible]

[illegible] सम्मान सिं महत क्षेत्री रामचन्द्र महत क्षेत्री [illegible] महत क्षेत्रि सेतु महत [illegible]

[illegible] उमरसिं महत क्षेत्री प्रसाद [illegible] महत क्षेत्रि [illegible] कार्कि जयराम घर्ति [illegible]

[illegible] क्षेत्री कालु बडका क्षेत्री [illegible] राजवीर भोटे [illegible] महत [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

रथापा भगत थापा मगार स्रोप थापा मगार अम्बत थापा पंचवीर मगार्नी थापा [illegible]
धीजे थापा मगार दलवीर थापा मगार अकुवीर थापा मगार भवीदल थापा मगार [illegible]
गंभीर कार्कि रनासिं महतेइन्द्र थापा भंवर वङ्याल तेन्नु खत्रि पर्से [illegible]
सिं नरवीर नेवार जसवीर नेवार नावीर नेवार प्रभुनारान नेवार लान कार्कि [illegible]
धामीलाल खड्का खेत्री संहकुल पांडे खेत्री सामिल [illegible] जोगवीर रेकाया खेत्री
सभजक खत्रि सिद्धिवीर खत्रि प्रतिमन पाडे भीमसेन वासु [illegible] महावीर खड्का खेत्री [illegible]
रखड्का पृथ्वी खत्रि लक्ष्मन खड्का गंभीर बक्ताल पालसी नेवार [illegible] मगार [illegible]
सर्वजित राना विक्रकेसर मगार माधवरासिं [illegible] कालु खड्का खेत्री रामनान नेवार [illegible]
वीर थापा मगार नैनानन्द पाध्या घिमिरे [illegible] खत्रि नरकुल राना मगार [illegible] राना मगार
निजुराना मगार केसर पांडे खेत्रि [illegible] खड्का खेत्री नैनासिं गुठा थोकि [illegible] पाध्या [illegible]
नवी वङ्याल खेत्री बखत कार्कि खेत्री रुपदल खत्रि प्रभु नेवार गुमानसी खत्रि [illegible]
वी नरवहादुर वङ्याल खेत्री सिंहवीर खड्का [illegible] भोट [illegible] [illegible] कार्कि
डम्बरसिं कार्कि कुलमान संते दलसुर कार्कि भागवी थापा [illegible] पाध्या [illegible] नाथ पा
ध्या अंजित खड्का रनासुर खड्का पद्मसिं खड्का सत्तिराम गुरुङ अैमान खड्का मान [illegible]
कहरसिं थापा खेत्रि उजीर सिं कार्कि बद्री सिव ध्यान खेत्री नैनासिं खत्रि [illegible]
जयभद्र खड्का खेत्री [illegible] कालिकोट खत्रि [illegible] चन्द्र कार्कि पहलमान खत्रि [illegible]
ख्यानि लोहवीर वङ्याल खेत्रि नर वङ्याल चन्द्र खड्का महावीर गुरुङ [illegible] भोट [illegible]
ध्यान खेत्रि सुरवीर खड्का अर्जुन गुरुङ रत्नसिं नेवार जैनरासिं नेवार मानिलाल धर्म [illegible]
पाध्या दिनानाथ पाध्या गोविन्द पाध्या देवि प्रसाद पाध्या बुद्धि न देवी भक्त पाध्या [illegible]
ध्वज पाध्या जीवनाथ पाध्या लक्ष्मीकान्त पाध्या तारानाथ पाध्या गंगाधर पाध्या [illegible]
खधिया भिसार थीकृष्ण माझि छेटे माझि भिसार धेकृष्ण माझि ख्यानि सेवा पाध्या
घिमिरा भिसार काले रामचन्द्र था पा खेत्रि उदयाकर पाध्या खधिया वलभंजन था[illegible]
खेत्री प्रेमलाल पाध्या लक्ष्मि कान्त पाध्या छेटे माझि गंगाप्रसाद पाध्या घिमिरा [illegible]
धपाध्या घिमिरे तारानाथ पाध्या घिमिरा गोपि रमन पाध्या [illegible]
खधिया प्राण दत्त पाध्या दलेघमन चुहान रघुवीर खत्रि लखन खत्रि [illegible]
दुर कार्कि खेत्री [illegible]
कार्कि खेत्रि कहरसिं [illegible]
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

कार्कि क्षेत्रि कहरसिं थापा मानसिं घर्ति क्षेत्री चंद्रमान खड्का छत्र [illegible] धर्म सिं थापा मगर
जैते थापा मगर औंमान थापा मगर सोनजङ्ग थापा मगर किने भोटे गंभीर दमाई मोती राउ
त भीम सेन राउत ज्ञानसिं राउत क्षेत्री हर्ते बस्न्यात जफते भोटे अम्वर सिं फा भोटे ले
जु राउत बुधे भोटे प्रसादसिं महत क्षेत्रि सार्के भोटे संते भोटे भक्ते भोटे विजे भोटे सम्सेर महत क्षे
त्री हनबीर महत क्षेत्री धर्मराज महत क्षेत्री धनमान कार्कि क्षेत्री वानु महत क्षेत्री डम्बरसिं
महत क्षेत्रि दलु महत क्षेत्रि दलमर्दन महत क्षेत्री अम्बरसिं कार्कि क्षेत्री धोनु खड्का जये
राम घर्ति कालु खड्का क्षेत्री गुरवीर बुढा थोकि क्षेत्री मेघराज महत क्षेत्री राजवीर भोटे
मनबन्धु महत क्षेत्री वालु वस्न्यात क्षेत्री स्याँपे थापा मगर हर्कवीर थापा मगर हस्तवीर थाप
मगर ररासिं थापा मगर हर्क थापा मगर ज्यान्ता मगर गुरधीर थापा मगर रनवीर था
पा कलमान अधिकारि क्षेत्री जोल बुढा क्षेत्री ररासिं महत क्षेत्री इन्दु थापा मगर अंबी
रजङ्ग पर्स भोटे जस्वीर नेवार भाग्यवीर नेवार कालु बुढा क्षेत्री सहकुल पाडे क्षत्रि जितमान
खड्का क्षेत्री जंगवीर राकाया क्षेत्रि सोभित थापा क्षेत्रि सिद्धुवीर पन्थी बलभंजन महाविर
खड्का क्षेत्री पृथ्वु वाग्लि तपवीर खड्का मुसे कामि वहल थापा मगर जंगवीर वकवाल जुतेवि
हार भोटे कविर भोटे नरनम पाध्या धीर कुल मगर [illegible] केसर मगर सिंहवीर खड्का क्षेत्री
सर्वजित मगर नन्दाकेसर पाध्या चन्द्रकान्त पाध्या करवीर थापा मगर औंमानसिं बुढा थो
कि कालु खड्का क्षेत्रि रणकेसर पाडे क्षेत्री संतवीर वस्न्यात [illegible] दिप वस्न्यात पदम धोज का
र्कि क्षेत्रि वखत कार्कि क्षेत्रि सींहवीर खड्का क्षेत्री धुर्वसिं नेवार धनमान कार्कि क्षेत्री
दिप वहादुर थापा क्षेत्री कुलमान कार्कि जफत सिं नेवार कुलमान नेवार वदवीर थापा
मगर कालु थापा मगर हरि प्रसाद पाध्या नन्दलाल पाध्या रुद्रवीर खड्का [illegible]
गडुल धोज कार्कि मान धोज खड्का नौलार खड्का कासे नेवार भक्तवीर केरा क्षेत्री वीन
रसिं लामा जय भद्र खड्का धनसिं भोटे माधु कार्कि गुरवीर खड्का औंमान कार्कि स्यार भोटे
जंगवीर कार्कि गडुल धोज गुरु केसर कार्कि माधु वस्न्यात सेतु भोटे अजीर खड्का [illegible]
लवहादुर थापा क्षेत्री सानु नारानाथ पाध्या भला रामि सिद्ध निधि पाध्या रहाल देवि प्र
साद पाध्या सुवेदार जगान प्रसाद पाध्या सुवेदार ब्रक वार कार्कि क्षेत्री धवल वहादुर कार्कि
त्रिदल बम्बु चुहान उदै बहादुर कार्कि क्षेत्री माधु कार्कि किर्तवीर कार्कि क्षेत्री [illegible]
पाध्या रामनाथ पाध्या रनवीर थापा मगर [illegible] थापा मगर ज्ञानसिं राउत क्षेत्री [illegible]
पा मगर लक्ष्मि [illegible] पाध्या [illegible] महत क्षेत्री [illegible] सिं कार्कि [illegible]
[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

पाध्या रामनाथ पाध्या रतिवी थापा मगर भक्त थापा मगर ज्ञानसिं राउत खत्रि बहादु
पामगर लछिम बीलास पाध्या प्रसाद सिं महत खत्री अभयसिं कार्कि इन्द्रवीर खत्री पृथ्
खत्रि पहल्मान खत्रि सिंहवीर खड्का जगदीप बस्न्यात खत्री कालु नेवार धंमान कार्कि संतवी
कार्कि कालु कार्कि तिलविर विक्रं रोका याखे बील खत्री नारान सन्याल जी [illegible] खड्का खे
वी रणबम कार्कि खत्रि बागदल कार्कि अभिमान कार्कि पुर्व शलम्बर बक्यौता तहसिल अड्डाका थ
हिदार कला धर पाध्या बहिदार ब्रह्मलाल पाध्या सिपाहि हर्ष मान थापा मगर सिपाहि
रणबहादुर पांडे जेठि अदालतका बहिदार मोहनलाल पाध्या सिपाहि सिर [illegible] नजैसिंह सि
पाहि कृष्णबहादुर खत्री सदर थाट आजुन्या सिपाहि श्रीकृष्ण पाध्या के [illegible] आज्ञा सा
रुआसंग यो सदा बक्स्या को बिर्ता तिमि हरु का सन्तान दरसन्तान पर्यन्त सदा बिर्ता जानि भोग गर
बिर्ता बार जे किला भंदा बढता न चापनु बिना तक्ती र बिर्ता कसैले नहर्नु जो यस बेदेज मा रहा इन सो न
ललीख याका श्लोक वेमाजीम् पातकि होला स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत [illegible] धरां षष्टिवर्ष सह
स्राणि विष्ठायां जायते क्रिमि

तपसिल

असामि	खेत	धान	ठेक	छरपानी
जील्ले दोलखा				
मौजे पकरबास				
दिलासिं	१३।१०		।।।८	१
गोल्मेविसखु				
मौजे मंठोले				
कनाशारि गठशारि खेत	१५		९।	४
परेदु थान	१२०		५	१
गनिथान बगर २ कोलिग	१९३।१०		९।।।	४
नानिथान मुहान	१२।१०		३।।८	४
लामबगार प्रधोन।१८ कोलीग	१८		९।	
धंगाले काभ्रा	१८।५		९।।	
बयाले काभ्रा	१८।१५		९।।	
उमथान	१२		।।	
४२ नगगु	१।१५		।।	
नागथान कोला बिहेडो	१८।५			
नागथान गह्राबारि खेत	१९			

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

नागथान	१२४		१।।
थला ५को	१३०		१।।
नागथान कुहान थर्‍ु	१३।१०		
नागथान मर्चा बोटे	१४।१०		
नागथान छाकुल्या	१८		
नागथान साजेबोट	१५		
नागथान योलाबोड	१५		
आहालेको सिहान बगार	१२३।१५		३।।।
आपबोट मनिको गोह	१४।१०		१।
आमोट टार	१४०।१०		१।।
नोलपुरे कस्फल	१११		१।
नोलपुर खोला छिउ टार	१६।१५		।।।
भ्यागुत्या खोला फेडि आप	१७८		१।।।
भ्यागुत्या खोला दोभान फेडी आप	१९५		३।।
छाडे खेत	१२२		५ ।।
आहाले	१९२।१०		१।।।
आहालेको सिहान पुराना कुला माथिको	१७०		।।।
आहालेको सिहान बगार	१८।१५		१।।२
भ्यागुत्या खोला वारी खेत	१६		।।
बारिछिउ कुलामनि	१६।१५		।।।
बारिछिउ	१९।१५		
कुलामाथि	१५		
कुलामनि	१९।१०		
निमसेन थापाको ठेकु भीत्र गाम्री याको	१२९		
पाखिया बर्क करबोट	१६।१०		१।
पुकुरा खेत	१६।१५		१।।
कार्की खेत	१२५।१२।४	२।८।२।२	
कुकानो र	१९३		३।
बरेडुथान	१३		१।।।
लेहुलेर	१३।५	१९।२।४	३।२
लिस्या पुक्का	१४।१५		१।३
	१२८		३।।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

. वरेटुथान ——————

. नेटुङो ——————— ।२ —— . —— ११॥ —— .

—— ।१।५ —— ।१२।४ . —— ३।।२

. चालिस्या पुछा ——————— ।५।१५ —— . —— १।४ —— .

. चालिस्या ——————— ।१४ —— . —— ३॥ ——

. गडुवा गुहार ——————— ।।१५ —— ।४।४ —— . —— ३।२

वाविथान उछा माहिँको साध माथि गाम्नको

२ लाडुगा ——————— ।१।५ —— . —— ।/ —— .

. कुरुङो नावि थान ——————— ।८ —— . —— २ —— .

. नावि थान ——————— ।१।) —— . —— ।।३ —— .

. बँगास्या काम्प्रे ——————— ।६ —— . —— १॥ —— .

. पिपल्या ——————— ।१६ —— . —— ४ —— .

. खिलिटा ——————— ।६।१० —— . —— १॥४ —— .

४।६८।४।४ ३।५।२।२ ७०।।२ ॥।१६

मौजेचिम्जीकोट

लोर्ङ्ग देखान सेराको पुछार ——————— ।५।१० —— . —— १। —— ॥

पञ्चस्याको पुछार ——————— ।१।८ . —— . —— ।। —— ३॥

पचास्या ।५८ नाहेरू डुडेका छेडु राख्या ——— ।५ —— . —— ।४ —— .

लोर्ङ्ग खोला वगर खेतेटा ——————— ।३ —— . —— ।/ —— ३।।२

पलाउ को ——————— ।९।१५ —— . —— १।/ —— /

लोर्ङ्ग खोला २ घरेको स्वारा छेउ ——— ।२।५

टारको छेउ ——————— ।२

वडारेँ गाउ ——————— ।५।१०

सिराङ्ला माथिको नडेको दह खेत ।१० पाहेन्द ।५ —— . —— १। ——

सिसिंदु ——————— ।२०।१० —— . —— ५४ —— .

मोतिखोला देखान ——————— ।४।३ —— . —— १४॥१ ——

मोतिखोला देखान ——————— ।११५ —— . ——

[illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

चुचे भोटेको बिहुँडो खेत	।५।६	।२
पैरेजा मुल्पाबोट छेउ बिहुँडो	।१।५	२
ऐ जामुल्याबोट छेउ बाको भन्ना	।२	।
रामलछन भोटेको बिहुँडो	।१।१०	२
खिर्राबोट	।१।३	२
मातिबाला कोछेउ	।५।१०	।२
रडारे खेत	।१	२
सिमबिहुँडो	।।१०	२
सिमखेत	।।१२	२
सिमखेत	।१।१५	३
फोंगे	।१।५	२
छाडे खेत	।१।१०	२
छाडे खेत	।२	३
पध्येर्याखेत	।१।१०	१
छाडे खेत	।१।१५	३
भिर्कुना खेत	।१।७	।२
गरवी कोछेउ	।१।५	२
सिमलबोट छेउ खेत	।१	३
सिमखेत	।२	।।
सिमल्याबोट	।१।५	।
नेपान्या	।१।१०	।।३
निपान्या	।१।५	।
निपान्या	।२।१५	।।३
चिमिरे	।१।१०	३
बासेबाट	।४	।।२
जगबीर मदन हलको बिहुँडो	।६।१५	१
यता रेका	।२३	२
निउरा बोट्या	।१४	
निउराबोट बिहुँडो	।८	
पीपले	।१	।
पिपले	।७	।
तिनगड्रे	।४	।।।२
तिनगड्रे	।१।१०	।२

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

मिनगह्रे ——— ।१।१० — । — ।२ —

बस्री ——— ।१।५ — — । —

तिन गेरखोलावारी ——— ।२ — । — ।२ —

तिनगह्रे खोला ——— ।१।१० — । — । —

कुहासवि ——— ।२।५ — । — ।। —

सरूपकार्किकोबारि छछार ——— ।२।५ — । — ।२ —

जुकेपानि ——— ।५ — । — ३ —

जुकेपानि उठाउगारि ——— ।१।२ — । — ।। —

बला १के ——— ।०।१

बला १के ——— ।१।५

बला १के ——— ।५।१०

जुके पानि ——— ।१।१० — । — —

जुकेपानि ——— ।८ — । — ।।।। —

जुकेपानि ——— ।१।५ — । — — —

जुकेपानि ——— ।२।१० — । — ३ —

सिमखेत ——— ।१।१० — । — ।० —

बला ४ को ——— ।३।१८ — । — ।। —

कलसे ——— ।०।१२

कलसे ——— ।०।६

आघि ——— ।१।१५

पैरे ——— ।१।५

सिमले ——— ।२ — । — — —

कछ्यारि गाउ बलाको ——— ।२२।१ — । — १।। —

सिमले ——— ।१

ठाडे ——— ।०।८

मास वारि को छछार ——— ।०।१०

डाडा खेत को छछार ——— ।१।८

सिमले ——— ।०।८

पंबार वारि ——— ।०।१५

म्यासिर बोट ——— ।१।८

गुवारि ——— ।११

बला ४ को ——— ।१।१ — — ।।। —

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

बला ८को	।३।१	.	१।।	.
प्रवाले	।।१०			
सि मले	।।७			
मेकेथारि सिहुँटा	।१।१५			
कोलवोटे	।।१६			
सिमले खरखोला	।।८	.	।।	ऽ।८
सिमखेत	।।१८	.	ऽ।।	ऽ२
सिमल्याको सिहुान	।२।५	.	३	ऽ।।।
सिमल्याको सिहुान	।१।१२	.	३।।	ऽ।।२
सिमसिहुान	।१।१३	.	३	ऽ।।
सिमल्याको सिहुान	।१।५	.	१	ऽ।२
सिमल्या सिहुान	।।१	.	ऽ।।	×
सिमलेको सिहुान	।।१०	.	१	ऽ।
पछेन्याको सिहुान	।।८	.	ऽ।।	ऽ२
पछेन्या	।१।१०	.	१	×
पछेन्याको सिहुान	।२	.	३।।	ऽ।।।
सिमलेको सिहुान	।१	.	१	×
सिमल्या सिम	।।६	.	१	ऽ।२
बिसाउन्या पाखा	।१४	.	१	×
सोजेसाबु	२।४।१।१५	×	३१।।।।१	।।।।।
निघुखोलाथारि	।।१५	.	३	.
निघुन्याको ला	।।७	.	१	.
ठाडि खोरो	।७	.	१।।	.
गाउखोरो	।।१०	.	३।।	
सिमलेको सिहुान	१६	.	१	.
काभ्रे साखा सठिको	१।५	.	१।।	×
काभ्रे अडे खोरो	।२।१५	.	।।	×
केदले २ नउभारि	१।१४		।।।४	.
बला१के	।३।६			
बला१के				
केदले				

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

कैदले —— १३ —— · —— ॥ —— ·
केदले २ ठाउ गौः —— १।१५ —— · —— ४ —— ·
घला १के —— १।१८
घला १के —— १।१

देविथान पञ्चेआ पानि —— १।१० —— · —— । —— ·
घाटि सुका —— १८ —— · —— / —— ·
घाटि सुका सिहान —— ·१८ —— · —— १ ——
केदले २ ठाउ गौ —— १७ —— · —— । —— ·
घला १के —— १।८।१५
घला १के —— १२।५

धारापानि कोडछा २ ठाउ गौ —— १९ —— · —— ॥ —— ·
घला १के —— १।१५
घला १के —— १।५

घला २ के —— १२ —— · —— ३॥ —— ·
पञ्चेस्या पानि —— १।१५
राल्लाटे —— १।५

हेकुश्या सिहान —— १।५ —— · —— । —— ·
खोलो घारि —— १।८ —— १० —— · —— / ·
डिंडाबोट सिहान —— १।२।१० —— · —— १/ —— ·
सान्ने खोला सिम पाखो —— १३ —— · —— १/ —— ·
राल्लाटे —— १ —— ५ —— · —— ३॥
धारापानि उखार —— १२ —— · —— । —— ·
बरबोट फेडिं —— १५ —— · —— ॥ —— ·
सिमले ४ ठाउ गौ —— १।८।१८ —— · —— ॥ —— ·
घला १के —— १२
घला १के —— १२
घला १के —— १।१८
घला १के —— १।१०

—— १।१ —— · —— ॥ —— ·
घला ६ के
सिमले —— १८
सिमले —— १।५
सिमले —— १।५
सिमले —— १।५

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

सिमले	।३।५				
सिमसे मथोदेवि थान	।२				
सिमसे	।।५				
रैकर डपखो अर्वले		।५५	।	११	।
डपखो अर्वले २ठाउ गरि		।।१७	।	२	।
खला १के	।।७				
खला १के	।।१०				
रैकर अर्वले		।२	।	।	।
रैकर मग्याङ्‌फेडि		।१	।	२	।
रैकर गुम्बाङ साना खेतको पुछार		।२	।	॥	।
देउराली व्याँसि		।३	।	।॥	।
देउराली व्याँसि रैकर खेत २ठाउगरि		।२।१३	।	।॥२	।
खला १के	।२।८				
खला १के	।।१५				
रैकर देउराली व्याँसि २ठाउगरि		।३	।१०		
खला १के	।२।५				
खला १के	।।१५				
रैकर देउराली व्याँसि		।८	।	११।	।
रैकर देउराली सिमबिहुँगे को सिहान		।।१५	।	२	।
रैकर देउराली सिमलेसिम		।१।१०	:		
साउँबोटे		।४।१०	।	१	।
		१।५६।१८	१।५	१८	॥।

मौजे तिल्पु

डपखो सेरो २ठाउगरि	।३५	।	११॥।	।
आघिठार डुलोखेत	।३	।	॥	।
सिमठार	।७	।	।॥२	।
कुल्ला ।४ मध्ये	।२।६।३।६	।	१३	।
	।७।६।३।७	।	१२॥	।

मौजे दोल्पा

मौजे फस्कु

सिमार को सिहान पखा...

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

गाउँ दाल्वा

मौजेफस्क

सिमारे कोसिहान ऊफार	१४		॥	
तोद्न्यारि को ऊफार	१११५		१	
कालच्याको सिहान	१२		३॥	
चिलाउन्याको सिहान	१।१३		४॥	
धर्मदार दुनिबोट	१२३।५		२॥	
पंधु पाधे	१२३	३।१०		
पनित्रांकुलो	१४।१०		६	
पनिज्ञाक मैं	११।१५		२॥	
डाडाषेत	११६।३		४	
धोबडे षेत २ठाउ गौ	१३४		८॥	
तिमिरे षेत ३ठाउ गारि	१२०		३॥	
दुनिबोटे	११।१८		२	
दुनिबोटे षेत २ठाउ गौ	१७		१॥	
जाकुस्या षेत	११३		३।	
पलारको	१६।१५	८।१		
पधेलको सिहान	१।१।१०			
कोल्याको सिहान	१८।१५			
उपल्या	११४		२	
सषेषेत २ठाउ गौ	११५।३		३॥	
अहिडाडाषेत	१२।१५		२॥	
विमल्याको कान्हा	११			
कुलेषेत	१९।५		२।	
साउन्या	११०		२॥	
जकेबासं	१२।८		॥	
	२।२४।१३	४।१०	४३॥	
	११।५२।६।७	८।८।२	१२५३	

रकम

धानकी ८।।८।।२केदर १।गावे ———— ६॥

केरु ———— ———— ————

पंरुवानि ———— ———— ————

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लिच्छवि अभिलेखको वर्तमान अवस्था

–प्रकाश दर्नाल*

२०७२ साल बैशाख १२ गतेको भूकम्पले काठमाडौं उपत्यकासहित २० जिल्लाको सम्पदाको साथै जनधनको व्यापक विनास गरेको थियो । राष्ट्रिय अभिलेखालयले अभिलेखको अवस्थाबारे गम्भिर चासो राख्दै उपत्यका वरिपरिको अभिलेखको फोटो सहितको लगत राख्ने कार्यक्रम सम्पन्न गरी यसको अवस्थाबारे सर्वेक्षण गरेर लगत राख्ने सराहनीय काम गरेको थियो । उपत्यकाका तीनै शहर र वरिपरिका क्षेत्रहरूमा गरेर जम्मा ३,२५६ अभिलेख संकलन गरिएको भए तापनि यहाँ लिच्छवि अभिलेखको बारेमा मात्र ध्यान केन्द्रीत गरेर त्यसको अवस्था वारेमा चर्चा गर्न लागिएको छ ।

ललितपुरको सर्वेक्षण गर्दा त्यस क्षेत्रमा ३३ वटा लिच्छवि अभिलेख भेटिएको थियो । अधिकांश अभिलेखको उतार राष्ट्रिय अभिलेखालयले पहिले नै लिई सकेको हुँदा अहिले अध्ययन गर्नेहरूलाई धेरै सजिलो भएको छ । हिरण्य महाविहारको क्वावुतलाई क्वापात र खपिन्छेलाई कपिन्डो लेखेकोले धेरै सकस परेको थियो । सुबहालको अभिलेख खिइएकोले पत्ता लगाउन गाह्रो भयो भने जलद्रोणीको अभिलेख भेटिएन । संवत् ९५ को अभिलेख मन्दिरको गारोतिर फर्काएर राखेकोले चिन्नै गाह्रो पर्‍यो । त्यस्तै, मंगहिटीको पानीमा अधिकांश महिना पानीको सतहले छोपिने संवत् ४९२ को शिलालेख संयोगवस पानी घटेको बेलामा फोटो खिचेर राख्न सफल भएका थियौ (फोटो १) । यसै स्थानमा लिच्छवि अभिलेख छोपेर ढुङ्गा छापेको जानकारी लिपि विशेषज्ञ श्यामसुन्दर राजवंशीबाट पाउदा आश्चर्य चकित भयौं । पाटन दरबारको भण्डारखाल बगैंचामा लिच्छवि अभिलेख भएको संवत् १७० को ढुङ्गेधारा पनि छ । संवत् ४११ को भगवती मूर्ति सम्बन्धी मानदेवको शिलापत्र कोबहालबाट भेटिए पनि उक्त शिलापत्र कहाँ छ भन्ने थाहा पाइएको थिएन । अहिले उक्त शिलालेख कोबहालको सुधम्माराम विहारको प्रवेशद्वारमै राखिएको भेटियो (फोटो २) । हालै भीमसेन मन्दिर अगाडिको सिंह स्तम्भबाट ३.०५ मि.पूर्व ढल खन्दा भेटिएको संवत् ५३६ को शिलालेखको सर्वत्र चर्चा छ (फोटो ३)। टंगालको बलरामको पादपीठको लिच्छवि अभिलेख ढोका बन्द भएकोले हेर्न सकिएन । त्यस्तै चापागाउँको ब्रह्माको पादपीठको अभिलेख गाढिएकोले देख्न सकिन्न ।

भक्तपुरमा लिच्छवि अभिलेख काठमाडौं, पाटनको तुलनामा ज्यादै कम भेटिएको छ । तौमढी मन्दिरको हातामा भएको संवत् ८८ को प्रस्तरको पानी भर्ने भाँडोमा भएको लिच्छवि अभिलेख कारणवश हेर्न सकिएन । चाँगुमा पनि भूकम्पले गर्दा काठ आदिले छोपेर राखिएको निरपेक्षको संवत् ४२७

* पूर्व प्रमुख राष्ट्रिय अभिलेखालय

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

को अभिलेख हेर्न पाइएको थिएन (फोटो ४) । स्तम्भ अभिलेख संवत् ३८६ पनि गाढिएकोले पुरै पढ्न नपाएको देखिन्छ । यसतर्फ कसैको ध्यान पुग्न सकेको छैन । पुरातत्व विभागले उत्खनन गरेर प्रकाशमा ल्याउन उचित होला भन्ने ठानेको छु ।

काठमाडौं महानगरपालिकाको वडा नं. १ देखि ३२ सम्मको सर्वेक्षण गर्दा जिपिएस (ग्लोबल पोजिसनिङ्ग सिष्टम) पनि राखिएको छ । एउटै स्थानमा धेरै लिच्छवि अभिलेख भएको स्थल पशुपति क्षेत्र हो । पशुपति प्राङ्गणको सूर्य मन्दिर (फोटो ५) र वासुकी मन्दिरको उत्तर पर्खाल (फोटो ६) मा हालसम्म प्रकाशनमा नआएको लिच्छवि अभिलेख श्यामसुन्दर राजवंशीले देखाई दिएका थिए । उनैले पूर्व ढोकाबाट बागमती जाने सिंढीको ढोकाको साँधमा लिच्छवि अभिलेख पुरेर राखेको बताएका थिए । चाँगुनारायणको अभिलेख भन्दा पुरानो संवत् ३८१ को अभिलेख खोज्दा कसैले कहाँ छ भन्न सकेनन् । भस्मेश्वर र सूर्य मण्डलको अभिलेख धुलो,तेल,कालो रंग आदिले देख्नै नसकिने अवस्थामा थियो । यसलाई सफा गरेपछि मात्र अभिलेख छ भन्ने थाहा भयो । पशुपति क्षेत्रमा काम गर्दा महेश भट्टले धेरै सहयोग गरेका थिए । पशुपति विकास कोषको हातामा भएको ढुङ्गाको थुप्रोमा संवत् १७३ को विजयदेवको अभिलेख भेटिएको थियो भने नरोत्तम वैद्यको सूचनाको आधारमा दक्षिणामूर्ति मन्दिर जाने बाटोको जलद्रोणीको अभिलेख ग्यारेजभित्र राखेको अवस्थामा फेला पऱ्यो । सबभन्दा महत्त्वपूर्ण उपलव्धी चाहिं धन्दो चैत्यको प्रसिद्ध लिच्छवि अभिलेखको आधा भाग चारुमती विहारबाट फेला पार्दा भयो (फोटो ७) । धन्दो चैत्यको अभिलेख आधा मात्र भएको तथ्य प्राचीन नेपाल १५९ को लेखमा छापिइ सकेको छ । त्यसैले त्यहाँ त्यसको अर्को आधा भाग देख्दा हाम्रो हर्षको सिमाना रहेन । दुवैको पाठ पढेपछि त्यो संवत् ४२१ को मानदेवको भन्ने थाहा भयो । यसले पहिले चलेको सबै भ्रम र अनुमान निमिट्यान्न पारी दियो । राममन्दिर पछाडि गुह्येश्वरी जाने सिंढीको छेउमा भएको उमामहेश्वर मूर्ति, स्नानघरसँगैको अंशुवर्माको शिलालेख तथा सत्यनारायण मन्दिर अगाडिको गरुड स्तम्भको अभिलेख पनि गाढिएकोले अध्येता तथा अनुसन्धान गर्नेहरूलाई असुविधा भएको छ । सम्पूर्ण अभिलेख पढ्न नपाउँदा अध्येतालाई सन्तोष हुने कुरै भएन । लिच्छवि अभिलेख विशेष गरी ओन्देनारायण, न्हुघः र ज्याबहालका शिलालेख ज्यादै असुरक्षित अवस्थामा छन् । तिनको यथाशीघ्र संरक्षण र सुरक्षा हुनु पर्छ । त्यस्तै यंगाल हिटीमा भएका लिच्छवि अभिलेखको केही भाग पानीमा डुबेर रहने हुँदा ढलको व्यवस्था गरी संरक्षण गर्नु पर्ने अत्यावश्वक छ ।

उपत्यका वरिपरि क्षेत्रका स्थानहरूमा सर्वेक्षण गर्दा(सूची ४) हिटीगा बलम्बुमा लिच्छवि अभिलेख पोखरी भित्र भएको पाइयो (फोटो ८) । त्यस्तै मातातीर्थ पोखरीको बीचमा पनि यक्ष मूर्तिमा लिच्छवि अभिलेख भएको भेटियो (फोटो ९) । सबभन्दा रोचक अनुभव सीतापाईलामा लिच्छवि अभिलेख खोज्न जाँदा सातकन्यामाई र पाँचकन्यामाई फस्कुमा ६ वटा नयाँ अभिलेख चट्टानमा कुँदिएको पत्ता लाग्यो (फोटो १०) ती मध्ये ५ वटा लिच्छवि अभिलेख थियो भने एउटा ने.सं. २९४ को पूर्व मध्यकालको थियो । त्यसले के देखाउँछ भने चट्टानमा अभिलेख लेख्ने थालनी लिच्छवि कालमा भए पनि त्यही चट्टानमा सँगसँगै पूर्व मध्यकालको पनि कुँदेको देख्दा लिच्छवि परम्परालाई निरन्तरता दिएको पाइन्छ । यसपटक धादिङ्गको केवलपुर (फोटो ११) टिस्टुङ्गको पाठशालाभित्र र बाहिर चौरमा, भट्वाल(फोटो १२), तौथली(फोटो १३), चित्लाङ्ग (फोटो १४), खोपासी (फोटो १५), वनेपा, साङ्गा, बाँसडोल (फोटो १६)को लिच्छवि अभिलेखहरूको फोटो तथा जिपिएस राख्न सकेकोमा सार्थक कार्य भएको लागेको छ । त्यस्तै, थानकोट, किसिपिडी, सतुंगल, बलम्बु, दहचोक, माल्यरका

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लिच्छवि अभिलेख अब पत्ता लगाउन गाह्रो परोइन ।

कतिपय लिच्छवि अभिलेख जानेर वा नजानेर पुरेको देखिन्छ । मंगहिटी पाटन, पशुपतिमा यस्तो देखियो भने स्वयम्भुको चुना घोल्ने स्थानमा मानदेव समयको २९ पंक्तिको अभिलेख पुरेको उल्लेख पाइन्छ (फोटो १७)। त्यस्तै, अंशुवर्माको समयको लिच्छवि अभिलेख प्रतापपुरमा थियो भने पनि त्यहाँ पाइएन । पछि भूकम्पले कर्मपा गुम्बा जीर्णोद्धार हुँदा त्यो शिलापत्र भित्तामा फर्काएर त्यसमा मूर्ति राखेको पाइयो । अहिले पुन प्रतापपुरमा असुरक्षित रुपमा राखिएको छ (फोटो १८)। पशुपतिमा गएर संवत् ३८१ को मानदेवको अभिलेख खोज्दा नभेटेको माथि उल्लेख भई सकेको छ । तर सौभाग्यवश भण्डाराघरको जीर्णोद्धार गर्ने क्रममा उक्त अभिलेख भेटिएकोले अब त्यसलाई स्नानघरमा बनाइन लागेको संग्रहालयमा राख्ने समाचार पढ्न पाइएको छ (फोटो १९)। पशुपति विकास कोषले लथालिङ्गरुपमा रहेको विजयदेवको सं.१७३ को शिलापत्र तथा जलद्रोणीका अभिलेखहरू पनि संग्रहालयमा व्यवस्थित गरेर राख्ने आशा गर्न सकिन्छ । त्यस्तै, भक्तपुरको माहेश्वरी मन्दिरमा गई खोज्दा नभेटिएको संवत् ३१ को अभिलेख हालै इनाचो टोलको घरको पेटीमा राखेको पाइएको छ (फोटो २०) ।

निष्कर्षः-

प्राचीन नेपालको राजनैतिक, सामाजिक, आर्थिक, धार्मिक, तथा न्याय आदिको इतिहास बुझ्न लिच्छवि अभिलेख ज्यादै महत्त्व छ । यसमा तिथि, मिति, राजा, स्थान, कार्य आदिको उल्लेख हुने हुँदा क्रमबद्ध इतिहास लेखनको भरपर्दो स्रोत पनि हो । यसको साथै शीर्ष भागमा कुँदिने मूर्ति तथा भाषाले कला र साहित्यको पाटो पनि खुल्छ । धनबज्र बज्राचार्यले काठमाडौं उपत्यका बाहेक नाला, पलाञ्चोक, दुम्जा, गोरखा, जुम्ला आदि स्थानका जम्मा १९० लिच्छवि अभिलेख २०३० सालमा प्रकाशन गरेका थिए भने हरिराम जोशीले त्यही वर्ष १७५ वटा नेपालको प्राचीन अभिलेख प्रकाशित गरेका थिए । त्यसपछि धेरै लिच्छवि अभिलेख भेटिएको छ । त्यस मध्ये सबभन्दा प्राचीन धन्दो चैत्यमा इँटामा कुँदिएको "चारुवति थुप" (फोटो २१) र मालिगाउँमा पाइएको जयबर्माको संवत् १०७ (फोटो २२) को अभिलेख नै हो । अभिलेखमा एउटा शब्दमात्र भेटियो भने पनि इतिहासमा उलटपुलटको प्रमाण हुने प्रबल संभावना रहन्छ । तर दुःखको कुरा यहाँ त सिङ्गै अभिलेख जमिनमुनि गाढ्ने गर्दा हाम्रो चेतना माथि पनि प्रश्न उठ्छ । अग्रजहरूले दुःख र मेहनत गरी खोजेका कतिपय अभिलेख जर्गेना गर्न नसक्दा अहिले लोप वा हराइसकेका छन् । त्यसैले त्यसको गहन अध्ययन गरी भविष्यको पिंढीको लागि संरक्षण र सम्बर्द्धन गर्नु नितान्त आवश्यक देखिन्छ ।

सन्दर्भ ग्रन्थहरू :

१. धनवज्र वज्राचार्य, २०३०, लिच्छविकालका अभिलेख, नेपाल र एशियाली अध्ययन संस्थान, त्रिभुवन विश्व विद्यालय, कीर्तिपुर ।

२. हरिराम जोशी, २०३०, नेपालको प्राचीन अभिलेख, नेपाल राजकीय प्रज्ञा प्रतिष्ठान, कमलादी ।

३. प्रकाश दर्नाल, २०६२, प्राचीन नेपाल, संख्या १५९, पुरातत्व विभाग, काठमाडौ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

१) मंगहिटी पाटन

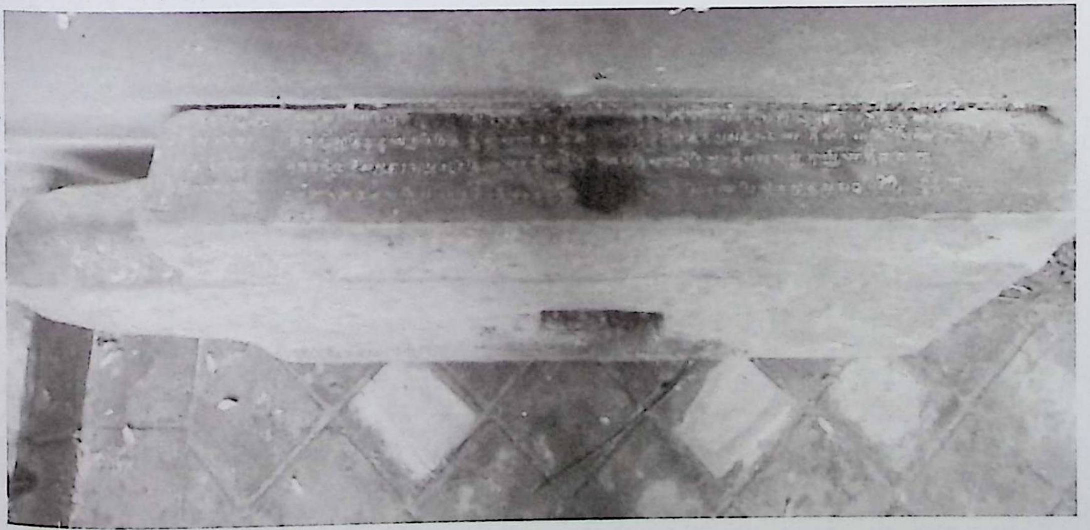

२) सुधम्माराम विहार कोवहाल, पाटन

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

३) भिमसेन मन्दिर अगाडि ढल खन्दा प्राप्त सम्वत ५३६ को अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

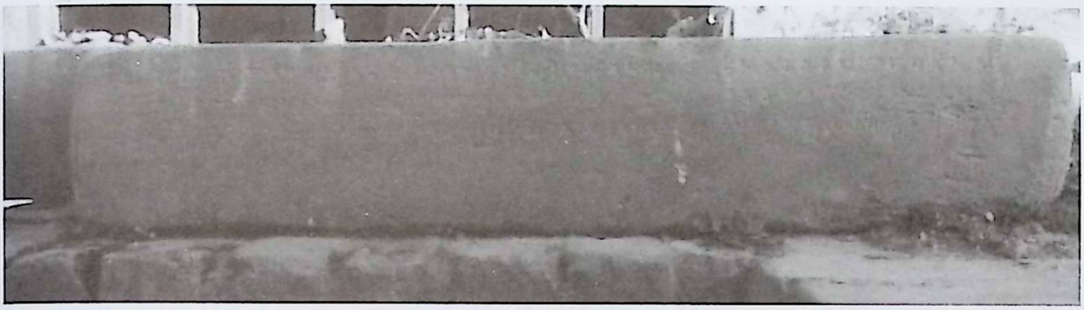

४) चागुँनारायणको निरपेक्षको अभिलेख

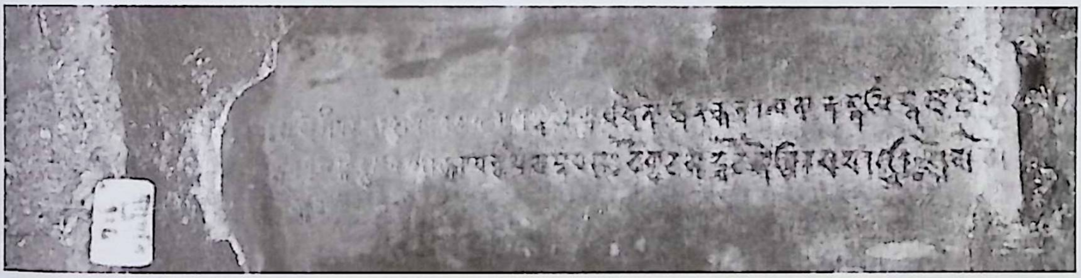

५) पशुपती प्राङ्गणमा रहेको सूर्य मन्दिरको अभिलेख

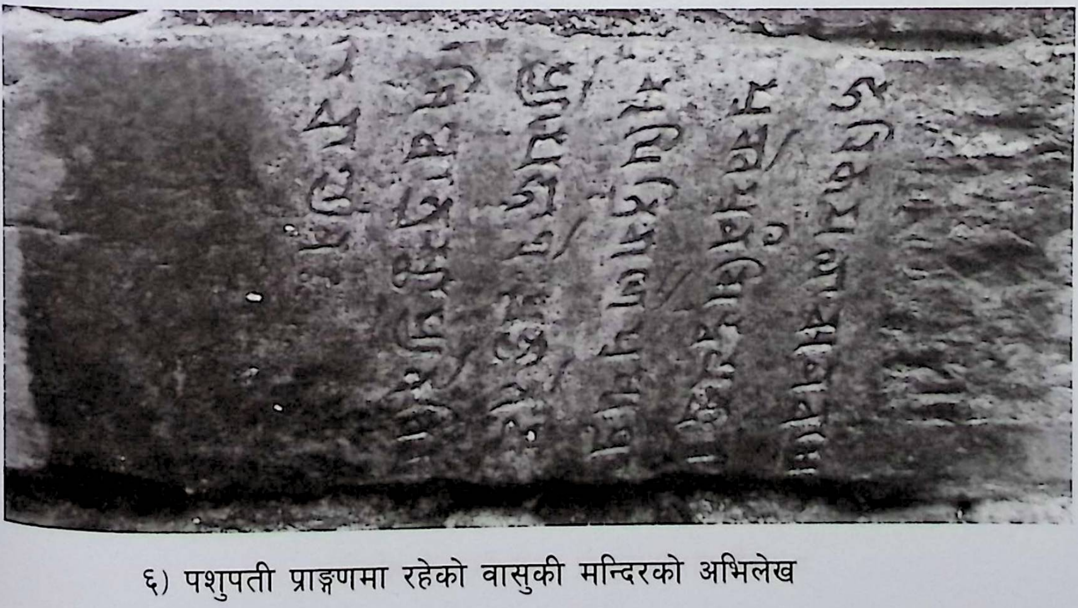

६) पशुपती प्राङ्गणमा रहेको वासुकी मन्दिरको अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

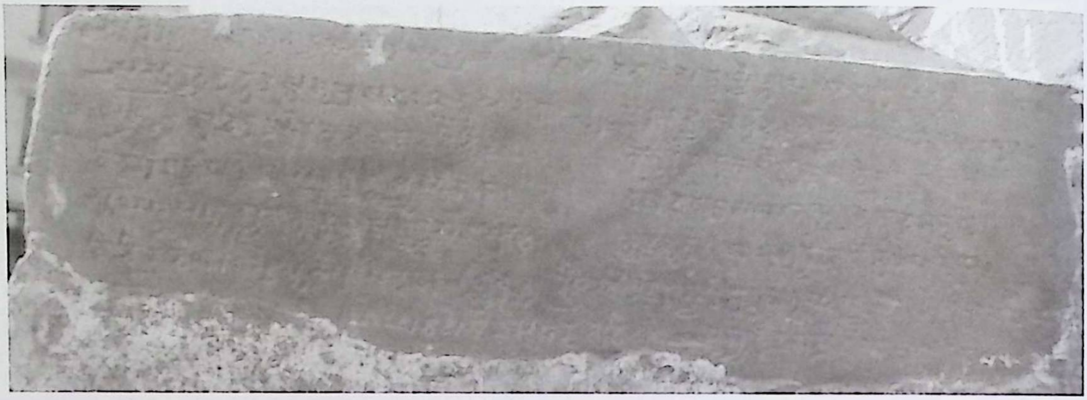

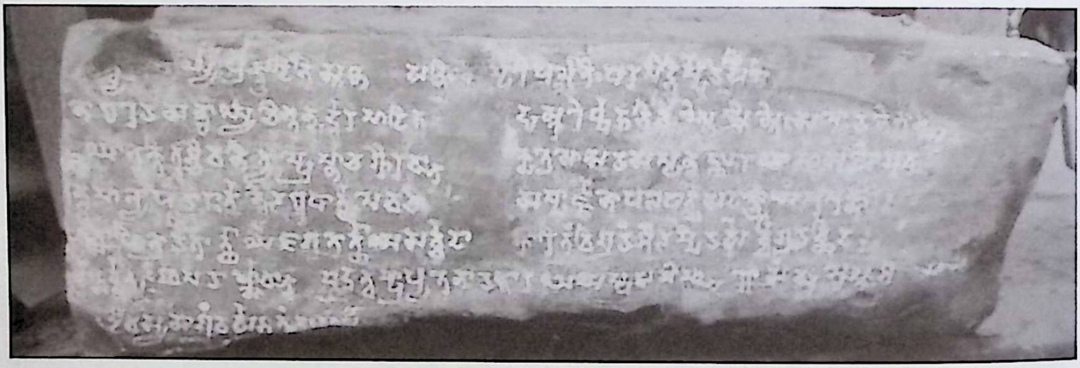

७) धन्दो चैत्य र चारुमती विहारमा छुटाछुट्टै फेलापरेको मानदेवको ४२१ को अभिलेख

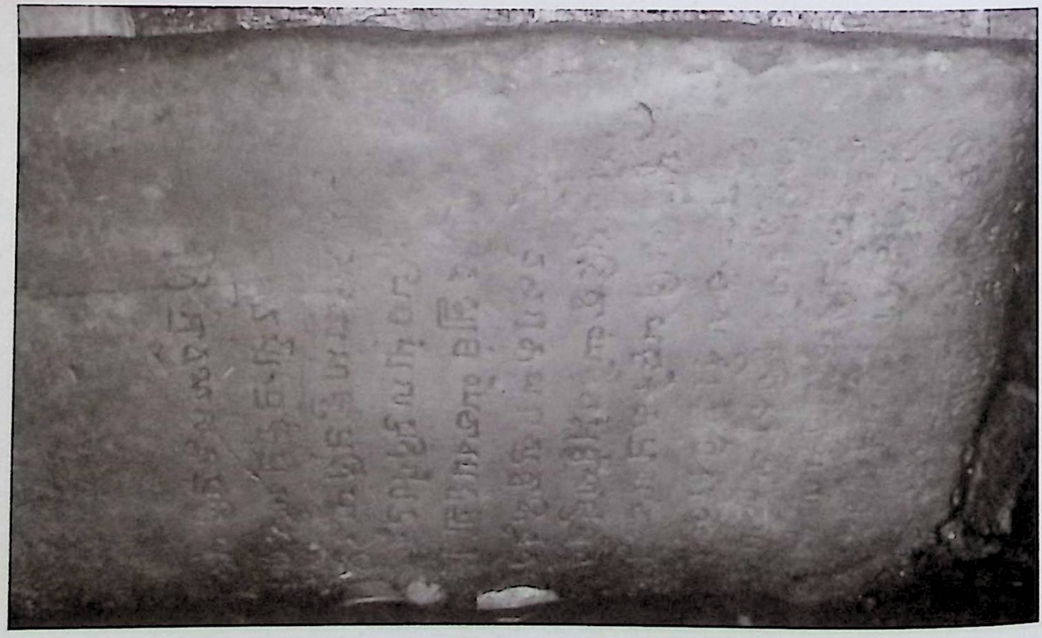

८) हिटिगा वलम्वुको पानी भित्रको अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

९) मातातीर्थ कुण्डभित्र रहेको यक्ष सहितको लिच्छवि अभिलेख

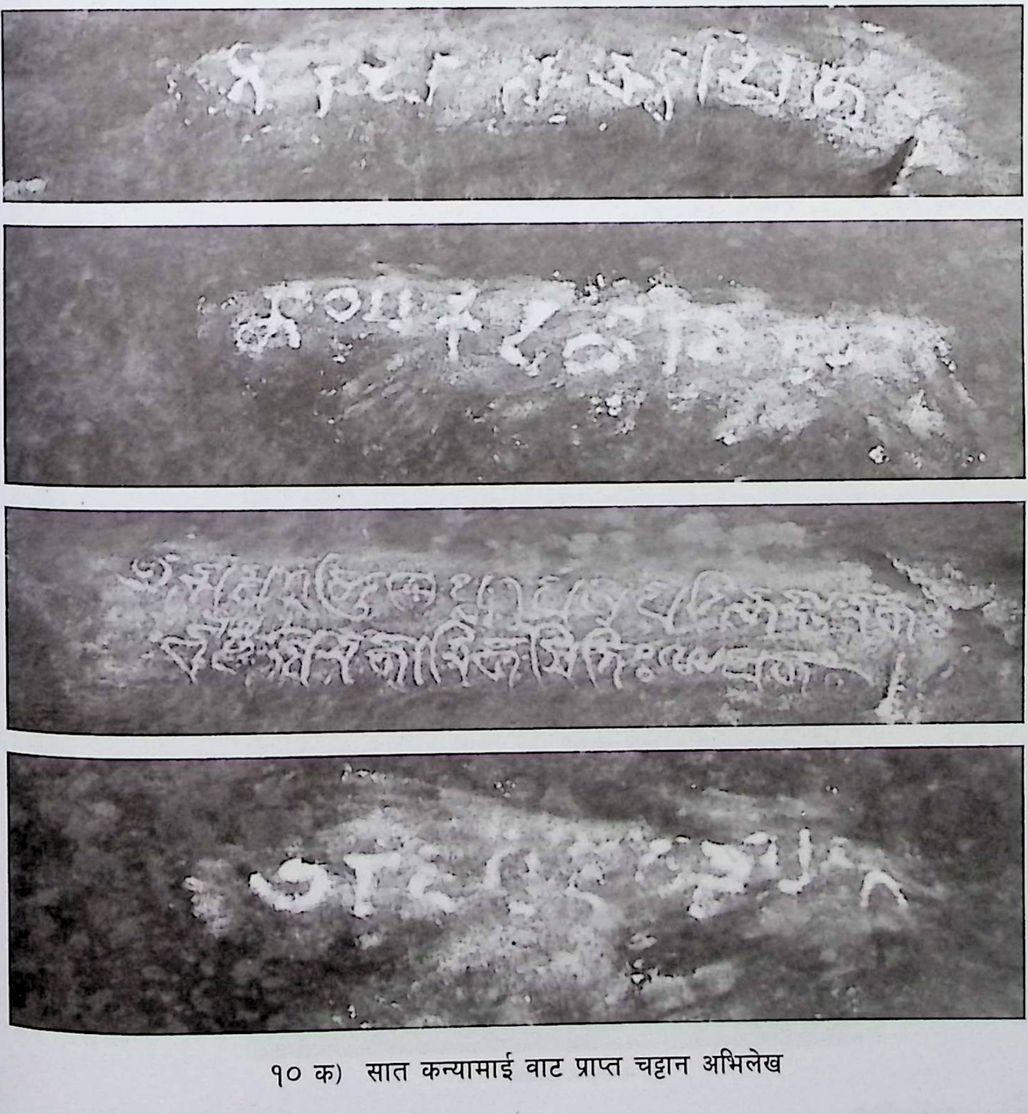

१० क) सात कन्यामाई वाट प्राप्त चट्टान अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

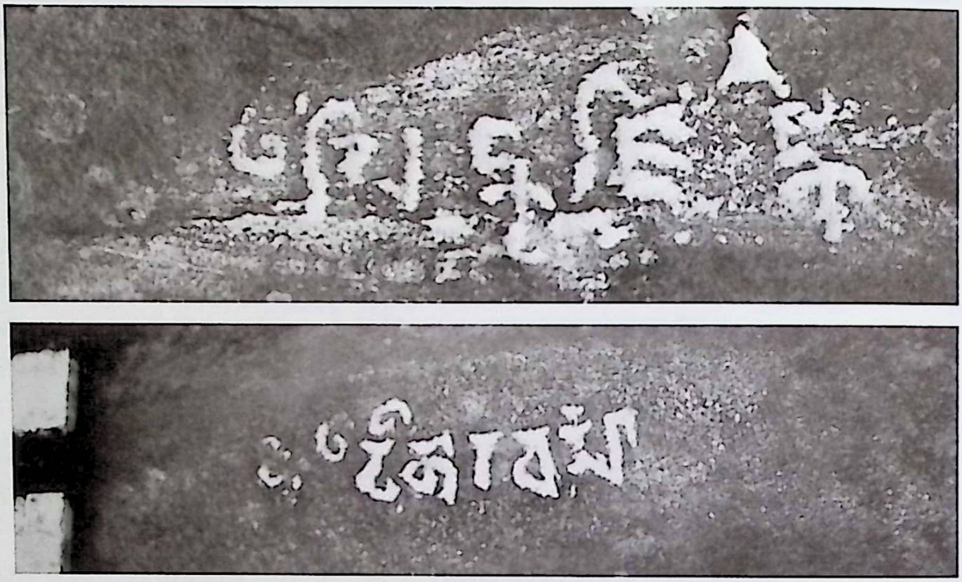

१० ख) पञ्चकन्यामाई वाट प्राप्त लिच्छवि चट्टान अभिलेख

११) केवलपुरको अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

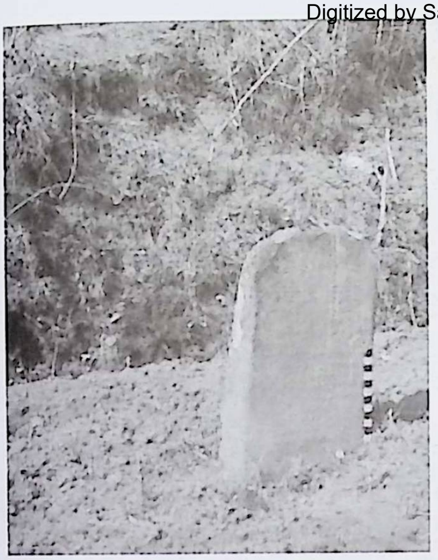

१२) भटुवालको अभिलेख

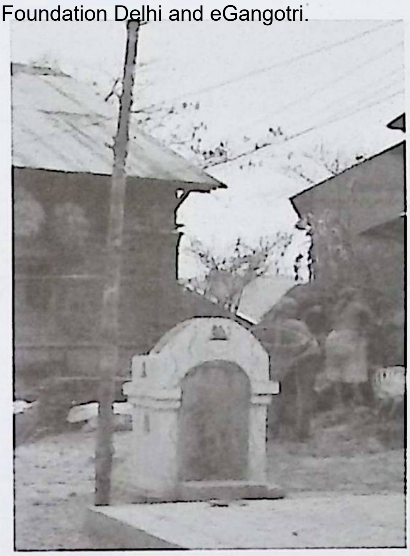

१३) तौथलीको अभिलेख

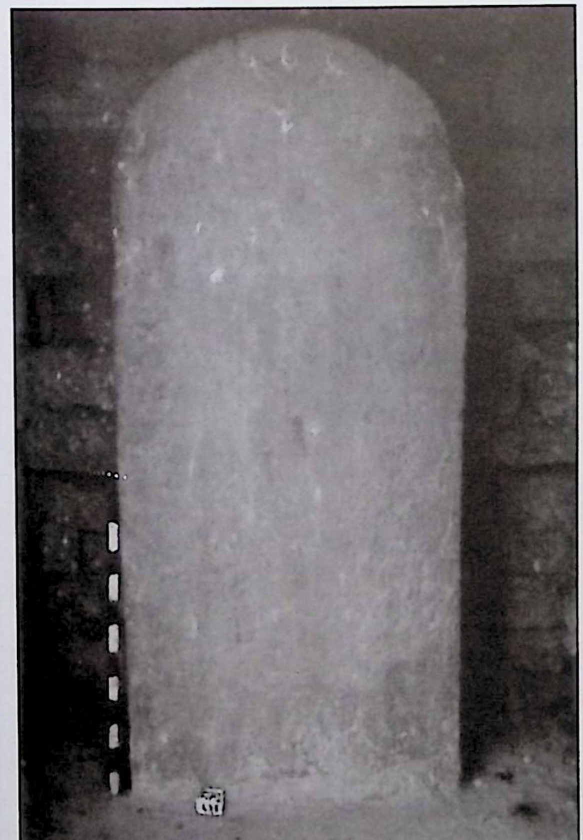

१४) चित्लाङ्ग उदयदेवको अभिलेख

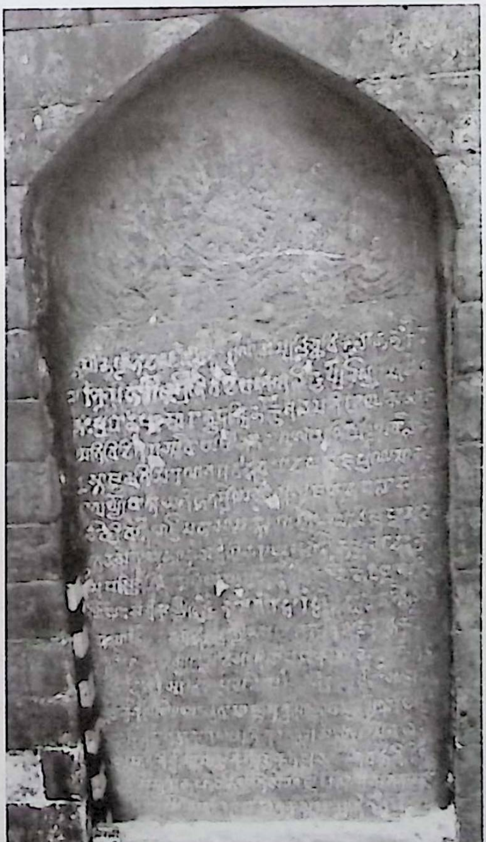

१५) खोपासीको अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

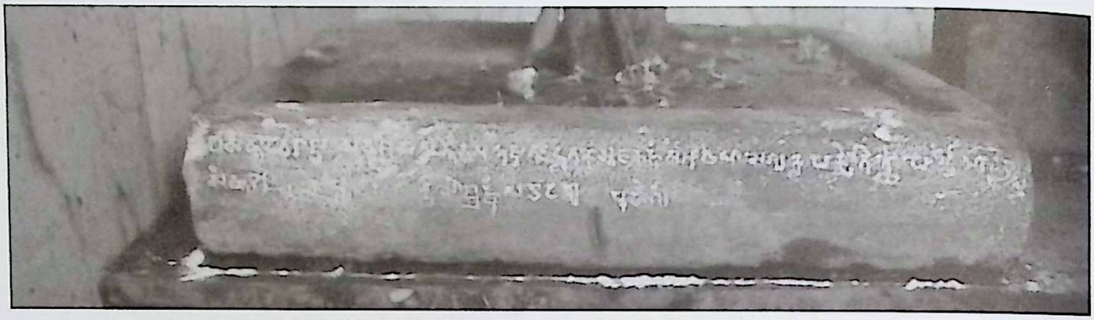

१६) वासँडोलको लिच्छवि अभिलेख

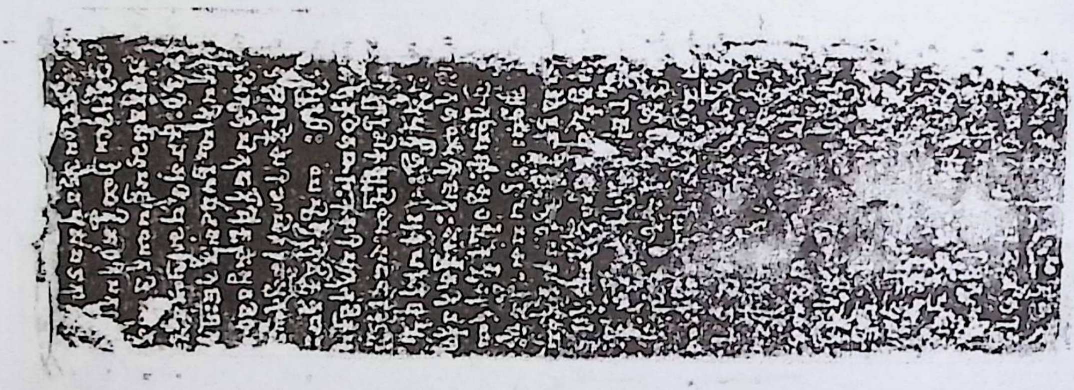

१७) स्वयम्भु चुन घोल्ने स्थानको अभिलेख

१८) प्रतापपुरको अभिलेख

१९) पसुपतिको ३८१ को अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

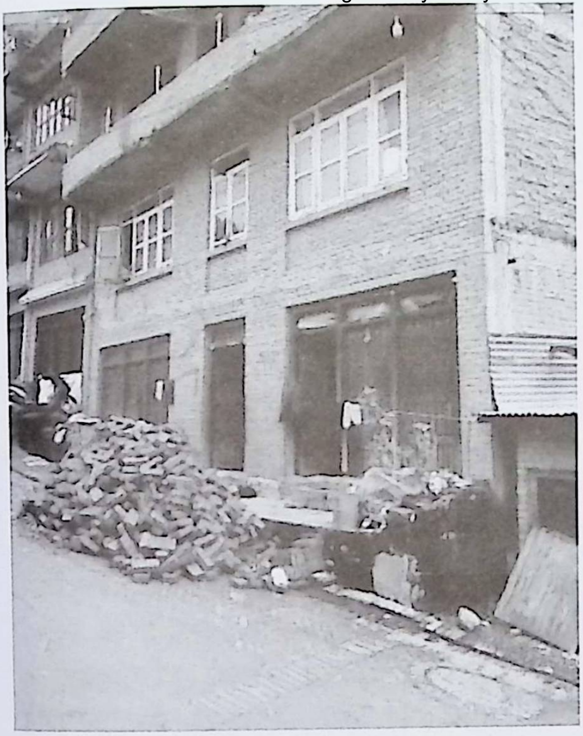

२०) ईनाचोको संवत ३१ को अभिलेख

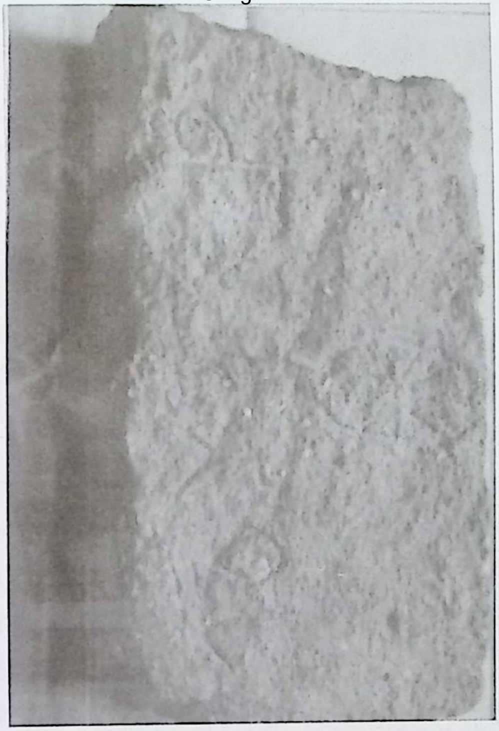

२१) चा रु व ती थु प, धन्दो चैत्य

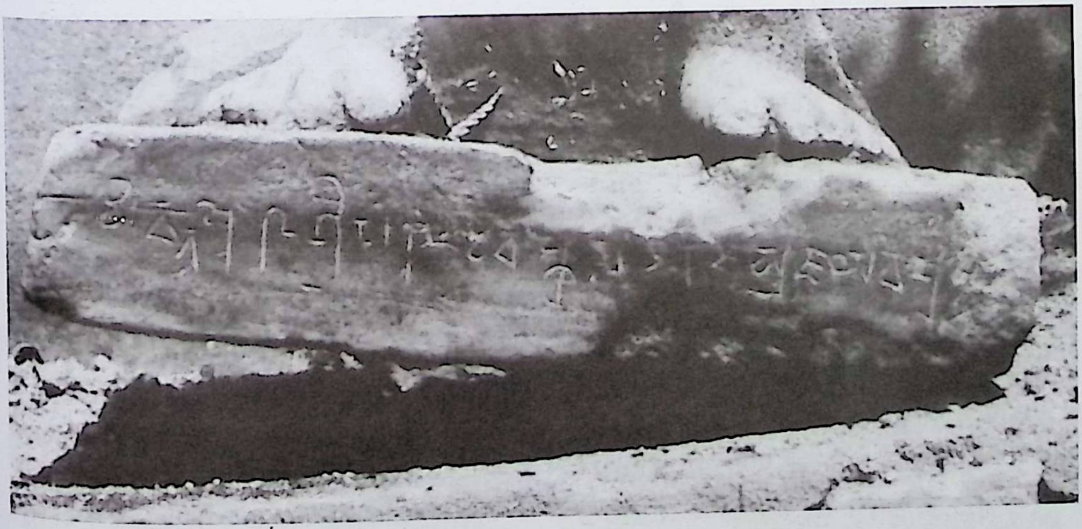

२२) मालीगाउँबाट प्राप्त जयवर्माको १०७ को अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

हालै प्राप्त पाटन भीमसेन मन्दिर निकटको लिच्छविकालका अभिलेख

- श्याम सुन्दर राजवंशी

मिति २०७८ पौष ५ गतेको दिन पाटन भीमसेन मन्दिर अगाडि ढल उत्खनन भइरहेको क्रममा लिच्छविकालीन शिलालेख भेटिएको खबरले निक्कै चर्चा पाएको घटना सर्वविदित छ । यसरी लिच्छविकालको तथ्य इतिहास प्रस्फूटन हुने शिलालेख भेटिए लगत्तै आकर्षित हुन पुगेका विभिन्न जिज्ञासाहरू तथा तथ्यहरू बुँदागत रुपमा राख्न चाहन्छु ।

१. शुरुमा लिच्छविकालीन शिलालेख फेला परेको सूचना पुरातत्वविद् श्री प्रकाश दर्नालबाट पाउनासाथ यो स्मरण भयो कि ल.पु. मंगलबजारस्थित भीमसेन मन्दिर अगाडि सडकमा ढल छोपी राखेको शिलामा अंकित अभिलेख भनेर पुस्तकहरूमा उल्लेख थियो । सायद त्यही अभिलेख फेरि फेला परेको होला भन्ने लागेको हो । तर स्थल मै गएर हेर्दा भनै खुसीको कुरो पाए । किनकि प्राप्त भएको उक्त अभिलेख हराइरहेको अभिलेख नभइकन नयाँ अप्रकाशित अभिलेख रहेछ भनी एकीन भयो ।

२. संयोग नै भन्नु पर्छ हराइरहेको अभिलेख पनि १५ पंक्ति कै थियो भने हालै प्राप्त अभिलेख पनि १५ पंक्ति कै छन् । तर हराइरहेको शिलालेख संवत् ५१६ वैशाखको थियो भने हाल प्राप्त भएको अभिलेखमा संवत् ५३६ ज्येष्ठ को मिति रहेको अवलोकनले एकीन गर्न पाइयो ।

३. यही सन्दर्भमा अरुपनि विभिन्न सन्दर्भहरू आकर्षित हुन आयो ताकि ती सन्दर्भहरू मध्ये यहीं भै रहेको उत्खननको क्रममा गत २०७८ भाद्र २९ को दिन भेटिएको पूर्व मध्यकालको नेसं ५९२ को शिलालेख पनि आकर्षित हुन्छ । यसको अतिरिक्त राष्ट्रिय संग्रहालय छाउनीमा राखिएको शिलाफलक अभिलेख जुन शिलाफलक अभिलेख यही पाटन भीमसेन मन्दिर अगाडिको डवलीको अभिलेख थियो । साथै मंगलवजारको आठ मणि मध्ये एक मणि मणिचैत्य पनि हो । यो चैत्य पनि लिच्छविराजा मानदेवको पालामा बनेको भन्ने जनश्रुति पाइन्छ र संवत् ५३६ कै गोकर्ण बालुवा गाउँको अंशुवर्माको अभिलेख पनि यहाँ स्वाभाविक रुपमा अपरिहार्य तवरले आकर्षित हुन आएको छ ।

४. हालको ललितपुर इलाकाका दृष्टिकोणले ललितपुरमा मात्रै लिच्छविकालका अभिलेख यो समेत गरी ४५ थान पुगेको देखिन्छ । लिच्छविकालमा प्रसिद्ध रहेको कैलासकूट भवनबाट जारी भएको अभिलेख मात्रै वुंगमतिको अभिलेखदेखि जयदेवको ज्ञानेश्वरको अभिलेखसम्ममा २६ थान पुगेको देखिन्छ ।

* लिपिविद्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

५. शिलामा दाँयाबाँया मृगश्रावक र बीचमा धर्मचक्रको चिन्ह देखा पर्नु भनेको बौद्धविहार चिन्ह भनी बोध हुन आउँछ। यस प्रकारको चिन्ह स्वयम्भु, तुकंवहाल, पशुपति ,जयवागीश्वरी, धन्दो चैत्य गोकर्ण, गोकर्ण महाँकाल, राष्ट्रिय संग्रहालयमा राखिएको शिलाफलक र हाल फेला परेको शिलालेखमा पनि पाइएको छ । मृगश्रावक चिन्ह उस्तै भए पनि धर्मचक्रको चिन्ह भने फरकफरक रहेका छन् ।

६. लिच्छविकालमा अति प्रभावशाली व्यक्तित्वको रुपमा चिरपरिचित व्यक्तिको नाम अंशुवर्मा हो । उनको नाम लिच्छविसंवत् ५१६ देखि लिच्छवि संवत् ५४५ सम्मको अभिलेखमा देखापर्ने गरेको पाइन्छ । ती मध्ये लिसं ५१६ देखि ५२६ सम्म अंशुवर्माको नाम राजा शिवदेव प्रथमसँग संयुक्त शासकको रुपमा देखा परेको पाइन्छ भने लिसं ५२९ देखि लिसं ५४४ सम्म एकल शासकको रुपमा देखापरेको हामी पाउंछौं । यहाँ अत्यन्त ध्यानाकर्षण योग्य तथ्य यो छ कि अंशुवर्माले लि.सं ५२९ लाई २९,५३०लाई ३० ,५३१लाई ३१ , ५३२लाई ३२ , ५३४लाई ३४ गरियो भने लि.सं ५३५ र ५३६ का अभिलेखहरूमा साविक जस्तै पूर्ण रुपमै संवत् अंकित गराएको पाइन्छ । त्यस उप्रान्त लि.सं ५३७ लाई फेरि संक्षिप्त लि.सं ३७ गर्दै प्रयोग गर्दै गएको तथ्य अभिलेखहरूबाटै पुष्टि भइरहेका छन् ।

७. अंशुवर्माका ती अभिलेखहरूमध्ये लि.सं ५१६ को अभिलेख भनेको हराइरहेको पाटन भीमसेन मन्दिरको अभिलेख पहिलो हो । यसमा अंशुवर्मालाई श्रीसामन्त भनिएको छ। त्यसपछिका अभिलेखहरूमध्ये संवत् ५३६ पौषसम्मका अभिलेखहरूमा श्रीमहासामन्त भनिएको छ भने संवत् ५३६ ज्येष्ठको हाल भेटिएको अभिलेखमा श्रीमहासामन्त भनिएको छैन । तिस्तुंग तोखेलको संवत् ५३७ (३७)को अभिलेखमा फेरि श्री महासामन्त उल्लेख छ । त्यसपछिका अभिलेखहरूमा श्र्यंशुवर्मा, श्री कलहाभिमानी उल्लेख छन् भने चितलाङ्को लि.सं ५४५(४५) को उदयदेवको अभिलेखमा अंशुवर्मालाई श्री महाराजाधिराज उल्लेख गरिएको छ ।

८. हाल पाटन भीमसेन मन्दिर अगाडि भेटिएको अभिलेखमा अंकित संवत्को अंक ५३६ नै सही हो किनकि माथि नै भनीसकेको छु कि यस अभिलेखको सम्बन्धमा अध्ययन गर्दा गोकर्ण बालुवा गाउँको संवत् ५३६ को अभिलेखको सन्दर्भ अपरिहार्य तवरले जोडिन आउँछ । यो सन्दर्भ उल्लेख गर्नुको मुख्य तात्पर्य नै यही कि यी दुवै अभिलेखका संवत् ५३६ को अंक एउटै किसिमको छ । अतः यसमा संवत् ५३६ को एकांक अक्षर ६ को ठाउमा ९ भनेर पढ्न सकिने अवस्था विल्कूलै छैन । यदि यसकुरा विश्वास नलागेमा एकांक अक्षर ९ उल्लेख भएका थुप्रै अभिलेखहरू पाइन्छन् । तुलना गरेर हेर्न सक्नु हुन्छ ।

९. यस अभिलेखमा उल्लेख भएको मुख्य विषयवस्तु भनेको तत्कालीन राजा श्री अंशुवर्माले कैलासकूट भवनबाट आज्ञा जारी गरेको बारेमा छ । त्यस आज्ञामा उहिलेका राजा श्री वृषदेवले स्थापना गरेको धातुचैत्यरथलाई नयाँ मन्दिरको स्वरुप बनाइ यसको दैनिक एवं पर्व पूजा गर्न गुठी र आयस्ताको व्यवस्थाको लागि आज्ञा गरिएको भन्ने छ भने पूजा गुठीको लागि भगवद्वाशुदेव गोष्ठीलाई र आयस्ताको लागि योव्रङ्ग्राम, लवणग्राम र सौपलिङ्गग्रामका पाञ्चालिकालाई आज्ञा गर्दै यसमा कुनै किसिमको विचलन नआओस् र चित्त बुझ्ने गरी खर्च उपलव्ध होस भनी चाहिने अधिकार

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

सुम्पी धेरैकालसम्म रहोस् भनी शिलापत्र सनद राखी निगाह गरियो भनिएको छ ।

१०. चाँगुनारायणको संवत् ३८६ को स्तम्भलेखमा राजा मानदेवले आफ्नो जिजुबाजेको नाम वृषदेव उल्लेख गरेको र त्यस्तै अर्को अभिलेख पशुपतिको संवत् ३८१ को अभिलेखमा पनि त्यसतै प्रकारले बृषदेवको नाम उल्लेख छ । अहिले प्राप्त भएको संवत् ५३६ को अंशुवर्माको अभिलेखमा श्री वृषदेव राज कारित धातुचैत्यरथ भनी स्पष्ट उल्लेख आएको छ । जयदेव द्वितीयको पशुपति अभिलेखको लिच्छवि वंशावलीमा बृषदेवलाई राजामा उत्तम र बौद्ध धर्मको पक्षपाती भनी बयान गरिएको छ । अन्य वंशावलीहरूमा पनि वृषदेवलाई बौद्ध धर्मका अनुयायी भनी जुन वर्णन हुनु र अहिले उनले बनाएको धातुचैत्यरथको उल्लेख आउनुले उनको बारेमा चर्चेको वर्णनहरू सबै वास्तविक सत्य रहेछ भनी पुष्टि भएको छ ।

११. प्राप्त भएको यस अभिलेखमा श्री वृषदेव राज कारित धातुचैत्यरथ भनी प्रष्टसँग उल्लेख आएको छ । यसमा धर्मधातु वा वज्रधातु भन्ने अर्थलाग्ने गरी उल्लेख भएको भए त्यही अनुसार बुझ्नु पर्ने हुनेथियो । तर यसमा धातुचैत्यरथ भनेर उल्लेख भएकोले अवश्य पनि यो धातुबाट निर्मित चैत्यरथ नै हुनुपर्छ भन्ने बुझाइ हुन आउँछ । वंशावलीहरूमा उल्लेख भए अनुसार नेपालमा धातुबाट निर्मित वस्तु इसापूर्वकालमै प्रयोगमा थिए भन्ने पाइन्छ तर नेपाल मै बनाइन्थ्यो भन्ने उल्लेख गर्ने आधार थिएन । राजा मानदेवको पालामा धातु मुद्रा मानांक प्रचलन भएको आधारमा धातुकला थियो भन्ने अनुमान अवश्य गर्न सकिन्थ्यो । तर त्यतिबेलाको कलात्मक वस्तु यही भनी देखाउने उहाहरण भने दिन पाइने स्थिति भइरहेको थिएन । अहिले प्राप्त भएको अंशुवर्माको पालाको अभिलेख भएपनि बृषदेवको पालामा बनेको धातुनिर्मित चैत्यरथ विद्यमान थिए भन्ने बोध गर्दछ । यसले राजा वृषदेवको पाला मै नेपालमा धातुकलाको निक्कै विकास थियो भन्ने पनि पुष्टि हुन आउँछ ।

१२. शिवदेव र अंशुवर्माको संवत् ५२६ को लेलेको अभिलेखमा भगवद्वाशुदेव ब्राम्हण गोष्ठीको उल्लेख छ र अहिले पाइएको अभिलेखमा भगवद्वाशुदेव गोष्ठीको उल्लेख आएकोले यी दुई नामको गोष्ठी एकै प्रकारको हुनसक्ने देखिन्छ । इतिहासकारहरूले यस अघि ब्राम्हण समेत उल्लेख आएकाले हिन्दु देवदेवालयको मात्र रेखदेख यो गोष्ठी बाट हुन्थ्यो भन्दै आएका थिए भने अहिले प्राप्त भएको अभिलेखमा अंशुवर्माले बौद्ध धर्मका धातु चैत्य रथ सहितको मन्दिरको सम्पूर्ण रेखदेख यही भगवद्वाशुदेव गोष्ठीलाई नै सुम्पेको तथ्य प्रकाश हुन आएको छ ।

१३. शिवदेव र अंशुवर्माको संवत् ५२६ को लेलेको अभिलेखमा भगवद्वाशुदेव ब्राम्हण गोष्ठीको उल्लेख हुनु र यस प्राप्त अभिलेखमा पनि भगवद्वाशुदेव गोष्ठीको उल्लेख आएबाट अभिलेखमा उल्लेख आएको आधारमा योब्रङ्ग्राम, लवण ग्राम, सौपलिङ्ग ग्राम पनि लेले कै निकटस्थ ग्रामहरू थियो कि भन्ने अनुमान हुन आउँछ । तर एकीनका साथ भन्न सकिने अवस्था भने छैन । एउटा आश्चर्य कुरो लिच्छविकालका झण्डै अढाइ सय थान अभिलेख प्राप्त भइसकेको भए तापनि यी नामहरू भने कतै पनि देखापरेको छैन । अभिलेखमा लवण ग्राम जुन उल्लेख छ यसमा बढी जोड दिएर विचार गर्दा त्यो बेला उपत्यकामा नून आउने ठाउँलाई सायद लवण ग्राम भनिएको

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

पो होकि भन्ने संभावना छ भने नून आउने ठाउँ प्राय: उत्तर भेगबाट आउने हुनाले त्यो भेगको आसपासका गाउँ होकि यो पनि संभावना बलियो छ । जेहोस् यी तीनै गाउहरूमा बौद्धधर्ममा आस्था राख्नेहरूको संख्या धेरै थियो अथवा चैत्यरथसित प्रत्यक्ष सम्बन्ध थियो भन्ने चाँहि सहज अनुमान हुन आउँछ । किनकि वृषदेवले बनाएको धातुचैत्यरथको लागि चाहिने आयस्ता यी गाउँका पाञ्चालीहरूले उपलव्ध गराउँथ्यो भन्ने तथ्यको खुलासा हुन्छ ।

१४. पाटन दरवार केशवनारायणचोकमा रहेको संवत् ५६७(६७) को अभिलेख मात्रै देखापरेकोले कुमारामात्यको पदविको पहिलो उल्लेख भनी यही अभिलेख औंल्याउने गरिन्थ्यो । अहिले त्यो भन्दा अघिको संवत् ५३६को अभिलेख मै कुमारामात्य को उल्लेख भएको प्रमाण भेटिएको छ । संवत् ५३६ को अभिलेखमा कुमारामात्य पदवी धारण गरेको व्यक्ति चन्द्रजीव थिए भने संवत् ५६७(६७)को अभिलेखमा कुमारामात्य पदवी घारण गरेको व्यक्ति प्रीयजीव नामक व्यक्ति रहको थियो । सायद चन्द्रजीव र प्रीयजीवबीच नातामा पनि नजिक को सम्बन्ध हुनसक्छ कि भन्ने संभावना देखिन्छ ।

प्राय इतिहासकारहरूले राजामात्य भन्नाले राजाले अह्राएको काम गर्ने र कुमारामात्य भनेको युवराजले अह्राएको काम गर्ने अति विश्वासिलो व्यक्तिलाई दिने पदवी भनी व्याख्या गर्दै आएको छ यसको मतलव कुमारामात्य भनेको युवराजको सेक्रेटरी जस्तो भन्ने भयो । तर यो व्याख्या पनि त्यति सटिक होइन कि किनकि संवत् ५६७ मा राजा नरेन्ददेवको सेक्रेटरी भएर प्रीयजीवले काम गरेको र संवत् ५३६ मा स्वयं राजा अंशुवर्माको सेक्रेटरी भएर काम गर्ने चन्द्रजीव देखापरेकोले कुमारामात्य पनि राजा कै सचिव जस्तो पदवी थियो भनी खुलासा हुन आएको छ ।

१५. पाटनमा ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमाको दिनको स्मरण अति महत्वपूर्ण रही आएको छ । किनकि अहिले पनि ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमाको दिन सिद्धिनरसिंह मल्लको कृष्णलीलाको चित्र र श्रीनिवासमल्लको सुनमोलम्वा सिंहासन कृष्णमन्दिर अगाडि प्रदर्शन गर्ने चलन छ । यो अभिलेखमा अंशुवर्माले संवत् ५३६ को ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमा कै दिन वृषदेवले स्थापना गरेको धातुचैत्यरथलाई नयाँ मन्दिरको स्वरुप दिए भनी शिलालेखमा उल्लेख आए बाट ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमाको सांस्कृतिक महत्त्व वृषदेवको पालादेखिनै अविछिन्न रुपले कायम थियो कि भन्ने अनुमान सहजै हुन आउँछ ।

यो प्राप्त अभिलेखको सबभन्दा झकास दिने महत्त्वपूर्ण तथ्य भनेको यसमा संवत् ५३६ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमा मिति उल्लेख आउनु हो । किनकि लिच्छविकालमा दुइथरि संवत् चलेको र ती दुईथरि भनिएका संवत् शक संवत् र मानदेव संवत् भनी वकालत गर्दै आएका तमाम यसका हिमायति इतिहासहरूको मुखमा बुझो लाग्न गएको छ । हुनत आजभन्दा ३२ वर्ष अघि भेटिएको गोकर्णवालुवा गाउँको अभिलेखले नै लिच्छविकालमा दुईथरि संवत् चलेको पनि होइन र शक र मानदेवसंवत् पनि होइन भनी सिद्ध भइसकेको थियो । फेरि पनि ५३६ को अभिलेख प्राप्त हुनु भनेको अघिसिद्ध भएको तथ्यलाई थप बल प्रदान गरेको छ । यसलाई फेरि बहसको विषय बनाउन चाहनेहरू छन् भने काठमाडौं ज्यावहालको संवत् ५३५ को अभिलेख र यसको बारेमा व्यक्त हुँदै आएका इतिहासकारहरूको एकै किसिमको धारणाहरूको नै पहिले हृदयंगम गरुन् र त्यसपछि अंशुवर्मा कै अभिलेख संवत् ५३६को किन प्राप्त हुन्छ त भन्ने सवालजवाफ हुनसक्छ ।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

प्रमाणहरू

१. प्राप्त अभिलेखको पाठ, भावार्थ, तारिख गणना

हाल सम्मको रेकर्ड अनुसार ललितपुरमा मात्रै ४४ थान लिच्छकिालका अभिलेख प्रकाशित भइसकेको देखिएकोमा अहिले प्राप्त भएको पाटन भीमसेन मन्दिर अगाडि ढल उत्खनन गर्ने क्रममा गत पौष ५ गते २०७८ मा देखा परेको अभिलेख पनि थप भै ४५ पुगेको हो । यो अभिलेख अप्रकाशित अवस्था कै भएकोले यहाँ पहिलो प्रकाशको लागि प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा दोस्रो पंक्ति, आठौं पंक्ति बाह्रौंपंक्ति र तेह्रौं पंक्तिका अधिकाँश अक्षर मेटिएको र प्रकारान्तर अनुमान गर्न पनि कठिन भएको ठाउँमा जति वटा अक्षर अस्पष्ट छन् त्यति नै अंक संख्या दिएर बाँकी पाठ पढिएको छ । शिलालेखको नाप ६ फीट लामो भएतापनि अभिलेख अंकित र कलात्मक चित्र सहितको भाग मात्रैको नाप ८५ सेमि लम्वाई र ५२ सेमि चौडाइ रहेको छ । यसमा प्रयुक्त लिपि लिच्छवि लिपि, भाषा संस्कृत छ । यसमा अंकित संवत् मिति ५३६ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमा तद्नुसार इ.सं. ६१३ जून १० तारिख आदित्यवार, वि.सं. ६७० जेष्ठ २६ गते आदित्यवार पर्दछ । यो अनुमान होइन गणना बाटै आएकोले गणना समेत तल दिइएको छ ।

लिप्यान्तर पाठ

१. **ॐ स्वस्ति कैलासकूट भवनाद विचलित कर्मफल रत्न सम्यक(१,२)**

२. **(१,२,३,४,५,६,७,८,९) योब्रङ् ग्राम लवण ग्रामाथः सौपलिङ्गग्राम निवासि**

३. **न कुटुम्विन (यथा) प्रधानङ्कुशलमाभास्य समाज्ञा पयति विदितम्भवतु भ**

४. **वताङ्(शुवर्मन,१,२,३).श्री वृषदेव राजकारित धातुचैत्य रथ कृ(यन)**

५. **पश्चाद्भि(१,२,३,४,५) प्रवेशे नवः प्रासाद कृतो भगवद्वाशुदेव**

६. **(१,२) गौष्ठि (१,२) च निमित्तं योब्रङ्ग्राम पाञ्चालिकेभ्यो दिग विकासार्थ**

७. **(१,२)विलिविक्ष (१,२,३) दे (१) लवण ग्रामेण सोम्पलिङ्ग ग्राम पाञ्चालिके**

८. **भ्य तुष्ट (१,२,३,४,५,६,७,८) स्तैर र्धशायद्विभकस्यम्प्रति. (१,२,३)ञ्चतु पण**

९. **सहित सभव (१,२) तरेव स्नातभूर्त्तरागत्य सर्वै : सम्य परि धम्म वदा.**

१० **तद्यथा वदु (१,२,३,४,५)म्परिभ्रम्य स्व मां ७ सन्नसंप्राप्नोती (१,२,३,४,५)**

११. **प्रसादोपजीविभिण्यैर्वा न कैश्चिदयम्प्रसादोन्यथा कर (१,२)**

१२ **(१,२,३,४,५,६,७).न्यथाकुर्यात्तम राजाज्ञाव्यतिक्रमकरिण (स्तीव्रं १)**

१३. **(१,२,३,४,५,६,७,८)भविष्यद्भि भूपतिभि (१,२) कृत प्रसादानुपालना दृतैर्ना**

१४. **वृति भाव्यञ्चिरस्थितयेचास्य प्रसाद शिलापट्ट शासन मिदन्दत्त मितिस्व.**

१५. **यमाज्ञा दूतकोत्र कुमारामात्य चन्द्रजीव ।। संवत् ५३६ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिम्यायाम्**

(पढ्न नसकिएको ठाउँमा अक्षरको संख्या अंकमा दिइएको छ शिलापत्रलाई अझै सफा गरी पढेर निकट भविष्य मै भर्नको लागि कोशिस गर्दै जाने विश्वास दिलाउन चाहन्छु)

भाषान्तर भावार्थ

कल्याण होस् । कैलासकूट भवन(दरवार)बाट आफ्नो कर्ममा विश्वास गरी अलिकति पनि विचलित नभई मेहनत गर्ने योब्रङ्ग्राम, लवण ग्राम त्यो भन्दा माथिका सोम्पलिङ्ग्रामका निवासी जनता र त्यहाँका प्रधानहरूलाई कुशल मंगल सोधेर आज्ञा गर्नु भएको छ ।

श्री अंशुवर्माले राजा श्री वृषदेवले बनाएको धातु चैत्यरथ स्थापित रहेको लाई नयाँ मन्दिर बनाइ दियो । यसको दैनिक पूजाको लागि भगवद्वाशुदेव

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

गोष्ठीलाई नै जिम्मा दिइयो ।यसमा कुनै किसिमको विचलन नआओस् भनी गोष्ठीलाई चित्त बुझ्ने गरी खर्च उपलव्ध गराउन योब्रङ्ग्राम , लवण ग्राम तथा सौपलिङ्ग्राम पाञ्चालिका समेत तीनै पाञ्चालिकाहरूलाई अधिकार सुम्पियो । यो कुरा तिमीहरूलाई थाहा होस् ।

तसर्थ, यो कुरा थाहा पाएर हाम्रो तरफबाट जीविका चलाउनेहरूले र अरुहरूले पनि कसैले यो धर्मको कामलाई अन्यथा नगर्नू । जसले यो आज्ञालाई नटेरेर अन्यथा गर्ला त्यसलाई हामी सहने छैनौं । पछि हुने राजाहरूले पनि नियम कानून लाई ठूलो संझेर धर्मको कामको पालना आदरपूर्वक गर्नुपर्छ । यो निगाह धेरैकालसम्म रहोस् भन्नाका निमित्त शिलापत्रको शासन (सनद) राखी निगाह गरिएको छ ।

संवत् ५३६ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमा । यस वातका दूतक(मार्फत) कुमारामात्य चन्द्रजीव छन् ।

तारिख गणना:

संवत् ५३६ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिम्यायाम्

हालै पाटन भीमसेन मन्दिर अगाडि भेटिएको लिच्छविकालीन शिलालेखमा अंकित मिति यो पाइएको हो ।

अभिलेखमा दिइएको मिति: संवत् ५३६ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिम्यायाम्

सिद्धान्त अनुसार यो शक पूर्व २ को लिच्छवि संवत् भएकोले यो शक ५३४ को कार्तिक देखि शक ५३५ को आश्वीन सम्म रहन्छ । तव लि.सं. ५३६ ज्येष्ठ भनेको तद्नुसार शक ५३५ ज्येष्ठ हो ।

इष्ट शक : शक ५३५ (किनकि ज्येष्ठमा शक ५३५ हुने भएकोले) इष्ट इश्वीसन: सन ६१३ । शक ५३५ मा ७८ जोड्नु पर्ने भएको) शकमा ७८ जोडे इस्वीसन हुने सर्वविदित हो ।

तिथिगण : ज्येष्ठसम्म आउन - अधिमास १, चै१, वै२, + जे१५ दिन =३ X ३०+१५=१०५ दिन । शक ५३५ मा अधिमास परेको र ५३६ पौषको गोकर्ण वालुवा गाउको अभिलेखमा पनि अधिमास परेको हुनु)

उपकरण दिन मेष तिथ्यन्तमा दिन २६ आएकोले १०५ –२६=७९ उपकरण

न्यास संख्या १

विवरण	शक	ति.शु	वार	इसं	तारिख	र.क	च.क
ध्रुव कोष्ठ १	–७८	२४.६०	५.६९	०	१८.९४[१]	१०५.७	२८१.५
गतिकोष्ठ१	६००	७.४५	४.८२	६००	३.८२	३५८.०	७३.६
गतिकोष्ठ२	१२	१२.७५	१.०७	१२	०.०७	०.०	२३१.९
	१	११.०६	१.२६	१	०.२६	०.०	३१९.३
					५९.००[६]		
मेषादौ	५३५	२५.८६[५]	५.८४[४]	६१३	८२.०९	१०३.७[३]	१८६.३[२]
तिथिभोग्यम्		+०.१४	+०.१४		+०.१४	+०.१४	+०.१४
कालान्तरम्–			+२.४६		+२.४६	–०.२१	+१.६९
मेष तिथ्यन्त		२६.००	१.४४		८४.६९	१०३.६३	१८८.१३
गतिकोष्ठ३को पूर्वार्ध		७०.००	५.९०		६८.९०	६७.९	६०.२

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

		९.००	१.८६		८.८६	८.७	७.७
		१०५.००	२.२०		१६२.४५	१८०.२३	२५६.०३
ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिमा को रवि पराख्य र चन्द्रपराख्यको अन्तरस्पष्ट तिथ्यन्त ऋणम्			−०.४२		−०.४२	−०.०१८	−०.४०९
			१.७८		१६२.०३	अन्तर −०.४२	
			−०.७८		−०.७८		
			१.००		१६१.२५		
सूर्योदय कोष्ठ ४				जून	−१५१.००		
					१०.२५		
			आदित्यवार		जून १०		

१. प्राचीन रीतमा दिइएको अंश ।२. योगफल लाई ३६०ले भाग गरी शेष फल ३. योगफल लाई ३६०ले भाग गरी शेष फल। ४. योगफल लाई ७ ले भाग गरी शेष फल ।५. योगफल लाई ३० ले भाग गरी शेष फल । ६ साधारण वर्ष भएकोले ।

परिणाम:–शक ५३५को ज्येष्ठ सम्म को तिथिगण १०५ । लिच्छवि संवत् ५३६ ज्येष्ठशुक्ल पूर्णिमाको तारिख गणना गर्दा इश्वीसन ६१३ जून १० तारिख आदित्यवार आयो । शक ५३५, विसं ६७० ज्येष्ठ २६ गते आदित्यवार पर्न आउँछ । तारिख आए पछि गते सहजै आउने अनुसार गते ल्याइएको हो ।

तारिखबाट तिथि गणना

इस्वीसन् ६१३ जून १० तारिख आइतवार

हालै पाटन भीमसेन मन्दिर अगाडि भेटिएको लिच्छविकालीन शिलालेखमा अंकित मिति को तारिख गणना गर्दा आएको हिसाबबाट इ.सं. ६१३ जून १० तारिख आएकोमा यही तारिखबाट तिथि गणना गर्दा जेष्ठ शुक्ल पूर्णिमा आउनुपर्छ । गणना यस प्रकार छ

अभिलेखमा दिइएको मिति: संवत् ५३६ ज्येष्ठ शुक्ल पूर्णिम्यायाम्

सिद्धान्त अनुसार यो शक पूर्व २ को लिच्छवि संवत् भएकोले यो शक ५३४ को कार्तिकदेखि शक ५३५ को आश्वीनसम्म रहन्छ । तव लि.सं. ५३६ ज्येष्ठ भनेको तदनुसार शक ५३५ ज्येष्ठ हो ।

इष्ट शक : शक ५३५ (किनकि ज्येष्ठमा शक ५३५ हुने भएकोले) इष्ट इश्वीसन: सन ६१३ । शक ५३५ मा ७८ जोड्नु पर्ने भएको) शकमा ७८ जोडे इस्वीसन् हुने सर्वविदित हो ।

जेष्ठ महिना भनेको जून महिना आउने हुँदा । जनवरी ३१ फरवरी २८(साधारण वर्ष भएकोले) मार्च३० अप्रील३१ मे ३१ जून १० यी सव जोड गर्दा जम्मा दिन १६१ हुन आउँछ ।

उपकरण दिन तारिखान्तमा दिन ८५ आएकोले १६१ – ८५=७६ उपकरण

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

न्यास संख्या २

विवरण	शक	ति.शु	वार	इसं	तारिख	र.क	च.क
मेष तिथ्यन्त	५३५	२६.०० ००.३१	१.४४ ०.३१	६१३	८४.६९ ००.३१	१०३.६३ ०००.३	१८८.१३ ०००.३
तारिखान्त		२६.३१	१.७५		८५.००	१०३.९३	१८८.४३
गतिकोष्ठ ३को पूर्वार्ध		७१.१२	०.००		७०.०	६७.९	६०.२
		६.१०	६.००		६.००	५.८	५.२
तिथिद्वयेकरणे गति						१.०	०.९
		१०३.५३	०.७५		१६१.००	१७८.६३	२५४.७३
		+०.०९८				+०.०००	+०.०९८
		१०३.६२				अन्तर+०.०९८	

अवयव समेत लिदा तिथि १०४ जेष्ठ शुक्ल पूर्णिमाको तिथि हो । यसमा मध्यरातको वार शनिवार र सूर्योदयकालको वार आइतवार सिद्ध हुन आएको छ ।

परिणामः–शक ५३५को ज्येष्ठसम्मको तिथिगण १०५ । लिच्छवि संवत् ५३६ ज्येष्ठशुक्ल पूर्णिमाको तारिख गणना गर्दा इश्वीसन ६१३ जून १० तारिख आदित्यवार आयो । शक ५३५, विसं ६७० ज्येष्ठ २६ गते आदित्यबार पर्न आउँछ । तारिख आए पछि गते सहजै आउने अनुसार गते ल्याइएको हो ।

२. राष्ट्रिय संग्रहालयमा सुरक्षित रहेको शिलाफलक अभिलेख ।

यस अभिलेखको सम्बन्धमा हरिराम जोशीको नेपालको प्राचीन अभिलेख नामक पुस्तकमा संघ,कूप शब्दको प्रयोग भएको छ । जसले कुनै एक विहार निर्मित गरी आवश्यक बन्दोबस्त मिलाएको कुरा वर्णित भएको अनुमान हुन्छ । लोकोत्तर विहारहरूमा स्तूप, कूप, प्रपा, आरामहरू हुने कुरा निश्चित भएको उल्लेख गरेका छन् ।

यसमा जम्मा ११ पंक्ति अभिलेख त छन् तर धेरै नै खिइएको अवस्था छ । लिपि चाँही मानदेव प्रथमकालीन लिपिसँग मेल खान्छ । हुनसक्छ यो अभिलेख वृषदेव कै पालाको भन्ने संभावना गर्न सकिन्छ ।

पाठ

१. ......त्वोत्र सङ्घाय....................अनार्दिनिबन्धनम् संसारस्य.................
२..........योः पूजार्थमाश्वयुजः कृष्ण.....................त पु.......रपदं प निमित्त...........
३.........डिचिचदिमृदेशे................भिध.................................रक्षोत्रवसा
४...ति........राजानं
५........ना..खितस्य
६...तः ४०।।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

७......कूप..त्वाखाद्यतो
८....भिः...श ज...
९...दश मानिका..तो मानेभ्या
१०................(वि)हारस..................................प्रदेशे क्षेत्र.........चतुर्विंशतिकया १०
११.................खृङप्रदेशे क्षेत्र................प्रदेशे क्षेत्र.............विंशत्यादश मानिका
(नोली द्वारा ४५ संख्यामा, वज्राचार्यद्वारा ९९ संख्यामा, जोशीद्वारा ९४ संख्यामा, रेग्मीद्वारा XCII]

(अभिलेखमा पनि सङ्घ शब्दको उल्लेख आएको छ। यो कुनै भिक्षुसङ्घ हो भन्ने देखिन्छ।खेतहरू गुठी राखेको चर्चा पनि यसमा परेको छ। एक ठाउँमा कूपको पनि उल्लेख आएको छ। यसमा पूजा आजा र भिक्षुसङ्घको लागि भोजनपानीआदिको बन्दोवस्त मिलाईगुठी राखी कुनै दानपनिले यो अभिलेख राख्न लाएको देखिन्छ)

३. संवत् ५३६ को गोकर्ण वालुवा गाउंको अभिलेख

१ ॐ त्रैधातुकक्लेशतरुंस्परन्तञ्चतुर्विधानासृतधीभुजेन। समूल
२. मुन्मूल्यादिदेशमार्ग्गम्मोक्षस्य यस्तन्नमतादरेण॥ स्वस्ति कैलास
३. कूटभवनाच्छीमहासामन्ताङ्शुवर्म्मा कुशली अहिदुंकोट्ट्ग्रामनि
४. वासिनः कुटुम्बिनो यथाप्रधानङ्कुशलमाभास्य समाज्ञापय
५. ति विदितमस्तु वो स्माभिरियमङ्कृतसीमनिर्णयः स्व
६. कारितक श्रीराजविहारे चतुर्दिशान्य भिक्षुसङ्घाय
७. प्रतिपाद्य तदाज्ञासम्पादनेन परितुष्टैर्यत्र मल्लकर प्रति
८. वद्धकुटुम्बिनो निवसन्ति तेषाम्मल्लकरापह्रासेन वः प्र
९ सादः कृतस्तदतः परमितङ्ग्रामनिवासिभिर्मल्लकरम
१०.नृष्यैचत्वारः पणा मल्लकरवृत्तिभुजे देयाश्चिरस्थित
११. ये चास्य प्रसादस्य शिलापट्टकशासनं मिदन्दत्त
१२. न्तदेवं वेदिभिरस्मत्पादप्रसादोपजीविभिर्न केश्चि
१३. देष प्रसादोन्यथा करणीयो यस्तन्यथाकुर्य्यात्कारयेद्वा त
१४. महमुत्पथप्रवर्तितन्न मर्षयिष्यामि भाविभिरपि भूपतिभि
१५. गुरुकृतप्रसादानुवर्तिभिरेव भाव्यन्दूतकश्चात्र महासामन्त
१६. श्रीभोगवर्मा संवत् ५३६ द्वितीय पौषशुक्लपञ्चम्याम्॥

भावार्थ

क्लेशरुपी तीन धातु जसले ठूलो रुख झैं झांगिएर बसेको हुन्छ यसलाई चतुर्विधान बुद्धिरूपी भुजाद्वारा जसले जरैदेखि समूल नाश हुने गरी फाल्न सक्छ उसले मात्र मोक्षाको बाटोमा लाग्न सक्छ।
कल्याणहोस्। कैलासकूट भवनबाट श्री महासामन्त अंशुवर्माले अहिदुं कोट्ट ग्रामका निवासीहरू र प्रधान समेतको परिवारहरूलाई कुशल मंगल सोधेर आज्ञा गर्नु भएको छ। तिमीहरूलाई थाहा होस्
हामीले सीमा निर्धारण गरेको गाउँमा आफैले श्री राजविहार बनाइ त्यसको चार दिशाका भिक्षुसङ्घसित सहमति लिएर मल्लकर घटाइ दिने व्यवस्था गरी दिएका छौं।

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

मल्लकर लागेका परिवारहरू यो निगाहबाट अति सन्तुष्ट छन् । सीमाङ्कित गाउँका निवासी परिवारहरूले मल्लकर स्वरुप ४ पण वृत्ति पाउने मानिसलाई बुझाउनु पर्ने गरियो । यसैगरी पछिसम्म यो नियम कायम गर्नका लागि शिलापत्रको शासन(सनद) राखी निगाह गरिएको छ ।

तसर्थ यो कुरा थाहा पाउनेहरूले यो नियमलाई अन्यथा नगर्नु कदाचित् अन्यथा गरी नियमको विरुद्धमा लागेमा हामीले सहने छैनौं । यही बमोजिम पछिका राजाहरूले समेत यसलाई गौरवपूर्ण मानेर कायम गर्दै जानेछ । यस वातका दूतक साक्षी महासामन्त श्री भोगवर्मा छन् ।

संवत् ५३६ द्वितीय पौष शुक्ल पञ्चमी ।

(भावार्थमा भाषालाई केही परिमार्जन गरिएको छ)

४ जलाधिपको शिलालेख

पाटन दरबार सुवर्णझ्याल अगाडि ढल उत्खननको कार्य भइरहेको क्रममा जमिनको गर्भ भित्र एउटा शिलापत्र भेटिएको छ । यसलाई मिति २०७८ भाद्र २९ मंगलबारको दिन अवलोकन गरी पढिएको पाठ हो । यसमा ९ पंक्ति अभिलेखका अंकित लिपि प्राचीन नेवारी(नेपाल)को लिपि र भाषा संस्कृत छ । यसको शिरोभागमा दाँयाबाँया कमलको फूलबीचमा कमल आसनमाथि नाग अंकित छ । शिलापत्रको फेदको भाग खण्डित छ । यसको नाप लम्बाइ ४० सेमि र चौडाई ३२ सेमि छ ।

लिप्यान्तर पाठ

१. ॐ नमः श्रीजलाद्धिपते ।। स्वस्ति श्री नेपालिकाव्दे नयन न

२. व शरे शुद्ध आषाढ मासे द्वादस्यां प्र त्रयोदस्याम् अ

३. नुराढ णक्षत्रे शुभयोगे बृहस्पतिवासरे ।। तद्दिने

४. कूप प्रतिष्ठा कृते ।। यजमान श्री महाप्रतिहार कु

५. टुम्वज प्रधान गजानंद(गृहाप)तेश्वर श्री जोव

६. लक्ष्मी तस्य पुत्र श्री जय अमित(देव)वर्म्मन ः

७. स्याग्निी श्री रुपलक्ष्मी.......................पुत्र

८. पौत्रादि प्रत्ययान्ते ताव.....................

९. सम्वत् ५९२ ।   शुभ ।।

भाषान्तर अनुवाद

श्री जलदेवता(जलका अधिपति)लाई प्रणाम् नमस्कार ।

कल्याण होस् । नेपालसंवत्को वर्ष शव्दमा ५९२(तद्नुसार शक १३९३ र विसं १५२८) आषाढ महिना शुक्लपक्ष द्वादशी उप्रान्त त्रयोदशी तिथि लागेको अनुराधा नक्षत्र, शुभयोग, बृहस्पतिबार ।। यस दिन जलाश्रय कुवा प्रतिष्ठा कार्य गरियो ।

दाता यजमान श्री महाप्रतिहार कुटुम्बज प्रधान गजानंद गृहापतेश्वर तथा श्रीजोवलक्ष्मी उनीहरूका छोरा श्री जय अमितदेव वर्मा र उनका पत्नी श्री रुपलक्ष्मीले आफ्ना छोरानातिहरू सवैको कल्याण होस् भनी कामना गरी कीर्ति राख्ने कार्य भएको हो । ने.सं. अंकमा ५९२ । शुभ

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

५. मणिचैत्य

पाटन मंगलवजारका आठवटा मणिमा १ मणिगल दरबार, २मणिकेशव, ३मणिभीमसेन, ४ मणि गणेश ५मणि हिटी ६ मणिमण्डप ,७ मणि गुफा र ८.मणि चैत्य सर्वाधिक प्रसिद्ध छन् । ती आठ वटा मणि विभिन्न काल समयमा निर्माण भएको देखिन्छ । यी सवै मणि पाटन दरवारको अति महत्त्वपूर्ण भाग हुन् । हुनत मणि चैत्यको हालको स्वरुप हेर्दा कसैले पनि प्राचीन भन्दैनन् । तर यो मणि चैत्य पनि लिच्छविकालमा बनेको मानदेवकालीन चैत्य हो भन्नेमा जनविश्वास अविच्छिन्न रुपले कायम रहँदै आएको पाइन्छ । जहाँ निर हाल विहार चिन्ह अंकित शिलालेख भेटियो, जहाँको शिलाफलक लगेर राष्ट्रिय संग्रहालय छाउनीमा सुरक्षित राखिएको छ ,त्यो शिलाफलकमा अंकित लिपि मानदेवकालीन हुनु र अझै त्यो भन्दा अघिको हुनसक्ने संभावना छ । त्यस अभिलेखमा विहारशव्दको उल्लेख, कूप शव्दको उल्लेख भिक्षुसंघको उल्लेख आदि आएबाट त्यो ठाउमा विहार थियो भन्ने तथ्य अकाट्य सिद्ध छ । यही ठाउँमा भएको उत्खननमा जलाधिप कुवाको उल्लेख भएको पूर्वमध्यकालको शिलालेख भेटिएबाट त्यसबेलासम्म पनि यहाँ विहार थिए भन्ने कुराको पुष्टि गर्दछ । हाल मणिहिटि पछाडिको जुन चैत्य जसलाई मणिचैत्य भन्दै आएका छौ संभवतः जहाँनिर मानदेवकालीन लिपि भएको शिलाफलक थियो । मणि चैत्य पनि त्यही स्थापित रहेको हुनुपर्दछ र पछि अलि पर सारेको हुनुपर्दछ । यस आधारबाट भन्नु पर्दा यहाँको विहारलाई मणिविहार मान्न सकिन्छ र यही परिसरमा यो विहार अवस्थित थियो होला भन्न सकिन्छ ।

६. ललितपुरमा पाइएका लिच्छविकालीन शिलालेखहरू सूची

१.पाटन स्वथको मानदेवको संवत् ४११ को अभिलेख
२.वहालुखा त्रिलिंगेश्वरको संवत् ४३५ को अभिलेख
३.खपिंछेको वसन्तदेवको संवत् ४५२ को अभिलेख
४. मंगलवजार भारविको संवत् ४९२ को अभिलेख
५.शंखमूल सिकुवहीको संवत् ४९५ को अभिलेख
६.पाटन च्यासलको संवत् ५१५ को अभिलेख
७. पाटन भीमसेनथानको संवत् ५१६ को अभिलेख(यो अभिलेख अहिलेलोप भैसकेको अवस्था छ)
८.वुंगमतीको अंशुवर्माको संवत् २९(५२९) को अभिलेख
९.पाटन सुन्धाराको संवत् ३४(५३४) को अभिलेख
१०. पाटन भीमसेनमन्दिर अगाडि ढल्ल उतखनन हुने क्रममा भेटिएको सं ५३६ को अभिलेख
११.पाटन नवहिलको अंशुवर्माको अभिलेख
१२.पाटन चपटोल इलाननिको अभिलेख
१४.त्यागल गैरीधाराको अभिलेख
१५.पाटन मंगलवजारको अभिलेख
१६पाटन वहिलीटोलको अभिलेख
१७.पाटन मंगलवजार छिन्नमस्ताको अभिलेख
१८.पाटन यम्पीवही जलद्रोणीको अभिलेख
१९.भन्सारचोक नरेन्द्रदेवको संवत् ६७(५६७) को अभिलेख

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

२०. पाटन गैरीधारा -पुरातत्व बगैंचाको अभिलेख
१९. पाटन वटुक भैरवको अभिलेख रा.सं
२१.च्यासल गणेश थानको संवत् ९५(५९५)को अभिलेख
२२. पाटन यागवहालको संवत् १०३(६०३) को अभिलेख
२३.मछिन्द्रवहालको वलरामको पादपीठको संवत् १०९(६०९)को अभिलेख
२४. च्यासलको नायहिटीको संवत् १३७(६३७) अभिलेख
२५.पाटन मीननाथको ढुंगेधाराको संवत्१४८(६४८) को अभिलेख
२६. पाटन मीननाथको ढुंगेधाराको जयदेवको अभिलेख
२७.पाटन कुम्भेश्वरको अभिलेख
२८.पाटन पुलचोक को अभिलेख
२९.वुंगमती विहारको अभिलेख
३० त्यागल चैत्यको अभिलेख
३१.गावहाल जलद्रोणीको अभिलेख
३२.मंगलवजार ढुंगेधाराको अभिलेख
३३.पाटन यंगवहालको संवत् १८०(६८०)को अभिलेख
३४.पाटन सुवहाल चैत्यको संवत् १८२ को अभिलेख
३५.पाटन सुवहाल जलद्रोणी को संवत् १८७ को अभिलेख
३६.पाटन मोतीटार लुभुको संवत् २५० को अभिलेख
३७. पाटन वहिलीटोलको अभिलेख
३८. पाटन गुइतवहीको संवत् ४६४ को अभिलेख
३९. पाटन गुइतवहीको अभिलेख
४०. पाटन हौगलमा घरको जगमा भेटिएको संवत् ५१६ को अभिलेख
४१.पाटन चक्रवहिलको अंशुवर्माको संवत् ५३१(३१)को अभिलेख
४२ पाटन चपटको अंशुवर्माको संवत् ५४०(४०) को अभिलेख
४३ पाटन मंगलवजार को अभिलेख
४४.पाटन मंगलवजारको जलद्रोणीको अभिलेख
४५.पाटन मंगलवजार मंगहिटी प्रागणको अभिलेख -हाल जमिनमा पुरिएको

लिच्छविसंवत् र अन्यसँग सम्वन्ध तालिका

लिच्छविकालमा दुईथरि संवत् चलेको पनि होइन भने शकसंवत् र मानदेवसंवत् पनि होइनन् । यो कुरा पाठकहरूले बुझ्न सहज होस् भनी तयार पारेको यो तालिका यस प्रकार छ । जस्तै :

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लिच्छविकालमा चलेको लिच्छवि संवत्(कार्तिकादि)	अभिलेख पाइएको स्थान	वास्तविक शक	तिथि महिना	शक,इसं,विसं
१०७ कार्तिक १०७ आश्वीन	मालिगाउँ	१०५ का.– १०६ आ	फाल्गुण शुक्ल	शक१०५इ.सं.१८४विसं२४०
३८१ कार्तिक ३८१ आश्वनि	पशुपति	३७९ का.–३८०आ.	वैशाख शुक्ल	शक३८०इसं४५८विसं५१५
३८६ कार्तिक ३८६ आश्वीन	चाँगुनारायण	३८४ का– ३८५ आ	ज्येष्ठ शुक्ल	शक३८५इसं४६३विसं५२०
३९८ कार्तिक ३९८ आश्वीन	विष्णुपादुकाफेदी	३९६ का – ३९७ आ.	प्रथमआषाढ शुक्ल	शक३९७इसं४७५विसं५३२
४०७ कार्तिक ४०७ आश्वीन	देउपाटन	४०५ का – ४०६ आ..	आषाढ शुक्ल	शक४०६इसं४८४विसं५४१
४११ कार्तिक ४११ आश्वीन	स्वथ पाटन	४०९ का. – ४१० आ.	ज्येष्ठ शुक्ल	शक४१०इसं४८८विसं५४५
४२७ कार्तिक ४२७ आश्वीन	चाँगुनारायण	४२५ का – ४२६ आ	कार्तिक शुक्ल	शक४२५इसं५०३विसं५६०
४२७ कार्तिक ४२७ आश्वीन	पशुपति सूर्यघाट	४२५ का – ४२६ आ	आषाढ शुक्ल	शक४२६इसं५०४विसं५६१
४३८कार्तिक ४३८ आश्वीन	स्वयम्भु	४३६ का.– ४३७ आ	फाल्गुण शुक्ल	शक४३६इसं५१४विसं५७१
४६४ कार्तिक ४६४ आश्वीन	गुइत पाटन	४६२ का. – ४६३ आ	मार्गशीर्ष शुक्ल	शक ४६२ इसं ५४०विसं ५९७
४९५ कार्तिक ४९५ आश्वीन	संखमोल पाटन	४९३ का. – ४९४ आ	महिना नखुलेको	
५१६ कार्तिक ५१६ आश्वीन	गोलमाढी भपु	५१४ का. – ५१५ आ.	ज्येष्ठ शुक्ल	शक५१५इसं५९३विसं६५०
५२६ कार्तिक ५२६ आश्वीन	धापासी	५२४ का. – ५२५ आ.	वैशाख शुक्ल	शक५२५इसं६०३विसं६६०
५२६ कार्तिक ५२६ आश्वीन	लेले	५२४ का. – ५२५ आ.	आश्वयुज शुक्ल	शक५२५इसं६०३विसं६६०
५२७ कार्तिक ५२७ आश्वीन	अभिलेख भेटिएको छैन	५२५ का. – ५२६ आ.		

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

५२८ कार्तिक ५२८ आश्वीन	अभिलेख भेटिएको छैन	५२६ का. – ५२७ आ.		
५२९(२९)कार्तिक ५२९(२९)आश्वीन	बुंगमति	५२७ का. – ५२८ आ.	ज्येष्ठ शुक्ल	शक५२८,इसं६०६,विसं६६३
५३०(३०)कार्तिक ५३०(३०)आश्वीन	हाडीगाउ	५२८ का. – ५२९ आ.	ज्येष्ठ शुक्ल	शक५२९,इसं६०७,विसं६६४
५३१(३१)कार्तिक ५३१(३१)आश्वीन	चाँगुनारायण	५२९ का. – ५३० आ.	माघ शुक्ल	शक५२९इसं६०८'विसं६६४
५३२(३२)कार्तिक ५३२(३२)आश्वीन	साँगा	.५३० का. – ५३१ आ.	भाद्रपद शुक्ल	शक५३१इसं६०९विसं६६६
५३३(३३)कार्तिक ५३३(३३)आश्वीन	अभिलेख भेटिएको छैन	५३१ का. – ५३२ आ.		
५३४(३४)कार्तिक ५३४(३४)आश्वीन	सुनधारा पाटन	५३२ का.–५३३ आ.	प्रथम पौष शुक्ल	शक५३२इसं६१०,विसं६६७

५३५कार्तिक ५३५आश्वीन	ज्यावहाल जैसीदेवल	५३३ का.– ५३४ आ.	श्रावण शुक्ल	शक५३४,इसं६१२,विसं६६९
५३६ कार्तिक ५३६ आश्वीन	गोकर्ण वालुवागाउ	५३४ का. – ५३५ आ.	द्वितीय पौष शुक्ल	शक५३४इसं६१३'विसं६६९
५३६ कार्तिक ५३६ आश्वीन	भीमसेनमन्दिर पाटन	.५३४ का. – ५३५ आ	ज्येष्ठ शुक्ल	शक५३५इसं६१३,विसं ६७०
५३७(३७)कार्तिक ५३७(३७)आश्वीन	तिस्तुङ तौखेल	५३५ का. – ५३६ आ.	फाल्गुण शुक्ल	शक५३५इसं६१४विसं६७०
५३८(३८)कार्तिक ५३८(३८)आश्वीन	अभिलेख भेटिएको छैन	५३६ का. – ५३७ आ.		
५३९(३९)कार्तिक ५३९(३९)आश्वीन	देउपाटन	५३७ का. – ५३८ आ.	वैशाख शुक्ल	शक५३८,इसं६१६,विसं
५४०(४०)कार्तिक ५४०(४०)आश्वीन	चपट पाटन	५३८ का. – ५३९ आ.	आषाढ शुक्ल	शक५३९,इसं६१७,विसं६७४
५४४(४४)कार्तिक ५४४(४४) आश्वीन	भोयाहिटी टुंडिखेल	५४२ का. – ५४३ आ.	ज्येष्ठ शुक्ल	शक५४३,इसं६२१,विसं६७८
५६७(६७)कार्तिक ५६७(६७)आश्वीन	भन्सारचोक पाटन	५६५ का.– ५६६ आ.	पौष शुक्ल	शक५६५इसं६४४,विसं७००
५६७(६७)कार्तिक ५६७(६७)आश्वीन	यंगालहिटी	५६५ का. – ५६६ आ.	भाद्रपद शुक्ल	शक५६६इसं६४४,विसं७०१

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

६०३)१०३)कार्तिक ६०३(१०३)आश्वीन	यागवहाल पाटन	६०१ का. –६०२ आ.	ज्येष्ठ शुक्ल	शक ६०२, इसं ६८०, विसं ७३७

६०३(१०३)कार्तिक ६०३(१०३)आश्वीन	वज्रघर पशुपति	६०१ का. – ६०२ आ.	ज्येष्ठ शुक्ल	शक ६०२, इसं ६८०, विसं ७३७
८०१(३०१)कार्तिक ८०१३०१)आश्वीन	सहोत्तरतन्त्र पुष्पिका	७९९ का. – ८०० आ.	वैशाख शुक्ल	शक ८००, इस ८७८, विसं ९३५
८०३(३०३) नेसं १ कार्तिक ८०३(३०३) नेसं १ आश्वीन	नेपालसंवत्को रुपमा नयाँ संवत् थालनी	८०१ का. – ८०२ आ.	कार्तिक शुक्ल	शक ८०१, इसं ८७९ विसं ९३६ देखि शक ८०२, इसं ८८०, विसं ९३७ सम्म

नोटः–पौष शुक्लदेखि फागुन कृष्ण पक्षसम्म शकमा ७९ जोड गर्नुपर्ने हुन्छ । किनकि इस्वीसन् फेरिसक्ने तर शक फेर्न बाँकी भएकोले यी तीन महिना बाहेकमा शकमा ७८ जोड्ने गरिन्छ ।

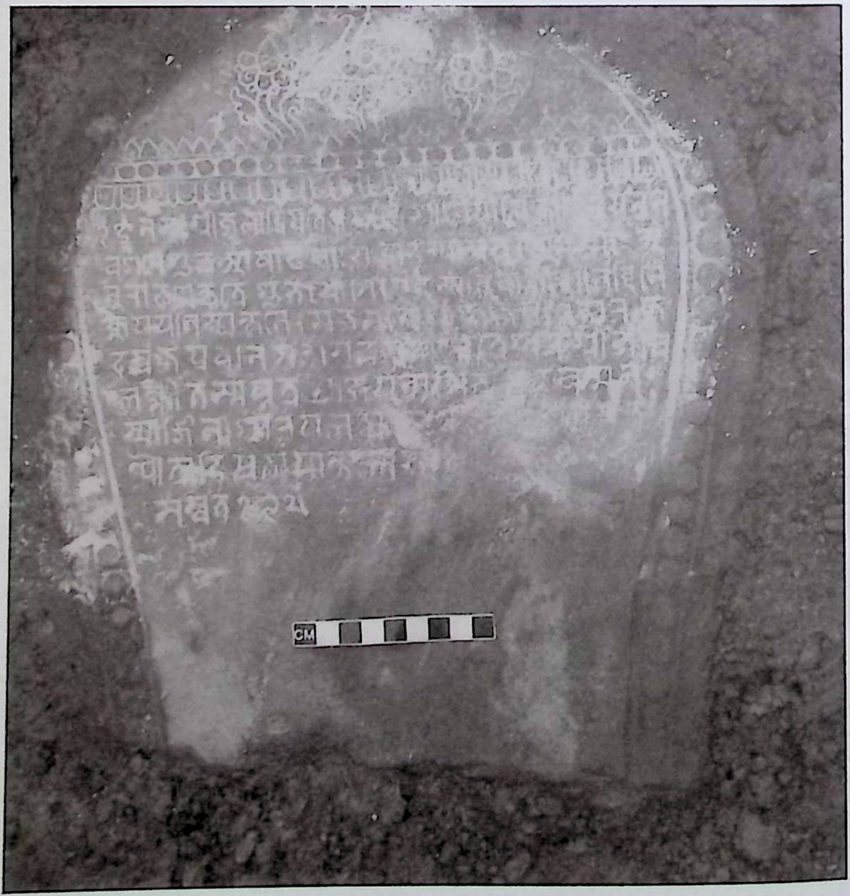

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

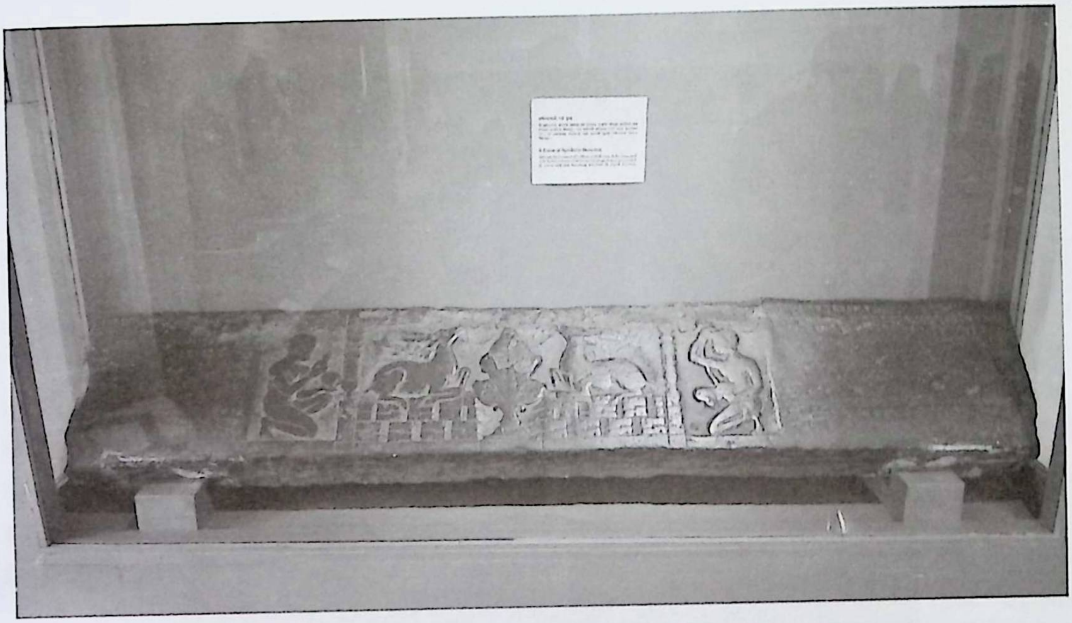

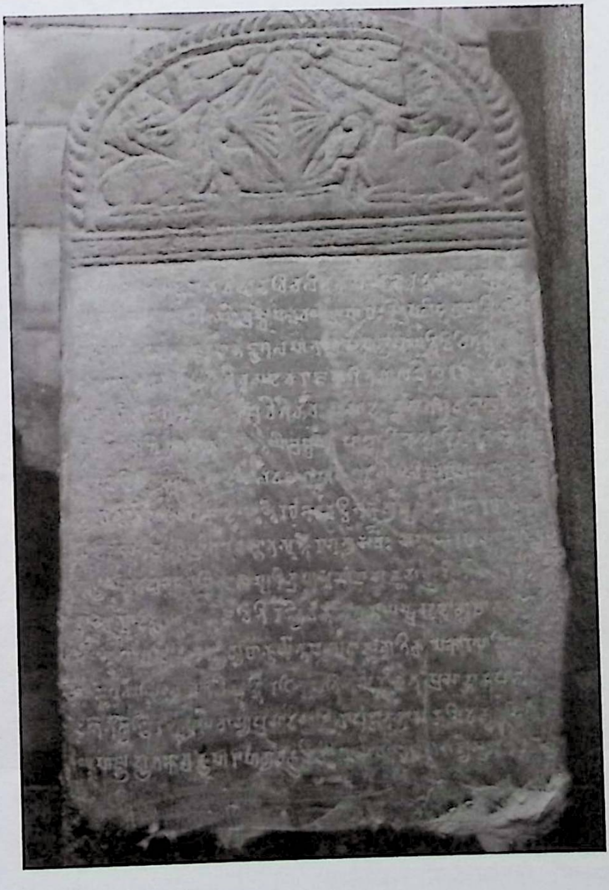

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

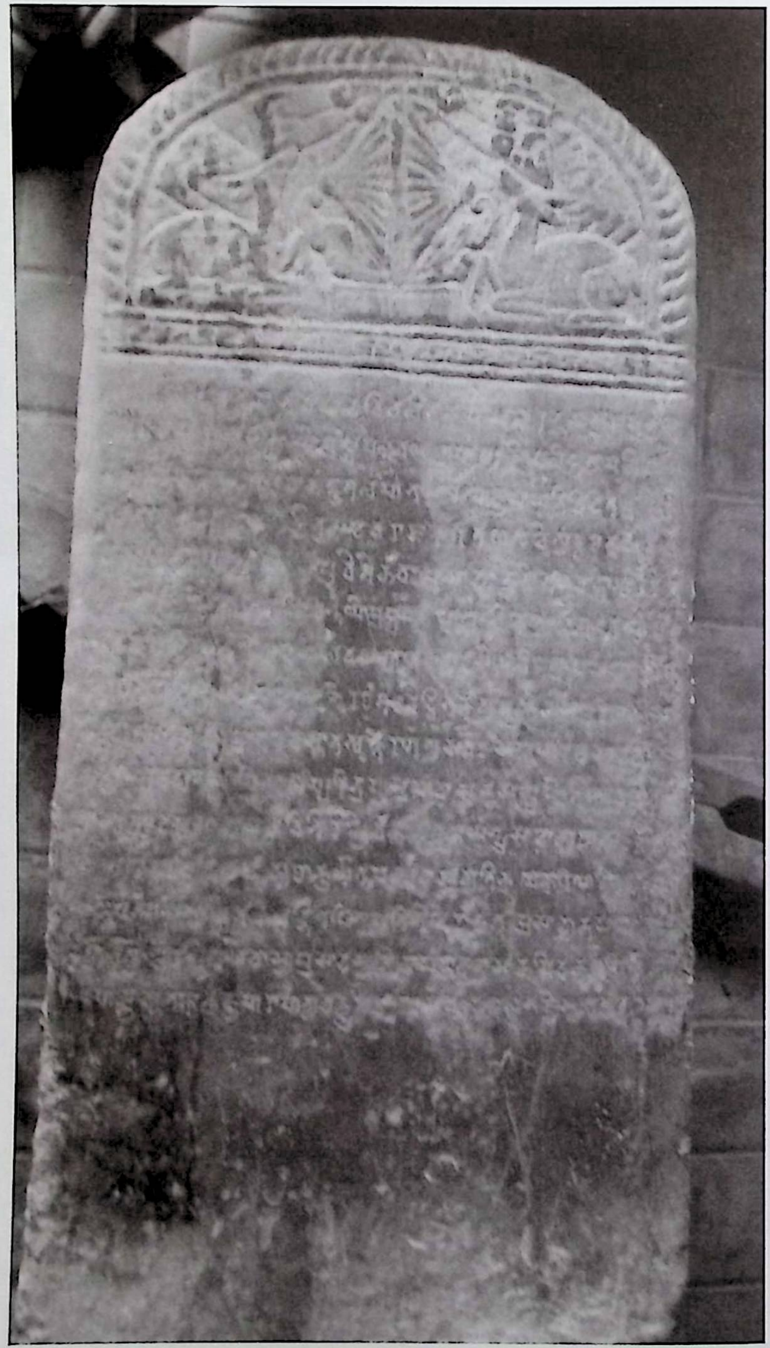

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

राणाशासनकालमा भएका शिलापत्र सम्बन्धीकार्य

- रमेशजङ्ग सिजापति*

शिला - पत्थर ढुङ्गो । पत्र - ना. शिला लेख । ले - ना. चिर स्थायित्वका निम्ति शिलामा कुंदिएको कुनै विशेष विषयको प्रचार प्रमाण आदि हुने लेख वा स्मारिका भनेर नेपाल बृहत शब्द कोशमा भनिएको छ । राणाकालीन कुमारी चोकका अभिलेखहरू राष्ट्रिय अभिलेखालयमा संरक्षित रहेका अध्ययन अनुसन्धान गर्ने क्रममा राणा शासक श्री ३ चन्द्र सम्शेर ज.ब.राणाको समयमा ठाउँ ठाउँमा शिला पत्र उतार्ने कामको आरम्भ गरिएको कुरा वि.सं. १९६४ सालको निजामती फुटकरबाट पुष्टि हुन्छ । यस कार्य सुब्बा विष्णुप्रसाद मार्फत नै सन्दा कुबेर रत्न गुभाजु पोखलड्याङ र नौसिन्दा मान रत्न गुभाजु नरदेवीबाट भएको देखिन्छ । यी नै गुभाजु द्वयले नै सो कार्यलाई सम्वत १९६८ साल सम्म निरन्तरता एिको कुरा खड्ग निसानाको नकले किताप १०/१९८। नं. ८७१/पेज ३०, नं. २५५ निजामती पहिला/सम्वत १९६५ साल/पेज १९६, खड्ग निसाना पुर्जीको नक्कले किताव १०/१९९/नं. १२३/पेज २३ निजामती पहिला सि.नं. २७५ सम्वत १९६७ साल र नं. २८६(क) निजामती पहिला सम्वत १९६८ साल पेज १०१ बाट पुष्टि हुन्छ ।

यसैगरी पुस्तक खाना मार्फत वि.सं. १९७९ साल देखि शिला पत्र तामा पत्रको नक्कल सारी पठाउने कामकाज गराएको देखिन्छ । यो काम काजमा पंडित गुणनाथ पाध्या भटराई र नौसिन्दा कुल् बहादुर डंगोल लागेको देखिन्छ । यो काम काज वि.सं. १९८८ साल सम्म रहेको देखिन्छ । निजामती किताबहरू १९७९-१९८८ सम्मका आधारमा । प्रस्तुत अनुसन्धानात्मक लेख राणाकालमा भएका शिलाप सम्बन्धी काम शीर्षकको लेखको मुख्य उद्देश्य राणाकालमा शिलापत्रको काम काजको ऐतिहासिक पक्ष देखाउनु हो । साथै यस कामको परम्परा देखाएर भविष्यमा अध्ययन, अनुसन्धान गर्ने शोधार्थी विद्वान विदुषीलाई सहयोग पुगोस् भन्ने नै हो ।

नौसिन्दा द्वय कुबेर रत्न गुभाजु - पोखल्ड्याङ र मान रत्न गुभाजु नरदेवीले कलकत्ता गएर शिलापत्रको काम सिकेर आई वि.स. १९६४ साल चैत्र महिना देखि काम गरी अन्दाजी उतार्नु पर्ने शिलापत्र २००० दुई हजार मध्ये ४०० चार सय तयार गरेको बाँकी उतार्नु पर्ने थान १६०० सोह्र सय रहेको हुँदा १ वर्ष म्याद थप गरेको देखिन्छ । पुस्तक खाना मार्फत नेपालमा भएका १०० एक सय वर्ष देखि माथिको शिलापत्र १००० एक हजारको २ प्रति २००० दुई हजार छापामा तयार गर्नालाई १ वर्षको म्याद थप गरिएको देखिन्छ ।

त्यसैगरी काठमाडौं, पाटन, भादगाउँ, पनौती, खोपासी र साँगा समेत पठाई छापा गराउँदा शिलापत्र ९०० को २ प्रति १८०० छापा तयार गरेको देखिन्छ । ४ भञ्ज्याङ भित्र बाहिर १० वर्ष उधोको शिलापत्र २ प्रति छापा तयार गर्नु भन्य सनद बमोजिम मसलन्दको निकास नभए पनि आफ्नो

*स्वतन्त्र अनुसन्धानकर्ता

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

घर घरानाबाट खर्च लगाई पानी छापा गरी नजर गराउँदा दुरुस्त न भै कारीन्दा कलकत्ता बसीकन भने भए बमोजिम कलकत्ता पठाई सिके आएपछि २ प्रति शिलापत्र थान १८०० सय तयार भएको र मसलन्द भुक्तान भएको देखिन्छ ।

प्राप्त अभिलेखको अध्ययनबाट शिलापत्रको खोजी खबरी गर्ने र उतार्ने काम काज वि.सं. १९६४ साल देखि गर्न थालेको देखिन्छ । यस काम काज गर्ने तौर तरिका सिक्न तालिमको लागि कलकत्तामा नौसिन्दा मान रत्न गुभाजु र नौसिन्दा कुबेर मान गुभाजुलाई पठाएको देखिन्छ । औपचारिक रुपमा शिलालेखको बारेमा अध्ययन अनुसन्धान गर्ने गराउने कार्य पनि त्यसै समय देखि शुरु गरेको देखिन्छ । त्यस समयमा काठमाडौं उपत्यका लगायत बनेपा, पनौती, खोपासी, साँगा भित्र बाहिरका शिलापत्रहरू खोजी खबरी गरिसकेको पुष्टि प्राप्त अभिलेखबाट हुन्छ । प्रस्तुत राणाकालमा भएका शिलापत्र सम्बन्धीका शीर्षक लेखनको क्रममा मूल सामाग्रीको रुपमा लिएका अभिलेखका उतारहरू परिशिष्टमा १-८ राखिएको छ । राख्नुको उद्देश्य यस सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान गर्नेका लागि सहज होस् भन्ने नै हो ।

परिशिष्ट १ - ८ सम्म

१. ६४ साल कार्तिक १ गते ५ का षड्ग नीसाना सनद बमोजीम ठाउ ठाउका सीला पत्र उतार्ने कामलाई पुस्तक षानाका वर्ष १ म्यादलाई थप ६४ साल भाद्र ३० गते दर्शन गर्ने आसीन १ गते देषी ६५ साल भाद्र मसान्त तक वर्ष १ म्याद सम्म लाई वीष्णु प्रसाद मार्फत तलव षाने २ के मोरु २८८/नौसन्दा कुबेर रत्न गुभाजु - पोषलड्यां १ के मैन्हा १ के रु. १२ ले १४४, नौसन्दा मान

रत्न गुभाजु - नरदेवी १ के मैन्हा १ के रु. १२ ले १४४

सि.नं. २४७ निजामती फुटकर/सम्वत १९६४ साल

२. ठाउ ठाउ का सीलापत्र उत्तार्ने काम के ६४ साल आसीन देषी ६४ साल भाद्र मसानत तक वर्ष १ म्याद सम्म तलव षाने

नौसन्दा -	कुबेर रत्न गुभाजु	पोषल्डे	१ - १२ - १४४ थ
ऐ -	मानरत्न	नरदेवी	१ - १२ - १४४ थ
			२ २८८

६५ साल आसीनको षड्ग नीसाना सनद बमोजिम आसीन १ गते देखी

नं. २५५ निजामती पहिला/सम्वत १९६५ साल/पेज १९६

३. कौसि तोसा षानाका हाकीं कारीन्दाले ठाउ ठाउको सीला पत्रहरू उतारको कां लाई मैन्हा १ को मोहरू १२ बाह्रका दरल षाने नौसीन्दा जवान वर्ष १ को म्यादि गरी ६४ साल भाद्र ३० गते भर्ना गरी बक्सेको हो सो नौसीन्दा भर्ना भया पछि कलकत्ता गै सीला पत्रको का सीकी आइ ६४ साल भाद्र ३० गते भर्ना गरी बक्सेको सो नौसीन्दा भर्ना भएपछि कलकत्ता गै सीलापत्रको कां सीकी आइ ६४ साल चैत्र मैन्हा देषी कां गरी अंदाजी उतारनुपर्ने सीला पत्र २००० भध्ये थान ४०० तयार गरेको भै बाकी उतारनु पर्ने थान १६०० रहेको म्याद भने यही भाद्र देषी भुक्तान भयाको हुनाले सो नौसीन्दा थामी कां चलाउना लाई

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

जो मर्जी हुकुं भनी पुस्तक षानाका सुब्बा वीष्णु प्रसादले हाम्रा हजुरमा वींती पादर्दा जाहेर भयो । तसर्थ सो सीलापत्र उतारने कां बाकी नै रहेको हुनाले सो तपसीलका नौसीन्दा जवान २ अघीको म्याद भुक्तान भयाका मैन्हा देषी फेरी वर्ष १ लाई थामी बक्सेको छ कम्याण्डरी कीताप षानाका छाप लगेका रपोट बमोजीम वर्ष १ सम्म मैन्हा वारी तलव दीन्या कां गर.

तपसील

नौसीन्दा कुवेर रत्न गुभाजु १ के मोहरू यक सय चौवालीस - १४४

ऐ. मान रत्न गुभाजु १ के मोहरू यक सय चौवालीस - १४४

ईति सम्वत १९६५ साल कार्तिक गते २४ रोज ९ शुभम

सम्वत १९६५ साल कौसि तोसा षानाका नाउमा भै गयाको षड्ग निसाना पुर्जिको नकले किताव कार्तिक १ गते देषि चैत्र मसान्त त मैन्हा ६ को कौसि १०/१९७/नं. ६१९/पेज १८

४. ठाउ ठाउका सीला पत्र उतार्ने काम के ६५ साल आसीन १ गते देषी ६६ साल भाद्र मसांत तक वर्ष १ म्याद सम्म तलव षाने

नौसन्दा कुवेर रत्न गुभाजु पोषल्डे - १ - १२ - १४४ थ

नौसन्दा मान रत्न नर्देवी - १ - १२ - १४४ थ

आसीन १ गते देषी तलव वंद ६६ साल आसीन १ गते देषी ६७ साल मसान्त तक वर्ष १ भाद्र सम्म थामी ६६ साल मार्ग २८। २ का षड्ग नीसाना

नं. २६५ निजामती पहिला/सम्वत १९६६ साल/पेज ९१

५. पोस्तक षाना मार्फत नेपालमा भयाको १०० वर्ष देषी उधोको सीला पत्र १००० को २ प्रति २००० छापामा तयार गर्नालाई १ वर्षको मोहरू १४४ का डरले तलव षाने नौसीन्दा जवान २ बक्सेको ६४ साल भाद्र ३० गते दर्सन गराई काठमाडौं पाटन भादगाउ पनौती षोपासी सागा समेत पठाई छापा गराउँदा सीला पत्र ९०० को २ प्रति १८०० चापा तयार भयो. आडरमा सीला पत्र १०० को २ प्रति छापा २०० बाकी छ सो ठाउ ठाउमा पनी नीप्री नसकेको अंत गाउ गाउमा समेत जाच बुझ गर्दा अंदाजी १५०० सीला पत्र देषीयाको २ प्रति तयार देषी म्याद भुक्तान भयाको हुनाले सो नौसीन्दा जना २ फेरी २ वर्षको म्याद थप बक्से म्यादेमा काम तमाम हुदो हो भनी पोस्तक षानाका सुवा वीष्णु प्रसादले हाम्रा हजुरमा वींती पार्दा जाहेर भयो तसर्थ सो ठाउ ठाउको सीलापत्र छापी तयार गर्नालाई १४४ का दरले षाने नौसींदा जना २ दुई लाई वर्ष १ येकको फेरी म्याद थप बक्सेको छ कम्याण्डरी कीताप षानाबाट सदर गरी दियाका रपोट बमोजीम अैन सवालको रीत पुर्‍याइै मैन्हामा तलव दिन्या काम गर.

ईति सम्वत १९६६ साल मार्ग गते २८ रोज २ शुभम

सम्वत १९६६ साल कौसी तोषा षानाका नाउमा भै गयाको षडग नीसानाको नकले कीताप कार्तिक देषी चैत्र तक १०/१९८/नं. ८७१/पेज ३०

६. कौसी .... ४ भंज्याङ भित्र बाहिर १०० वर्ष उधोको सीला पत्र २ प्रति छापा तयार गर्नु भन्या सनद बमोजीम मसलंदको नीकासा बक्सेको थीयेन ता पनी मेरा घर घरानबाट षर्च लगाई पानी छापा गरी नजर गराउँदा दुरुस्त नभै कारीन्दा कलकत्तामा बसीकन पठाउनु भने भया बमोजिम कलकत्ता पठाई सीकी आया पछी बक्सेको मसलन्द कंपनी रु. ५० मा आधी मेरा घर घराना वाट षर्च भयाका मोरु ७।७१

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

कटी गरी वाकीले षरीद भयाका मालवाट ६४ साल चैत्र देषी काम गर्ना ६६ साल भाद्र ३० गते तकमा २ प्रति सीला पत्र थान १८०० तयार भै मसलन्द भयो ६७ साल भाद्र तक वर्ष १ लाई म्याद पनी थप बक्सेको हुनाले सीला पत्र थान ७५० को २ प्रति १५०० तयार गर्नालाई

तपसीलका काम काम के चाहीना मोहरू ६१।२५ दैनु भन्या सनद गरी बक्स्या काम चलदो हो भनी पोस्तक षानाका सुवा वीष्णु प्रसादले हाम्रा हजुरमा वींती चढायाको हुनाले जाहेर भयो तसर्थ सो सीला पत्र छापी २ प्रति तयार गर्ना के तपसील बमोजीमको मोहरू ६१।२५ येक सठी रुपैया पचीस पैसा नीज सुवा वीष्णु प्रसाद हस्ते अैन सवालको रीत पुऱ्याई दिन्य दिन्या काम गर

तपसील

देसी कागज ताउ ११०० के डर ।४ ले	- ४४।-
कपडा के	- ५।५०
छापा गर्ना के षागी गज १५ के डर - २० ले	- ३१।
बुरुस के	- ७।
धुने वुरुस ४ के डर १।२५ ले	- ५।
छापा ठोकने वुरुस ४ के डर ।५०	- २
तेल भुङ (गुण) आलस मुसो समेत हाली तयार गरेको छापा गर्ने मसी बुरुष तीन ३ के डर १।२५ ले	- ३।७५
सो तयार भयाको छापा लम्बर वाधी बेह्री राषना के काचो कागज के	- २

ईति सम्वत १९६७ साल वैशाष गते २७ रोज २ शुभम

सम्वत १९६७ साल कौसी तोसा षानाका नाउँमा भै गयाका षड्ग नीसाना पुर्जीको नकले कीताप कौसी षड्ग नीसाना वैशाष १ गते देषी आश्वींका मसान्त तक मैन्हाको १०/१९९/नं. १२३/पेज २३

७. ठाउ ठाउका सीला पत्र उतार्ने काम के ६६ साल आसीन १ गते देषी ६७ साल भाद्र मसान्त तक वर्ष १ म्याद सम्म तलव षनो

नौसन्दा कुवेर रत्न गुभाजु पोषल्डे	१	-	१२	-	१४४ थ
ऐ माने रत्न गुभाजु नरदेवी	१	-	१२	-	१४४ थ
	२				२८८

सि.नं. २७५ निजामती/सम्वत १९६७ साल

८. ठाउ ठाउका सीला पत्र उतार्ने काम के ६७ साल आसीन १ गते देषी ६८ साल भाद्र मसान्त तक वर्ष १ म्याद सम्म तलव षाने

नौसन्दा कुवेर रत्न गुभाजु पोषल्डे	१	-	१२	-	१४४
ऐ माने रत्न गुभाजु नरदेवी	१	-		-	१४४
	२				२८८

नं. २८६(क) निजामती पहिला/सम्वत १९६८ साल/पेज १०१

स्रोतः राष्ट्रिय अभिलेखालय रामशाहपथ, काठमाडौं

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

कौसी तोषाखानाबाट प्राप्त लालमोहर

श्रीनाथ

स्वस्तिश्री मन्महाराजाधिराजकस्य सदा
आगे इन्द्रसिंह मिजार लोपसांग्या मिजार लोपधन्या मिजार के — — कं पुमादरिया को थांक को
घा गाउ को लगापान समेत को इसाक सम्वत् १८२५ साल वैसाष वदि १ रोज लगायेत चैत्र सुदि
१५ तक वर्ष १ को राजअंक वाहेक राजविर्ता साउन्या फागु वेठि डंडकुंड मध्ये अपुतालि वा
कचकुहु अमानलि लेषान्या रकम कलम मारि मेटिदिबे मोजरै मोहोर रुपैया २८० मा अधिको
मोहोर मितिकि ठेक को वंदेज वाधिवक्स्यौं रसिद बुझाउनु वक्सिव साउनु गाउ गुल्जार गर्नु रैतिरा
जि राषि आमका मअसुल तहसिल गरि कि सवमो जिमकार पैया अमालि लाइ तिरि साल सा
षिरि को फारक साल वसाल लिनु आफ्ना षातिर्जमासंग उकवमो जिमकार पैया तिरिजगाके
वलगर — — — — — — — —

तपसिल

मुऊंज वैसाषकिस्ता रुपैया	१००
आश्विनकिस्ता रुपैया	८०
मुक्ति चैत्रकिस्ता रुपैया	१००

इति सम्वत् १८२५ साल मिति मार्गवदि ११ रोज २ शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

खाम संख्या : १५० DNA : 11/31

छाप

श्री दुर्गा भवानि

१ श्रीनाथ
२ स्वस्तिश्रीमन्महाराजाधिराजकस्यरुक्का ....
३ आगे इन्द्रसिंमिझार लोपसांग्यामिझार लोपधन्यामिझार के ..... कंपुमादरियाको ग्यांकुको
४ घा गाउकोलगापात स्मेतको इस्तक सम्वत् १८९५ साल बैसाष वदि १ रोज लगायेत् चैत्र सुदि
५ १५ तक् वर्ष १ को राजअंक बाहेक वाजविसेर्म्या साउन्या फागु वेठि दंडकुंड मऱ्यो अपुतालि चा
६ कवकुइ अमालिले षान्या रकम कलम मारिमेटिवे मोज रै मोहोर रुपैया २८० मा अधिको
७ मोहोर झिकि ठेकको वंदेजवाधिवक्स्यौं रस्तिवलाउनु वस्तिवसाउनु गाउगुलजार गर्नु रैतिरा
८ जिराषि दामक्राम असुल तहसिल गरि किस्त वमोजिमका रुपैया अमालिलाई तिरि साल आं
९ षिरिको फारक साल वसाल लिनु आफ्ना षतिर्ज्मासंग ठेक बमोजिमका रुपैया तिरि जगाको
१० चलंगर ....

तपसिल्

मुहुंडाबैसाषकिस्तारुपैया	१००
आश्विनकिस्तारुपैयां	८०
चुक्तिचैत्रकिस्तारुपैयां	१००

इतिसम्वत् १८९५ साल मिति मार्ग वदि ११ रोज २ शुभम् ....

मार्फत श्री रङ्गनाथ पण्डित राज

 CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गासहायः

५ श्रीबुवाज्यू

स्वस्ति श्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरुदावली
विराजमानमानोन्नतश्रीमन्महाराजाधिराजश्रीश्रीश्रीमहाराजगीर्वाण
युद्धविक्रमसाहबहादुरसम्सेरजङ्गदेवानाम्सदासमरविजयिनाम्
आगे·प्रेमनारायण बुढ्लाको·टिके·त्रलडिकालगमध्ये ---- लेकु
नापानिडछ्यो संकल्पगरिवक्स्यनुभयाका जग्गाको सांध·पूर्व·प्रजाको कि
पट ठुलो षोलो·पश्चात्·दक्षिण किपट सानु षोलसि·पश्चिम किपट र
वारिको डिल्·उत्तर·किपट् वांगा पषेराको लुङ्कील·एति चार कीला भि
त्र·सा किम्या षेत मुरि छतिस्·३६ ओ·पूर्व·षोलसि·दक्षिण·पषेरो रैफर
पश्चिम रैफर षोलाको ठिक् उत्तर·किपटको लुङकील·एति चार कीला
भित्र सिरवारि·बाल्या षेत मुरि चौसट्ठि ६४ जम्मा षेत मुरि एकसय १००
ओ·पूर्व रैफर·दक्षिण षेतको डिल·पश्चिम ठाडो कुलो·उत्तर कुलाको छि
एति चार कीला भित्र·शिवभक्तको षायल·गजसिंले षायाको पाषोरे
पनि पांच पको घड्यारि समेत कोमोहोरजावा पत्र गरिवक्स्यौं हाम्रा संता
नपर्यन्त भविंतनागरि·आफना संतानपर्यन्त कुश विर्ताजानिभो
ग्यगर्·योविर्तावक्स्याहाका संधियार्·स्यामलाल पांडे पुष्टकरिषि·पाठक
गोतम्·लिल्या मिश्र·गजसिं·सेरभानु·धर्म्या·श्रीमान·प्रताप·धंजुमि
श्र·वारकिला भन्हा ओर्ल्यालोत्रा लन्नाले नवा पनु·विना नक्ती श्रीराजा
लेहरन्न गर्नु·योवक्सेजमाओरहेन सो·एस्लो कमाभन्याको पानकीसे
ला·स्वदत्तांपरदत्तां वायोहरेत वसुंधराम्॥षष्ठिवर्षसहस्राणि विष्ठ
यांजायते कृमिः॥इतिसंवत् १८५६ साल मिति माघवदि ४ रोज ३ मोकाम
कांतिपुर राजधानि शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

खाम संख्या : १५१ DNA : 11/32

श्री दुर्गासहय :

५ श्रीं बुवाज्यू

छाप
श्री दुर्गा भवानि

१ स्वस्तिश्रीगिरिराजचक्रचुडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरुदावली
२ विराजमानमानोन्नतश्रीमन्महाराजाधिराजश्रीश्रीश्रीमहाराजेगीर्वाण
३ युद्धविक्रमसाहवहादूरसम्सेजङ्गदेवानाम्सदासमरविजयिनाम् ....
४ आगे प्रेमनारायणावुटुला कोटिके व्रह्मण्डि कालग मध्ये .... लेकु
५ शपानिऽधो संकल्प गरिवक्सनुभयाका जगाको सांध पूर्व प्रजाकोकि
६ पट् ठुलोषोलो पंध्यारो दक्षिण किपट सानु षोल्सि पश्चिम किपट् र
७ वारिको डिल् उत्तर किपट् वाभ्फा पषेराको लुऊँकील एति चार कीला भि
८ त्र साकिन्या षेत मुरि छतिस् ३६ औ पूर्व षोल्सि दक्षिण पषेरो रैकर
९ पश्चिम रैकर षोलाको ठिक् उत्तर किपटको लुऊकील एति चार कीला
१० भित्र सिरुवारि वालवा षेत मुरि चौसट्ठि ६४ जम्मा षेत पुरि एक सय १००
११ औ पूर्व रैकर दक्षिण षेतकॄ डिल पश्चिम ठाडो कुलो उत्तर कुलाको ठिक
१२ एति चार कीला भित्र शिवभक्तको षायल गजसिंले षयाको पाषो रो
१३ पनि पांच ५ को घड्यारी समेतको मोहोर तावा पत्र गरिवक्स्यौं हाम्रा संता
१४ न पर्ज्येत शुभचिंतना गरि आफ्ना संतान पर्ज्यत कुश विर्ता जानि भो
१५ ग्य गर . यो विर्ता वक्सदाका संधियार स्यामलाल पांडे पुटकरिषि पाठक
१६ गौतम लिल्पा मिभ्फार गजसिं सेरभान् धर्म्या अैमान् प्रताप् धंजु मि
१७ भ्फार चार किला भन्दा अर्घ्यालो व्राम्हणले नचापनु विना तक्तीर श्री राजा
१८ ले हरन्न गर्नु यो वन्धेजमा जो रहैन सो एश्लोकमा भन्याको पातकी रहो
१९ ला स्वदत्तां पर दत्तां वा यो हरेच्च वसुंधराम् ॥ षष्ट्विर्वर्षसहस्राणिविष्टा
२० यां जायते क्रिमि स ॥ इति संवत् १८५६ साल मिति माघ वदि ४ रोज ३ मोकाम
२१ कांतिपूर राजधानि शुभम् ....

प्रेमनारायणवटुलाकोटि को तावापत्र सन्या षेत व्रह्मडि

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गासहाय

श्रीबूबाज्यू

स्वस्तिश्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरुदावलीविराजमानमानोन्नतश्री
मन्महाराजाधिराजश्रीश्रीश्रीमहाराजगीर्वाणयुद्धविक्रमसाहबहादुरसम्सेरजङ्गदेवाना
मसदासमरविजयीनाम्
आगे. शक्तिवल्लभपाध्या अधिकारिके सम्वत् १८६४ साल मिति ज्येष्ठ वदि ४ रोज ३ का दि
न ---- कालरुद्रशान्तिमा सङ्कल्प भयाका षेत मध्ये षेत मुरि १० विस घ आरिरो
पनि १॥ कुशाउन्नेले सङ्कल्प गरिदिन्याको मोहोर गर्याको पत्र गरिबक्स्यौं. यस मध्ये जिल्ली
को अम्वल घुम्आरि षेत मुरि २० तस्को सांध. पूर्व. छ्याउ दिषोलो. लुरु किला. दषि
ण. पाषेरे का लुरु किला. पश्चिम. शिवनारायण पाध्या रिमाल को चिर्चो लुरु
किला. उत्तर. छ्याउ दिषोला को दोभान लुरु किला. ओधघ आरि षोलारो रोप
नि १॥ तस्को सांध. पूर्व षोल सिल् रु किला. दक्षिण. वाटो लुरु किला. पश्चिम
उत्तर लुरु किला. येति चार किला भित्र को षेत मुरि २० घुम्आरिरोपनि १॥ कु
शाबिर्ता जानि सन्तान दरसन्तान पर्यन्त भोग्य गर. यो बिर्ता वक्स्दा सं
कल्प गराउन्या पुरोहित यदुनाथ अर्ज्याल. पानि हाल्न्या काजि भिमसे
न थापा. संधियार. काशिराम पांडे. हरिवंस पोहोरा. श्रीनाथ अर्ज्याल. भानुपा
ध्याय षनाल. श्रीनिधि पंथ. वसवि रौनात. कृष्णानन्द पाध्याय रिमाल. डंगोलय
नायक. [illegible] अघ्याउ. भरि महाजन प्रजा आसे भिजे सि. श्रीकान्त षरेल
आजे सि. भैन पाध्या हाल कोम देउ पाध्या घिमिन्या. वाने नेपाल. भरि मन
राना. वसन्ति थापा. यार किला भन्दा अर्थ्यौ नौ चि [illegible] नल चापजाव
नात कित्ते र्सकरि वाद न हर्जे. जो पस वन्दे जन मार होइन सो पस श्लोक नाम
स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेत वसुन्धराम्. षष्टिवर्षस
हस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः इति सम्वत् १८६४ साल मिति ज्येष्ठ
दि ४ रोज ३ शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

खाम संख्या : १५२ DNA : 11/33

श्री दुर्गासहाय १

श्रीबूवाज्यू
छाप
श्री दुर्गा भवानि

१ स्वस्तिश्रीगिरिराजचक्रचुडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरूदावलिविराजमानमानोन्नत श्री
२ मन्महाराजाधिराजश्रीश्रीश्रीमहाराजेगीर्वाणयुद्धविक्रमसाहबहादूरसम्सेरजङ्गदेवाना
३ मसदासमरविजयीनाम्
४ आगे शक्तिवल्लयपाध्याअधिकारिके सम्वत् १८६३ साल मिति ज्येष्ठ वदि ४ रोज ३ का दि
५ न .... कासुद्ध शान्तिमासंकल्प भयाका षेतमध्ये षेतमुरि २० विस घड्यारी रो
६ पनि १ ॥ कुशउल्लो संकल्पविर्ताको मोहोर तावापत्र गरिवक्स्यौं यस मध्ये जिलिं
७ को अम्वल घड्यारी षेत मुरि २० तस्को सांध पूर्व घ्याङ्दि षोलो लुहुकिल दषि
८ न पाषो रैकर लुऊकिल पश्चिम शिव नारानपाध्या रिमालको विर्तालुऊ
९ किल उत्तर घ्याङ्दि षोलाको दोभान लुऊकिल औ घड्यारी चौतारो रोप
१० नि १ ॥ तस्को सांध पूर्व षोल्सि लुऊकिल पषिन् बाटो लुहकिल पश्चिम
११ उत्तर लुहुकिल येति चारकिला भित्रको षेत मुरि २० घड्यारी रोपनि १ ॥ कु
१२ शविर्त्ता जानि सन्तान दर्शन्तान पर्यन्त सुष भोग्य गर यो विर्त्ता वक्संदा सं
१३ कल्प वाक्यपन्र्या प्रोहित यदूनाथ अर्ज्याल पानिहालन्या काजिमिमसे
१४ नथापा संधियार कासिराम पांडे हरिवंस वोहोरा श्रीनाथ अर्ज्याल भानुपा
१५ ध्या षनाल श्रीनिधि पंथ वंसवि र्राना कृध्यानन्दपाध्यारिमाला डगोल ध
१६ न्तनायक अन्तसिं मघ्याङ थरि महामुनि पुडासैनि जैसि श्रीकान्तषतिवा
१७ डा जैसि मुनैपाध्या दाहाल वामदेउ पाध्याघिमिऱ्या वानै नेपाल महिसन
१८ राना वंसमनि थापा चारकिलाभन्दा अर्घ्यालो विर्त्तवारले नचापनु वि
१९ नातक्ति सर्कारवाट नहुर्नु जो यस वन्देजमा रहोइन सो यस श्लोकमा भ
२० न्याको पातकि होला स्वदत्ताम्परदत्ताम्वा यो हरे न वसुन्धराम षष्टि वर्षस
२१ हश्राणि विष्ठायांम् जायते क्रिमिः इति सम्वत् १८६४ साल मिति श्रावण सु
२२ दि ९ रोज ४ शुभम

मार्फत बहादुरभंडारी

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

स्वस्ति श्रीमन्महाराजाधिराजकस्य रुक्का
आगे · धर्मा खप्रति · जवाहिरातर · तासकिम् थापदोसाला पस्मी
ना गैह्रुकाम् निमित्त · खरिद गर्न पठ्यो भन्या · मिनिष्टर सँग साधि
उन्ले दस्कत् गरिदियावमोजिम मात्र खरिद गर्नु · मिनिष्टरको
दस्कत् नभै खरिद नगर्नु · येति वाहेक · तोसाखानामा चाहिन्या
माल् खरिद गर्दा · कम्याण्डरइनचिफ संग साधि कम्याण्डरइ
नचिफले दस्कत् गरिदियावमोजिम मात्र खरिद गर्नु · दस्कत्
नभै · खरिद नगर्नु · मिनिष्टरको र कम्याण्डरइनचिफको दस्कत्
नभै खरिद गर्‍यो भन्या · मिनाह हुन्याछैन · तिमिले निर्ज पर्ला
अवउप्रान्त · मिनिष्टरको वदला हुँदा सान पगरि दिनु · थमौती हुँ
दा न दिनु · अरु · जङ्गी · निजामति रुकमी गैह्र जागीरदर्सन्त गर्दा सान
पगरि तोसपगरि पाउन्यालाई सानपगरि · तोसपगरि न दिनु ·
सानपगरिको दस्तुर पनि न लीनु भन्या वन्देज गरिवक्स्या इतिसं
वत १९०७ साल मिति फागुन वदि ३ रोज ४ शुभम्

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

खाम संख्या : १५३ DNA : 11/34

श्री दुर्गाज्यू

छाप
श्री दुर्गा भवानि

१ स्वस्तिश्रीमन्महाराजाधिराजकस्यरुक्कां......................
२ आगे षजांचीप्रति जवाहिरात् र तास्किम् षाप्दोसाला पस्मी
३ ना गैह्वाकाम् निमित्त षरिद गर्नु पऱ्यो भन्या मिनिष्टरसंग साधि
४ उन्ले दस्कत् गरिदिया वमोजिम् मात्र षरिद गर्नु मिनिष्टरको
५ दस्कत् नभै षरिद नगर्नु येति वाहेक् तोसाषानामा चाहिन्या
६ माल् षरिद गर्दा कम्याण्डर इन चिफ्संग साधि कम्याण्डर इ
७ न् चिफ ले दस्कत् गरिदिया वमोजिम् मात्र षरिद गर्नु दस्कत्
८ नभै षरिद नगर्नु मिनिष्टरको र कम्याण्डर इन चिफको दस्कत्
९ नभै षरिद गऱ्यौ भन्या मिनाह हुन्या छैन तिमिले तिर्नुपर्ला
१० अव उप्रांत मिनिष्टरको वदला हुँदा साल पगरिदिनु थमौति हुँ
११ दा नदिनु अरु जङ्गी निजामति रकमी गैह्वजागीर दर्सन् गर्दा साल
१२ पगरि तोस्पगरि पाउन्या लाई साल पगरि तोसपगरि नदिनु
१३ साल पगरिको दस्तुर पनि नलीनु भंन्या वन्देज गरिवक्स्यौं इति स
१४ म्वत् १९०७ साल मिति फागुन शुदि ३ रोज ४ शुभम्.......

मारफत बंवहादुर कुँवर राणाजी
मार्फत रणउदिप सिंह कुंवर राणाजी
मार्फत रनमेसेर अधिकारी
मार्फत डिल्ली सिंह वस्न्यात्
मार्फत जङ्गबहादरुकुवरराणजी
मार्फत गुरुराज विजय राज पण्डितज्यू
मारफत हेमदल सींह थापा

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गाज्यू

श्रीकुमारि

स्वस्तिश्री मन्महाराजाधिराजकस्य रुक्का ———

आगे कोसितोसाषाना काजनरहरूगांचि प्रति कोसितोसाषानामा हाम्रा दर्वारको आमदानी षर्च लेषना
लाइ ---- चोकबाट आयाका नोसिन्दा वाहेक कोसि कामुषिया पट्टिको एक नोसिन्दा तोसाषाना माराषि
आफुहरू कोसिमा वसि लेषपढ भै आयामा लेषपढ पठ नजादा ढेरै वर्षको कागजपत्र रुजुवातु नभै विहा
त्यार नहुदा अवउप्रान्त कोसि कामुषियाले एक नोसिंदा साथमा लि आफुहरू कोसिको ओस्ता लेषनु दु
इ नोसिंदा तोसाषाना माराषी एकजनाले ओस्ताले षाउनु एकजनाले कोसि मा लेषियाको आमदानी ष
र्च तोसाषाना का थाग मा मासारि रुजुवातु गरि नच स्याको नठाउनु · अघि पछि तिर्जा पुर्जा गैह्र परि आयाको
काम पन्याइ · अघि अघि का थागमा रुजुवातु गरि तयार गर्नु औ आज सम्म नहीं आयावमोजिम् रकमदार
हरूसंग कोसि मा वासिल वांकि गरि ज्मा षर्च फारक लिनु ---- चोक पगाउनु रकमदार गैह्रले ----
चोक मा वहि पत्र बुझाउंदा ज्मा षर्च मा फाजिल वहम्याको कोसि मार्फत् कति रकम मा तनषाहले भर्ना गरि
दिदा · आज सम्म ज्मा षर्च मा भर्ना नमेषी ज्मा षर्च मा फाजीले रहनजादा · कारिंदाहरू फेरफार भया पछि
फाजिल तनषाह भया नभयाको ज्मा षर्च मा हेरि थाहा नभै संदेह रहनजाइ भन्नाले निमित्त अवउप्रान्त जस
का ज्मा षर्च को फाजील जाहा तनषाह छ · फलाना मिति मा फलाना ठाउ मा येति रुपैया तनषाहले भर्ना
भनि ज्मा षर्च मा लेषिदिनु ----- चोकमा रह्याका ज्मा षर्च कोन कहि मा पनि लेषन लगाउनु भन्ना वेरे
तवाधि वक्स्यौं · येस् बन्देज मा जोर हुँन नसहलाइ भारि सजाय होला · इति सम्वत् १९०२ साल मिति पौष
सुदि ४ रोज ५ शुभम् ------

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

खाम संख्या : १५४ DNA : 11/35

श्री दुर्गाज्यू

श्री कुमारि

छाप

श्री दुर्गा भवानि

१ स्वस्तिश्रीमन्महाराजाधिराजकस्यरुक्कां..

२ आगे कौसितोसाषानाका जनरल षजांचि प्रति कौसितोसाषानामा हाम्रा दर्वारको आमदानी षर्चलेषना

३ लाइ..... चोकबाट आयाका नौसिन्दा वाहेक कौसिका मुषिया पट्टिको एक नौसिन्दा तोसाषानामा राषि

४ आफुले कौसिमा वसि लेषपढ भै आयामा लेषपढ बढन जादा ढेरै वर्षको कागजपत्र रुजुवाजु नभै चिट्ठा

५ तयार नहुदा अवउप्रान्त कौसिका मुषियाले एक नौसिंदा साथमा लि आफुले कौसिको श्रेस्ता लेषनु दु

६ इ नौसिंदा तोसाषानामा राषी एकजनाले श्रेस्ता लेषाउनु एकजनाले कौसिमा लेषियाको आमदानी ष

७ र्च तोसाषानाका थागनामा सारि रुजुबाजुगरि नचढ्याको चढाउनु अघिपछि तिर्जापुर्जा गैह्र परि आयाको

८ कामपुऱ्याइ अघिअघिका थागना रुजुवाजु गरि तयार गर्नु औ आजसम्म चली आया वमोजिम र कमदार

९ हरुसंग कौसिमा वासिल वांकि गरि ज्मा षर्च फारक लिन..... चोक पठाउनु रकमदार गैहले...

१० चोक्मा वहि पत्र बुझाउँदा ज्मा षर्चमा फाजिल ठहऱ्याको कौसिमार्फत् कतै रकममा तनुषाहले भर्नागरि

११ दिदा आजसम्म ज्मा षर्चमा भर्ना नलेखी ज्मा षर्चमा फाजीलै रहन जांदा कारिंदाहरु फेरफार भयापछि फाजिल तनुषाह भयानभयाको ज्मा षर्चमा हेरि थाहा नभै संदेह रहन जांछ भन्ना निमित्त अवउप्रान्त जस्

१२ का ज्मा षर्चको फाजील जाहा तनुषाह हुंछ फलाना मितिमा फलाना ठाउमा येति रुपैया तनुषाहले भर्ना

१३ भनि ज्मा षर्चमा लेषिदिनु..... चोकमा रह्याका ज्मा षर्चको नकलमा पनि लेषन लगाउनु भन्या वंदे

१४ ज वाधि वक्स्यौं येस् वन्देजमा जो रहैन तसलाइ भारि सजाय होला . इति सम्वत् १९०२ साल मिति पौष

१५ सुदि ४ रोज ५ शुभम्..

रुजुकुलमानसिंहवस्न्यात

रुजु फत्तेजंङ्गसाह

रुजु जंङ्गबहादुर कुंवर

रुजु गगनसिंह

रुजु दलभंजन पांडे

रुजु सुरथसिं पंत

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्री १

स्वस्ति श्रीमन्महाराजाधिराज[illegible]को
आगे कपर्दार दलबहादुर पाँडे प्रति कपर्दारी निनाथ कारकर्म गेह्रका बही पत्र
कडेल चोक माझिकाइ जमावासील बाकी हेरि बाकी ठहऱ्याको रकममा कसैको
मोलाहिजा न राखि असुल तहसील गरि फार्बेति गरि दिनु. जो असुल भयाको
नेरा मार्फत कामकाममा खर्च गर्नु भनी हुकुम बक्स्यौं इति सम्वत् १८९८ साल मिति
आषाढ वदि ९ रोज २ शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्री १

छाप
श्री दुर्गा भवानि

१ स्वस्तिश्रीमन्महाराजाधिराजकस्यरुक्का..
२ आगे कपर्दार दलवहादुर पाँडे प्रति कपर्दारी तैनाथका रकमी गैह्रका वहि पत्र
३ कडेल् चोकमा झिकाइ ज्मा वासील वाकी हेरि बाकी ठहऱ्याको रकम्मा कसैको
४ मोलाहिजा नराषि असुल् तहसील गरि फार्षति गरिदिनु . जो असुल् भयाको
५ तेरा मार्फत् काम् काम् मा षर्च गर्नु भनी हुकुम बक्स्यौं इति सम्वत् १८९८ साल मिति
६ श्रावण वदी ९ रोज २ शुभम्...

मार्फत फत्यजङ्गसाह
रुजु गुरुप्रसाद साह
मार्फत तारानाथ अर्ज्याल
रुजु बालनरसिं कुंवर
रुजु दलभंजन पांडे
रुजु प्रसादसिंह बस्न्यात
रुजु वनासु साहि
मार्फत .... सिं राना

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

स्वस्ति श्री मन्महाराजाधिराजकस्य रुक्का

आगे काजी करवीर पांडेके ८४ सालमा जवद भयाको गणेस कुमारि कोदाईजी

सर्जु गल काम्र्ग्वल मध्ये बंलख खेत ३। तस्को घर घडारि लगापात समेत

तेरा लडका बाला लाई खेतिकमाई निमित्त घरबारि मानाचावल गरिबकसैंया

ढहलमा रजु रहि हाम्रा निमकको सोझो चिताई आफ्ना तिर्जा सम्म घर

बारि मानाचावल जानि भोग्य गर। इति सम्वत् १८८६ साल मिति माघ वदि ११ रोज ४

शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गाज्यू १

छाप
श्री दुर्गा भवानि

१ स्वस्तिश्रीमन्महाराजाधिराजकस्यरुक्कां...
२ आगे काजी करवीर पांडेके ९४ सालमा जवद भयाको गणेसकुमारीको दाईजो
३ सतुंगलका अम्वल मध्ये वलषु षेत . ३१ तस्को घर घड्यारि लगायात समेत
४ तेरा लडिकावालालाई षेति कमाई निमिन्त्ये घरवारि मानाचावल गरि वक्स्यौं
५ टहलमा रुजु रहि हाम्रा निमषको सोझो चिताई आफ्ना षातिर्जमासंग घर
६ वारि माना चावल जानि भोग्ये गर . ई सम्वत् १८९६ साल मिति माघ वदि ११ रोज ४
७ शुभम्...

रुजु पुष्कर साह
रुजु हंस साह
रुजु वीरवन्द पराक्रम साह
मारफत कुलराज पाँडे
रुजु रणजोर थापा
रुजु रणदिप सिंह बस्न्यात्
रुजु प्रसाद सिंह बस्न्यात् :

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गाज्यू १

स्वस्ति श्रीमन्महाराजाधिराज कस्य रुक्का
आगे धर्मसिंह पाध्याके सम्वत् १८९५ साल वैशाष शुदी १२ रो
ज देषि पटनाका हवेली का काज कामको अषतियारी गरीब
क्स्यौं आफना षानी रजामा षिन चीठी पत्र काडंक महशूल हल
कारा स्मेत के दर्माहा र वाली कल्सर रु ४०० मध्ये पटना हवेली
काके रायाका आमद्नी मध्ये लिना रूपैया १०० वांकी नपुग्याको
रूपैया ३०० बाराप्रसी बार साल व साल ली साल ग्राम सिं सिन
सामेल भै नो हाको परी आयाको देउ री वी पाध्याले गरी आया
वमोजीम को काज काम गरी हाम्रो निमकको सोजो चीनाई भोग
गर इति सम्वत् १८९५ साल मिति वैशाष शुदी ९ रोज ५ शुभं

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

खाम संख्या : १५७ DNA : 11/38

श्रीदुर्गाज्यू १

छाप
श्रीदुर्गा भवानि

स्वस्तिश्रीमन्महाराजाधिराजकस्यरुक्कां .... आगे धर्मरिषि पाध्याके सम्वत् १८९५ साल वैशाष सुदी २ रो ज देखि पटनाका हवेलीका काजकामको अषतियारी गरी व क्स्यौं आफ्ना षातीर जामासित चीट्ठीपत्रका डाँक महशूल हल कारा स्मेत के दर्माह र वाली कल्दार रु ४०० मध्ये पटना हवेली का केरायाका आमदनी मध्ये लिना रुपैया १०० वाँकी नपुग्याको रुपैया ३०० वारा पर्साबाट साल वसाल ली सालग्राम सिं सित सामेल भै ताँहाको परी आयाको देउरीषी पाध्याले गरी आया वमोजीमको काजकाम गरी हाम्रो निमकको सोझो चीताई भोग्य गर . ईति सम्वत् १८९५ साल मिति वैशाष सुदी ९ रोज ५ शुभमं

मार्फत फत्तजङ्गसाह
मार्फत श्री रङ्गनाथ पण्डितराज १
मार्फत तारानाथ अर्ज्याल
मार्फत रणजोर थापा
मार्फत दलभंजन पांडे
मार्फत विस्नु पंडितराज

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गाज्यू १

स्वस्तिश्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरुदावलीविराजमानमानोन्नतश्रीमन्महाराजा
धिराजश्रीश्रीश्रीमहाराजराजेन्द्रविक्रमसाहवहादूरसम्सेरजङ्गदेवानांसदासमरविजयिनाम्
आगे· प्रगीनागछसिमरवनू·तप्पारौतहट्भरमध्ये·चौधराइ·तस्को·नानकार·मौजे·लोक
हा१मौजेकेरुश्रेनीञा·करमहना१ज्मामौजेर२इस्लकसम्वत्१८९५साल·वैसाषवदि१रोज·देषिवहालग
रिवर्खेयी·आफना·षातिर·ज्मासंगप्रगीनामजकुरको·तरडुदनलाम·आवादगल्जार·गरि·रैतिल्याइ·भा
ग्याकाजगामा·वसाउनु·नानकार·कोपैदावार·मालगीडा·हजुरका·षसोवास·पैदावार·मध्येनिसफिसला
मि·सालवसाल·तिरि·निसफरह्याकोलि·चौधराइजानीभोग्यगर्नु·ज्मावन्दीवमोजीम·साल·आविर·प्रगी
नाको·गोसवारा·ज्मा·षर्च·भराइ·फारषतिलीनु·इतिसम्वत्१८९४साल·मिति·चैत्रवदि७रोज१शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

खाम संख्या : १५८ DNA : 11/39

श्रीदुर्गाज्यू १

छाप
श्री दूर्गा भवानि

स्वस्तिश्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरूदावलीविराजमानमानोन्नतश्रीमन्महाराजाधिराजश्रीश्रीश्रीमहाराजराजेन्द्रविक्रमसाहवहादूरसम्सेरजङ्गदेवानांसदासमरविजयिनाम् आगे प्रगंना गढ सिमरवन् तप्पा रौतहट् भर मध्ये चौधराइ तस्को नानकार मौजे लौकहा१ मौजे करु अैनीत्रा करमहना१ ज्मा मौजे २ इस्तक सम्वत् १८९५ साल वैसाष वदि १ रोज देषि वहाल गरि वक्स्यौं . आफ्ना षातिर ज्मा संग प्रगंना मजकुरको तर दुदतलास आवाद गुल्जार गरि रैति ल्याइ भाग्याका जगामा वसाउनु नानकार कामैदावार्र मालगंडा दस्तुरका षसोषास पैदावार मध्ये निसफि सलामि साल वसाल तिरि निसफ रह्याको लि चौधराइ जानी भोग्य गर्नु ज्मा वन्दी वमोजीम साल आषिर प्रगंनाको गोसवारा ज्मा षर्च बुझाइ फारषति लीनु . ईति सम्वत् १८९४ साल मिति चैत्र वदि ७ रोज १ शुभम्

मार्फत फत्तजङ्गसाह
मार्फत श्री रङ्गनाथ पण्डितराज
मार्फत दक्षसाह
मार्फत श्रीविस्नु पंडितराज:
मार्फत रणजोर थापा
मार्फत जितमानसिंह
मार्फत चामु भंडारि
मार्फत कालु सिं
मार्फत तारानाथ अर्ज्याल
मार्फत् दलभञ्जन पाँडे

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गा

श्रीभगवान् श्रीतलेजु श्रीवागमती
३ २ १

स्वस्तिश्री गिरिराजचक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविधविरुदावली विराजमानमानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्री श्री श्री महाराज राजेन्द्र विक्रम साह बहादुर सम्सेर जङ्ग देवानां सदा समरविजयिनाम्

आगे श्री जनरल भीमसेन थापाके सम्वत् १८९२ साल मिति भाद्र वदि ७ रोज ७ का दिन बिर्ता बीलेजागीर गरिखायाको मैजुक्कार रोपनी १ बस्त्याको र निमिले प्रजा संग किन्याको खेत मध्ये दि
लियाको सुना बिर्ता समेत महल काठमाडौंका अम्बल मध्ये मरू टोल इलाछेको भाजु धन रत्न मूनि मान्य पनि तमोरको खिंठल खेत मुरी ८ के मोल मोहर रुपैया १५० ववाहाल टोल कुलधे भा
को ठाकु [illegible] दास मुनिरत्न विक्किधन ठाकुसिं अमृतानन्द विरबलसिं वाडाको खिंठल खेत मुरी ८ के मोल मोहर रुपैया १५० ध्यावलखु टोल टधनीको वथासिंध नर्सिंग प्यानमेन कुलमान [illegible]
मारीको खेत मुरी ४ के मोल मोहर रुपैया ८५ ववाहाल टोल नवहितंको कुलपति गुनपति बाडाको खिंठल खेत मुरी १२ के मोल मोहर रुपैया १९५ [illegible] टोल इनापथा बंनाघाको धन [illegible]
[illegible] पुनिको मैजुक्कार खेत मुरी ८ के मोल मोहर रुपैया १२० मजिपा टोलको [illegible] धनमनतमोरको खिंठल खेत मुरी १६ के मोल मोहर रुपैया ३०० पेनावा वाहालको लक्ष्मी [illegible]
को कुमारिडो खेत मुरी १३ के मोल मोहर रुपैया २३७॥ लगन टोल नायभाय्येको [illegible] वाडाको वा[illegible]पा खेत मुरी ११ टेठ खेत मुरी ३।५ आखेत १५।५ के मोल मोहर रुपैया २६३॥। गोफले
टोलको आनन्द भद्र [illegible] वाहालको मैजुक्कार खेत मुरी ४ के मोल मोहर रुपैया ६० गोफले टोल [illegible] को [illegible] सिंउ दासको कुमारिडो खेत मुरी ६ के मोल मोहर रुपैया ९० लगन टोल नापभा
यीको विधिपति बाडाको खींठल खेत मुरी ४ के मोल मोहर रुपैया ७५ गोफले टोल ववाहालको भांनरत्न [illegible] खेत मुरी ३।५ [illegible]
खेत मुरी ४ आखेत मुरी ८।५ के मोल मोहर रुपैया १४४।। [illegible] वाहालको भाजु धन [illegible] दासको लपाको खेत मुरी ३ [illegible] मुरी ११ [illegible] के मोल मोहर रुपैया [illegible]
लक्ष्मीधन उदासं कोलपाको खेत मुरी ३ [illegible] मुरी ११० के मोल मोहर रुपैया २७ [illegible] गोफले टोल ववाहालको भांनासिं भाजुपति [illegible] पिल [illegible] कुमारि [illegible] खेत मुरी [illegible] के मो
ल मोहर रुपैया ४३१ गोफले टोल ढवननीको [illegible] सिं ठाकुसिं बाडाको खिंठल खेत मुरी ११५ के मोल मोहर रुपैया २३।। लगन [illegible] को भाजुधन वाडा कुलपति वाडाको खींठल खे
त मुरी ६ के मोल मोहर रुपैया ११५॥ मंगल टोलको मनवाडा नन्दवाडाको देवाली खेत मुरी ३।१० के मोल मोहर रुपैया ५६॥ असन टोल [illegible] को [illegible] सिं [illegible] कोलपाको मैजुक्कार खेत मु
री ७ के मोल मोहर रुपैया १७५ गोफले टोल [illegible]

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

स्वस्तिश्री गिरिराजचक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविधविरुदावली विराजमानमानोन्नत श्रीमन्महाराजाधिराज श्री श्री श्री महाराजराजेन्द्र विक्रमसाह बहादुर समसेर जङ्ग देवानां सदा समरविजयिनाम्

आगे श्री जनरल भीमसेन थापाके सम्वत् १८९२ साल मिति भाद्र वदि ७ रोज ७ का दिन विर्ता लेजा गीर गरियायाको मैं जुक्कार रूपनी १ बक्स्याको र निमिले प्रजासंग किन्याको खेत सदा दिलियाको मुना विर्ता समेत सहर काठमाडौंका अम्बल मध्ये मरू टोल इलाछेको भाजु धनरत्न भूनि मान्पति नमोटको खिठल खेत मुरि ८ के मोल मोहर रूपैया १५० ...

[illegible]

... पश्चीम खिठल उत्तर मूलबाटो यति चार किल्ला भित्र ... ५ वक्स्याको ... किनुवा सघास मेत ... पाप ... समेत अं ... अकर सर्वाङ्कमाफ ... बितलप गरि ... आफना ... सन्तान दर सन्तान पर्यन्त परम ... स्वदत्तां परदत्तां वा यो हरेद्वसुन्धराम् षष्टिवर्षसहस्राणि विष्ठायां जायते कृमिः इति सम्वत् १८९२ साल मिति भाद्र वदि ११ रोज ४ शुभम्

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

श्रीदुर्गा

श्री भगवान् श्री तलेज्यूश्री वागमति

३ २ १

छाप

श्री दुर्गा भवानि

१ स्वस्तिश्रीगिरिराजचक्रचूडामणिनरनारायणेत्यादिविविधविरूदावलीविराजमानमानोन्नतश्रीमन्महाराजाधिराज-श्रीश्रीश्रीमहाराजराजेन्द्रविक्रमसाहवहादूरसम्सेरजङ्गदेवानां स

२ दासमरविजयिनाम् ....

३ आगे श्री जनरल भीमसेन थापा के सम्वत् १८९२ साल मिति भाद्र वदि ७ रोज ७ का दिन चिराषीले जागीर गरि षायाको मैजुफाट् रोपनी १ वक्स्याको र तिमिले प्रजासँग किन्याको षेत सट्टादि

४ लियाको सुना विर्तासमेत सहर काठमाडौका अम्वल मध्ये मडू टोल इलाछेको भाजू धनरत्न मूनि मान्यपति तमोटको षिढल षेत मूरि ।८ के मोल मोहर रुपैया १५० ववाहाल टोल न्हुलछे घर

५ कोठा कुदेविदास मुनिरत्न चिकिधन ठाकुसिं अमितानन्द विरवल सिं वाडाको षिढल षेत मुरि ।८ के मोल मोहर रुपैया १५० ध्या चलषु टोल टवननीको चधा सिंध नसिरि ग्यान मंत कुलाल कोक

६ मारि डों षेत मुरि ।४ के मोल मोहर रुपैया ६५ ववाहा टोल नवहिलको कुलपति सुजपतिवाडाको षिढल षेत मुरि । १२ के मोल मोहर रुपैया १९५ ब्राह्मण टोल इतायषा वंता घरको धन व्यषा सिंज्या

७ पुजगंज्या पुनिको मैजुफाट षेतमुरि ।८ के मोलमोहर रुपैया १२० मजिपाटोलको लक्ष्मीनारान् धनमन तमोटको षिढल षेतमुरि ।१६ के मोल मोहर रुपैया ३०० येताषा वाहालको लक्ष्मी मुनी वाडा

८ को कुमारि डो षेत मुरि ।१३ के मोल मोहर रुपैया २२७॥ लगनटोल नायभाचोको राजवीर वाडाको चाकंपा षेत मुरि ।१२ टौढ षेत मुरि ।३।५ ज्मा षेत ।१५।५ के मोल मोहर रुपैया २६२ ।।।र गोफले

९ टोलको आनन्द भइ गुवाहालको मैजुफाट षेतमुरि ।४ के मोलमोहर रुपैया ६० गोफले टोल दथुननिको ठाकुरसिं उदासको कुमारि डो षेतमुरि ।६ के मोलमोहर रुपैया ९० लगनटोल नायभा

१० चोको चिधिपति वाडाको षीढल षेतमुरि ।४ के मोलमोहर रुपैया ७५ गोफले टोल टववाहालको भांनरवाडा भोटमा वस्न्या व्यषा नरवाडास्मेतको चाकंपा षेत मुरि ।४।५ ष्वाष पाटौढको ढल

११ षेतमुरि ।४ ज्मा षेतमुरि ।८।५ के मोलमोहर रुपैया १४४ ॥ यताषा वहालको भाजु धनविरभद्र उदासको लपाको षेतमुरि ।३ मध्येमुरि ।१।१० के मोलमोहर रुपैया २४।९ यताषा वाहाल कोठा कु

१२ लक्ष्मीधनउदा संकोलपाको षेतमुरि ।३ मध्ये मुरि ।१।१० के मोल मोहर रुपैया २४।७ गोफले टोल टव वाहलको भांनर सिंभाजु पति व्यषासिं देउ विल मुनिवाडा को कुमारि डोषेतमुरि ।२३ के मो

१३ लमोहर रुपैया ४३१ । गोफले टोल ट वननीको रत्नरण विरसिं ठाकुर सिंवाडाको षिढल षेत मुरि ।१।५ के मोलमोहर रुपैया २३।३ लगनटोलको भाजुधनवाडा कुलपति वाडाको षीढल षे

१४ तमुरि ।६ के मोलमोहर रुपैया ११२ ॥ त मुगलटोलको मनवाडा नन्दवाडाको टेषुसि षेतमुरि ।३।१० के मोल मोहर रुपैया ५६ ।।। असन्टोल चलाछेको दस्वरसिं उदासको लपाको मैजुकाठ षेत मु

१५ रि७ के मोलमोहर रुपैया १०५ गोफले टोल ववहालको राजमति वडेनी दोला जितको कुमारि डोषेत मुरि । ४ के मोलमोहर रुपैया ६० गोफले टोलको चिकिढि सिं ज्यापु हेमन्त सिं ज्यापु दत्त सिं ज्या

१६ पुमा धौसिं ज्यापु धनवन्त सिं ज्यापु ग्याल ज्यापु पांडौ ज्यापुको पसि चल षेत मुरि ।९ के मोलमोहर रुपैया १३५ गोफले टोल फसिगाउको चिमन मिन्ह ज्यापुको कुमारि दो षेत मुरि ।७ टौढल

१७ षेतमुरि ।२ दुइठाउको ज्मा मुरि ।९ के मोलमोहर रुपैया १४२ ॥ असं टोल डगुवाहालको ज्ञानविर उदासको

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

लपाको षेतमुरि ।८ के मोलमोहर रुपैया १३० केलटोल भंसार छेको छत्र
१८ सिं कसाल अनुप सिं कसालको षिढल षेत मुरि ।५ के मोलमोहर रुपैया ९३ ॥। गोफले टोल लगनको भान्तर सिं राजमान सिं लक्ष्मी चन्द्रविर वाडाको टढ षेतमुरि ।१३ के मोलमोहर रुपैया
१९ २११। ववाहाल टोल नववहिचा घरको मुनि भिंष्वाल वरदानंन्द गुवाहालको षिढल षेतमुरि ।७ के मोल मोहर रुपैया १३१। को टवटोलको पता सिं कर्मिको टढ षेतमुरि ।२२ के मोलमोहर
२० रुपैया ३५७॥ लगंटोल ज्यावाहालको राजविर वाडाको लपाको षेतमुरि ।३ के मोलमोहर रुपैया ४५ असंटोल जधुँछेको ठाकु उदासको षिढल षेत मुरि ।१६ के मोलमोहर रुपैया २८५ गो
२१ फले टोल फसिगाउको व्यषा सिंज्यापु आसामडु ज्यापुको कुमारिडो षेत मुरि ।८ टढ षेत मुरि ।५ ज्मा षेतमुरि ।१३ के मोल मोहर रुपैया २१३ ॥। इटुंवा हालङटवाचोको तेन सिं वाडाको कु
२२ मारिदो षेत मुरि ।८ के मोलमोहर रुपैया १५० पोडेटोल पुषलञानको भान सिं नेवारको कुमारि दो षेत मुरि ।५ के लोलमोहर रुपैया ८१ । लगनटोल कै षुछेको सा रत्तांगमुनि
२३ गुवाहालको टौढल षेत मुरि । २ के मोलमोहर रुपैया ३२ ॥ असंन्टोल हर्क वाहालकॄ धनगोविन्द उदासको षिढल षेत मुरि ।१६ के मोलमोहर रुपैया ३०० पोडेटोलको सिव नारानको षीढलषेत
२४ मुरि ।२।५ के मोलमोहर रुपैया ३३ ॥। ववाहा टोल इन मनीयताघरको धिर्जविर सिंवाडाको षिढल षेतमुरि ।७ के मोलमोहर रुपैया १३१ । लगन टोल दथुननीको गुण वन्तसिंवाडाको टढल षेतमुरि ।३।
२५ १० के मोलमोहर रुपैया ५२ ॥ टेगल टोलको संष नारानको ढल षेतमुरि ।६ के मोलमोहर रुपैया ९७ ॥ न्हस्कंतला टोलको व्यषा सिंदेउ उदासको छोरो कुलविरसिं उदासको षिढलषेत मुरि ।६ के मोलमोह
२६ र रुपैया ११२ ॥ ज्यावाहाल टोलको भाजुदेउवाडा समेत जगाविसको षीढल षेतमुरि ।१२ के मोलमोहर रुपैया २२५ लगन्टोलको नैनपति वाडा स्मेत् जना तिनको षिढल षेत मुरि ।१२ के मोलमोहर रुपैया
२७ २२५ लगन्टोल अलंटुटको तेजकर वाडाको टौढल षेतमुरी ।२।१५ के मोलमोहर रुपैया ५१॥ व्राह्मणटोलको धीर्जज्यापु समेत जना दुइको मैजुष्वाट षेतमुरि । ८ के मोलमोहर रुपैया १२० ज्यावाहाल टो
२८ लको धमानन्द भाट समेत जना तिनको मैजष्वाट षेतमुरि ।१।१० के मोलमोहर रुपैया २२ ॥ लगन्टोल नायभाचोकीचिगिधिपति वाडा भाजु देउवाडा नैन पनि वाडाको टौढल षेतमुरि ।६ के मोलमोह
२९ र रुपैया ११२ ॥ व्राह्मणटोलको मनमा सिं डगोल धिर्ज डगोलको मैजुफाट षेतमुरि ।१५ के मोलमोहर रुपैया २२५ गोफले टोलको आनन्द भइसकु गुवाहालको मैजुकाट षेतमुरि । ३।१० के मोल
३० मोहर रुपैया ५६ ॥। ववाहाल टोलको सोभाकर वाडाको षिढल षेतमुरि ।८ के मोलमोहर रुपैया १५० ववाहाल टोलको धिर्जसिं ज्यापु मत्पन् हेमंत सिंधमा सिंको कुमारि दो षेत मुरि ।६ के मोलमाहर रुपै
३१ या ९०६ लाछे टोलको उजीर राजविरको षीढल षेत मुरि ।८ के मोलमोहर रुपैया १५० लगन टोलको वेषासिंदेउ वाडा राजमान सिंवाडाका कोषीढल षेत मुरि ।४ के मोलमोहर रुपैया ७५ ववाहाल टो
३२ ल वलंपुरको जसनरवाडा भलवाडा आनन्द सिं वाडा राजविर सिं लक्ष्मीनर सिंको षीढल षेत मुरि ।२७ के मोलमोहर रुपैया ४७८ ॥। कोहिटि टोल रमनपति वाडा समेत जना चौधकोषीढल षेतमुरि ।४ के
३३ मोलमोहर रुपैया ७५ गोफले टोलको सुंधर वाडा समेत जल्प ...धको कुमारि दोषेतमुरि ।१० के कोलकोहर रुपैया १८७ ॥ टेवाहाल टोलको लक्ष्मीला ....लक्ष्मीआवालको षीढलषेत मुरि ।८ के मोलमो
३४ हर रुपैया १३० व्राह्मणटोलको कसलाम डगोल स्मेत जनाविस्को भाजुफाट षेतमुरि ।२।१५ के मोलमोहर रुपैया ४१ । ववाहाल हुलछेको ठाकुवाडा गुनानन्द वाडाको टौढलषेत मुरि ।१६ के मोलमोहर
३५ रुपैया ३०० गोफले टोलको रामकृष्णको कुमारि दोषेतमुरि ।९ के मोलमोहर रुपैया १४६ । गोफले टोल फसिगांको धमलाय ज्यापु आभितसिं ज्यापुको षीढलषेतमुरि ।१।१५ के मोलमोहर रुपैया ३२॥। ल
३६ गन् टोलको वेषा सिं देव वाडा राजमान सिं वाडाको षीढल षेतमुरि ।३ के मोल मोहर रुपैया ५६। गोफलेटोल

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

यटावावाहालको भाजु देउ वडे धमानन्द वडे साक्यसिं वडे वधनरसिं वडेको मैजुफाट षेतमुरि ।२।१०
३७ के मोलमोहर रुपैया २० मुसुंवाहाल टोल वाकुननीको पाडौ ज्यापुको मैजुफाट षेतमुरि ।६ के मोलमोहर
रुपैया ।४८ ब्राह्मटोलको ग्यानसिद्दिको षीढलषेतमुरि ।२ के मोलमोहररुपैया १६ ज्याटवासाटा टोल
३८ को धमनारान भाटको मैजुफाट मुरि ॥।१० फेमोलमोहर रुपैया ४ किनुवा षेतका तमसुक ६४ के ज्मा षेत
४।९४।५ ता के मोलमोहर रुपैया ८४५३ । औ षेत सट्टा दि लियाको ववहाल टोल थाना वहाल
३९ को वुधराज वाडा स्मेत जना ४ को भुगुठिमा राष्याको षिढल षेतमुरि ।५।५ मषनटोल मजाक देवलको
धनविर लोहकर्मि जैनरसिंको चिवाहाल गुठिमा राष्याको षिढल षेत मुरि ।४ मुगुछेटोलको
४० विष्नु सिं प्रधान न्हुगल टोलको धिनारानको सिवरात्रि गुठिमा राष्याको टौढलषेत मुरि ।१२ सिषंमूगल टोलको
भाजुमन गुवाहाल राजमानसिं गुवाहाल भिंष्वाधन गुवाहालको कंठि गुठिहाठा
४१ गुठिमा राष्याको टौढल षेतमरि ।८ तलाछि टोलको जयपति देउवाडा समेत जना ७ को हाठा गुठिमाराष्याको
षिडल षेत मुरि ।१० व वाहाल टोलको रतन नेवार स्मेत जना ५ को हाठा गुठिमा राष्या
४२ को षिढ लषेत मुरि ।१६ सट्टा षेतका तमसुक ६ के ज्मा षेतपुरि ।५५।५ इसवै षेतको साधपूर्व वाटो दक्षिण
···१··· पश्चीम षिढल उत्तरमूलवाटो येति चार किला भित्र··· २··· को गुठिषेत
४३ मुरि ।८ न्हाकन वहिल··· ३··· को गुठि षेत मुरि ।२८ ज्मा मुरि बक्याको मुरि ।४ किन्याको षेत ४ ।
९४।५ आफुले नेवारको सुनाविर्ता षेत किनी सट्टा दि लियाको षेतमुरि ।५५।
४४ ५ वक्स्याको र किनुवा सट्टा समेत् ज्मा षेत ५ ।५३।१० तस्को पोता समेत मे...अरु र्वकर अकरसर्वाकमाफ
विर्त्तावितलप गरि मोहर ताम्वापत्र गरिवक्स्यौ आफ्ना षातिर ज्मा संगवि
४५ र्ता वितलप जानि सन्तान दर सन्तान पर्य्यंत परम सुष भोग्य गर स्वदत्तां परदताम्वा यो हरेद्वै वसुंधराम् ।
षष्टि वर्ष सहश्राणि विष्टायां जायते क्रिमि ः इति सम्वत् १८९२ साल मिति भा
४६ द्र वदि ११ रोज ४ शुभम् ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···· ···

मार्फत् रणोद्योत साह
मार्फत पुस्करसाह
मार्फत करवीर पांडे
मार्फत दलभंजन पांडे
मार्फत उमाकान्त पाध्या
मार्फत कुलमान सिंह बस्न्यात
मार्फत रणजोर थापा
मार्फत कालुसिं

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

आर्थिक वर्ष २०७७/२०७८ को वार्षिक गतिविधि

सरकारी कार्यालयको दैनिक प्रशासन सञ्चालनका क्रममा सिर्जना भएका सरकारी कागजात वा रेकर्डहरू लगायत हस्तलिखित ग्रन्थहरू लालमोहर वा अभ्र भनौ देशलाई चिनाउने सम्पूर्ण अभिलेखहरूको संकलन गरी व्यवस्थित तवरले राखी सेवाग्राहीहरूलाई आवश्यक सेवा उपलब्ध गराउने देशको एकमात्रै अभिलेखहरूको भण्डारको रूपमा राष्ट्रिय अभिलेखालयको स्थापना भएको हो । यसले विभिन्न सेवाहरू दिनुका साथै अध्येताहरूलाई पनि यसको अध्ययनमा सहज होस् भन्ने उद्देश्य राखी वार्षिक रूपमा अभिलेख नामक पत्रिकाको प्रकाशन गर्दै आएको छ । यसका अतिरिक्त अन्य गतिविधिहरू यस कार्यालयले गर्दै आएको छ ।

राष्ट्रिय अभिलेखालयबाट सम्पादित कार्यहरू एवं यसका अन्य गतिविधिहरूकाबारेमा सर्वसाधारण एवं जिज्ञासुहरूलाई जानकारी गराउने उद्देश्यले राष्ट्रिय अभिलेखलयले यसै पत्रिका मार्फत् वार्षिक गतिविधि पनि समावेश गर्दै आएको छ । यसै क्रममा यस कार्यालयको आ.व. २०७७।०७८ को गतिविधि यहाँ प्रस्तुत गरिएको छ ।

अभिलेखालयले यस आर्थिक वर्षमा आफ्नो ५३ औं वार्षिकोत्सव विश्वव्यापी कोभिड - १९ को महामारीकाबीच वेविनार मार्फत् वागमती प्रदेशका मुख्यमन्त्री श्री डोरमणि पौडेलको प्रमुख आतिथ्यमा विभिन्न विषयमा प्रवचन, राष्ट्रिय अभिलेखालयबाट सम्पादन भई प्रकाशन गरिएको दङ्गीशरण कथा, कालीतत्त्व तथा प्रथम लगतको सूचीपत्र (भाग-२) पुस्तकहरूको लोकार्पण कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ । यसै कार्यक्रमको अवसरमा हरेक महिनाको १७ गते विभिन्न विषयमा प्रवचन कार्यक्रम सम्पन्न गरिएको छ । अघिल्लो आ.व.झैं यो वर्ष पनि देशको पुरानो अभिलेखहरूलाई अडियो मार्फत् संकलन गर्ने उद्देश्यले विभिन्न विधामा कार्य गरेका ४ जना व्यक्तित्वहरू इतिहासकार प्रा. दिनेशराज पन्त, इतिहासकार श्री ज्ञानमणि नेपाल, वरिष्ठ पत्रकार श्री भैरव रिसाल एवं सीमाविद् बुद्धिनारायण श्रेष्ठको भनाइलाई संकलन गरि सुरक्षित गरिएको छ । अभिलेख तथा हस्तलिखित ग्रन्थमा भएका कियणुहरू नष्ट गर्नका लागि फ्युमिगेसन च्याम्बरमा राखी कियणु नष्ट गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिएको छ । कुमारीचोकका करिब ११,००० पाना कागजहरूलाई वैज्ञानिक संरक्षण गर्नुका साथै डिजिटइजेसन तथा बाइन्डिङ गरी सुरक्षित तवरले बक्समा राखी सुरक्षित गरिएको छ । भूकम्पबाट क्षति भएका काठमाडौ जिल्लाका शिलालेखहरू विस्तृत विवरण सहितको सूचीपत्र तयार गरी राखिएको छ । राष्ट्रिय अभिलेखालयमा संकलित भक्तपुर शिलालेखका ३०० थान शिलापत्रहरूको लिप्यन्तर तथा भाषान्तर गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । ग्रन्थ सम्पादन तर्फ तीनवटा ग्रन्थहरू ईश्वरवाद र शिवधर्म संग्रहको सम्पादन कार्य सम्पन्न भएको छ । यस आर्थिक वर्षमा अभिलेखसँग सम्बन्धित पुस्तक तथा पत्रिका खरिद गरी पुस्तकालयमा राख्ने तथा हस्तलिखित ग्रन्थहरूको सङ्कलन गरी संरक्षण भण्डारण र डिजिटाइजेसन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिएको छ। संरक्षणतर्फ अभिलेखालयलाई प्राप्त भएका कागजातहरूको निरोधात्मक र उपचारात्मक विधि अपनाई संरक्षण गरेर मात्र भण्डारण कक्षमा लैजाने र पहिलेदेखि नै सङ्कलनमा रहेका कागजातलाई पनि समय समयमा तिनीहरूको अवस्था हेरी आवश्यक संरक्षण विधि अपनाउने गरिएको छ । नारायणहिटी राजदरबारमा रहेका विभिन्न कागजातको सूचीपत्र निर्माण गर्ने कार्य पनि यो वर्ष गरिएको छ ।

डिजिटल आर्काइभलाई व्यवस्थित गरी सेवाप्रवाहलाई प्रभावकारी बनाउन माइक्रोफिल्म शाखामा आवश्यक इ आर्काइभ्सको स्थापना गर्ने कार्यको सुरुवात गरिएको छ । अभिलेखालयमा रहेका अभिलेख तथा किताबलाई समेत स्क्यान गर्न मिल्ने बुक स्क्यानर मेसिन खरिद गरिएको छ । हस्तलिखित ग्रन्थका करिब दुई लाख पचास हजार डिजिटल इमेजहरू इमेज म्यानेजमेन्ट सिस्टममा अपलोड गरिएको छ । करिब एक लाख इमेजहरू स्क्यान गरिएको छ । NAS storage System खरिद डिजास्टर रिकभरि सेन्टरमा राखिएको छ ।

यस वर्ष पनि करिब २०० जना सेवाग्राहीहरूले पुराना पञ्चाङ्गहरूको अध्ययन, मिति रूपान्तरण, कुमारी चोकका कागजातको प्रतिलिपि प्राप्त गर्नुभयो । डिजिटल अभिलेख तर्फ करिब २२० जना सेवाग्राहीले माइक्रोफिल्म रिडरबाट अध्ययन गर्नु भएको छ । यसैगरी करिब ३,०३० पाना रिडर प्रिन्ट सेवाग्राहीलाई उपलब्ध गराइएको छ भने २,५९० Folios डिजिटल प्रिन्ट सेवाग्राहीलाई उपलब्ध गराइएको छ ।

❑❑

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu

वीर पुस्तकालय तथा राष्ट्रिय अभिलेखालयबाट प्रकाशित पुस्तकहरूको सूची

Digitized by Sarayu Trust Foundation Delhi and eGangotri.

क्र.सं.	पुस्तकको नाम
१	अभिलेख (अंक १ देखि ३८ सम्म)
२	सूचीपत्र बौद्ध विषयक हस्तलिखित ग्रन्थहरू
३	सूचीपत्र हस्तलिखित नेपाली चिठ्ठी पत्र
४	नेपाली भाषामा लेखिएका हस्तलिखित ग्रन्थहरूको वर्णनात्मक सूचीपत्र
५	आयुर्वेद विषयका हस्तलिखित ग्रन्थहरूको सूचीपत्र
६	सूचीपत्र देवनागरी लिपिको हस्तलिखित ग्रन्थहरू
७	Catalogue of Tibetan Manuscripts (Vol. 1 to 10)
८	Catalogue of Guthi Paper (Vol. 1 to 2)
९	भूमिसम्बन्धी तमसुक ताडपत्र (अंक १ देखि ४ सम्म)
१०	कान्तिपुर शिलालेख सूची (अंक १ देखि ४ सम्म)
११	पुष्प चिन्तामणि
१२	राजविधान सार
१३	हस्तमुक्तावली
१४	अश्वमेघीय यात्रा
१५	ऐतिहासिक चिठ्ठीपत्र (अंक १ देखि ३ सम्म)
१६	कृत्यबाटिका
१७	बृहत् सूचीपत्र (अंक १ देखि १० सम्म)
१८	ब्रह्म शान्ति
१९	वास्तुशास्त्रीय ग्रन्थहरूको संक्षिप्त अध्यन
२०	PAINTED ILLUSTRATIONS OF THE MANUSCRIPT COVERS IN NATIONAL ARCHIVES FROM NEPAL
२१	व्रतकल्पलतिका
२२	व्रतरत्न माला

क्र.सं.	पुस्तकको नाम
२३	अगस्त्यसंहित रत्न परीक्षा (वी.पु)
२४	हरमेखलापूर्वीखण्ड
२५	हरमेखला मध्यखण्ड
२६	SAARC Voyage from Banglore to Kathmandu
२७	ऐतिहासिक कुण्डली
२८	सिद्धान्त सारणी
२९	भक्तपुर शिलालेख सूची
३०	संक्षिप्त सूचीपत्रम् (वी.पु)
३१	सूचीपत्र ऐतिहासिक चिठ्ठीपत्र संग्रह
३२	नेपालभाषामा लेखिएका हस्तलिखित अभिलेख ग्रन्थहरूको वर्णनात्मक सूचीपत्र
३३	श्रीमद्वराहमिहिराचार्य विरचितम् विवाहपटलम्
३४	शिवधर्मोत्तर (शिवधर्म पुराण द्वितीयखण्ड)
३५	अजीर्णमञ्जरी (नेपाली-भाषानुवादसहित)
३६	वास्तु शास्त्र
३७	लिपि तालिका
३८	अनुपानमञ्जरी (प्रज्ञा नेपाली टीकासहिता)
३९	दङ्गीशरण (कथा)
४०	परातन्त्र
४१	प्रथम लगत (भाग-१,२)
४२	कालितत्त्व
४३	वैद्य जीवनम्
४४	पथ्यापथ्यसङ्ग्रह

राष्ट्रिय अभिलेखालयको अपिल र अनुरोध

राष्ट्रिय अभिलेखालय राष्ट्रिय महत्त्वका कागजपत्र र अभिलेखहरुलाई संरक्षण तथा व्यवस्थापन गर्न कानूनद्वारा स्थापित सरकारी निकाय हो । यहाँहरूको सङ्कलनमा रहेका हस्तलिखित पाण्डुलिपि, महत्वपूर्ण ग्रन्थहरु, लालमोहर, स्याहामोहर, सनद, सवाल र रुक्का लगायतका ऐतिहासिक महत्वका सामग्रीहरुको संरक्षण तथा व्यवस्थापनका लागि यस संस्थामा उपलब्ध गराइदिएर दस्तावेज संरक्षणमा सहयोग गर्नुहुन राष्ट्रिय अभिलेखालय सम्बन्धित सबैमा हार्दिक अपिल गर्दछ । साथै नेपाल सरकार अन्तर्गतका निकायहरु लगायत अन्य विभिन्न कार्यालयहरुमा रहेका पच्चीस वर्ष पुराना राष्ट्रिय महत्वका सङ्कलन (रेकर्डहरु) हामीलाई हस्तान्तरण गरी अभिलेख संरक्षण कार्यमा सहयोग गरिदिनुहुन सम्बन्धित सबै निकायहरुमा राष्ट्रिय अभिलेखालय हार्दिक अनुरोध गर्दछ ।

नेपाल सरकार
संस्कृति, पर्यटन तथा नागरिक उड्डयन मन्त्रालय
राष्ट्रिय अभिलेखालय
रामशाहपथ, काठमाडौं
फोन : ०१-४२००८५६, फ्याक्स नं. : ९७७-०१-४२००८४८
Website : www.narchives.gov.np, Email : mail@narchives.gov.np

CC-0. Nepal Sanskrit Academy, Kathmandu